

LATOR LÁSZLÓ

HATÁRON

K. F.-nek

*Hányszor ismétli majd az álom
azon a baljós beszegetlen
határa nincs heges lapályon
megiramlik megáll meredten
hol biztatva hol fenyegetve
kinálja vad kapaszkodóit
a patak szikkadt partja medre
meghőköltet és nekilódít*

*majd felfedi majd eltakarja
a pontos tudat vagy az éber
őszön a kamasz-riadalmat
a felnőtt józan közönyével
meddig kell hogy a téli ritka
bozótosban szorongva lássa
a menekülőt felnagyítva
torkolattűz-világításban*

*az ér fűzfáit jegenyéit
ahogy a tar föld árapályát
mozdulatlan rendekben állják
ahogy a futónak kimérik
a bizonytalan végű pályát
ahogy mindenből kiszakítva
fel a töltésre fel a hídra
ahogy az ajtót betaszítja*

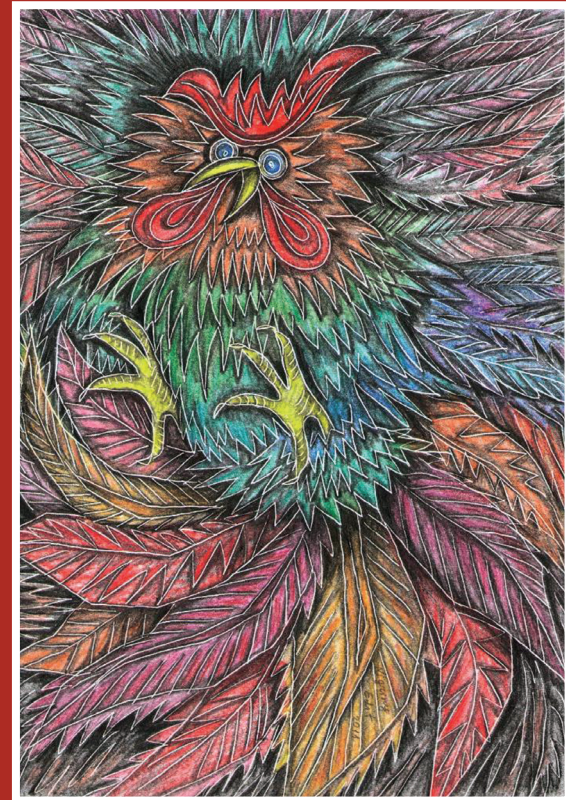
*ahogy rikítóan színészi
mozdulattal a színre lépett
mint aki nagyszerűnek érzi
ezt a kicsit giccs-ízű képet
ahogy úgy érzi most kíválik
s alakot ölt és tündökölve
megáll és így áll mindhalálig
s leborul a hazai földre*

EGYÜTT

EGYÜTT 2011 / 2

EGYÜTT

IRODALOM * MŰVÉSZET * KULTÚRA

2011
2

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG KÁRPÁTALJAI
ÍRÓCSOPORTJÁNAK FOLYÓIRATA

TARTALOM

BARTHA GUSZTÁV: Intermezzo 3., Az én mesém (novellák)	2
CSORDÁS LÁSZLÓ: Nem eléggé (vers)	7
NAGY ZOLTÁN MIHÁLY: Göncöl szekeren (verspróza)	8
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Tarts meg, Végül (versek)	16
LŐRINCZ P. GABRIELLA: Születésnapodra, Indulok, Szakítás (versek)	18
CSORDÁS LÁSZLÓ: Átnéző (Kántás Balázs versei elé)	20
ZSELICKI JÓZSEF: A mesterek (vers)	23
TAR BÉLA: Fejem alól, Szülőföld, ... És (versek)	24
FODOR NAGY GERGELY: Felszabadulás, Ki lehetnél (versek)	26
KOVÁCS ELEONÓRA: Szappantartó szentképpel, Arcmetszetek (kisprózák)	28
ARVO VALTON: Romok, Lövés, Biznisz (versek, Vári Fábián László fordításai)	30
POMOGÁTS BÉLA: Rákóczi-tükör (tanulmány)	32
PENCKÓFER JÁNOS: A ráközelítés tudománya (tanulmány)	42
FODOR GÉZA: Nép, nemzet, tudat a formálódások stádiumaiban – írói szempontok felől közelítve (tanulmány)	64
PALLAGI LÁSZLÓ: A somi iskola fejlődéstörténete a XX. század első felében a presbiteri jegyzőkönyvek alapján (tanulmány)	76
ANTALL ISTVÁN: Harag és elfogultság nélkül (Vári Fábián László Tábori posta című regényéről)	84
LECHNER ILONA: Magyarként Kárpátalján. Miről árulkodnak a szociológiai kutatások? (Hires-László Kornélia könyvének ismertetése)	87
DUPKA GYÖRGY: Kárpátaljai kultúrkrónika, új könyvek	90
BAKA ISTVÁN – DINNYÉS JÓZSEF: Székelyek (megzenésített vers – hátsó, belső borító)	
LATOR LÁSZLÓ: Határon (vers – hátsó borító)	
NIGRINY EDIT: Festmények	

BARTHA GUSZTÁV

INTERMEZZO 3.

- A labda...
- Kinél van a laszti?
- Ronaldónál. A szabadrúgásokat sokat kell gyakorolni. Fél gól.

Messi a rövidpasszos, fineszes labdajátásra esküdött, vagyis hogy abban van gól. Zsiga bá' amondója volt, hogy a gól a csatár lábában van. Az egekig sztárolhatnak valakit, de ha a meccs napján ballábbal kel fel, a csapatának annyi.

- Csücsülhetnek a lasztim nélkül– köpött ki oldalra Messi, mint a nagyok.
- Jön edzésre, megígérte.

Sevcsenkót az óráközi szünetekben Barnának szólították az osztálytársai; tanárai, az órákon, Balognak. Messit ellenben... Nagy Barcelonás, és ördögien tud cselezni.

– A szabadrúgás fél gól...– próbálta bizonygatni, de már az új fiú sem figyelt Sevcsenkóra. Messit nézte, a feketehajú mokány srácot, aki közben féltérdre ereszkedett, hogy szorosabbra kösse jobb lábán stoplis cipőjét.

- Te ki vagy? –kérdezte Messi, magán érezve az újonc tekintetét.
- Nisi, Van Nistelrooy – hamarkodott a válasszal Sevcsenko.

Zsiga bá' egy-egy híres csatár nevének hallatán már-már üdvivalgott: ujjé, a kölyök gólokat akar rúgni! A lényeg, hogy a csapat kevesebb gólt kapjon, mint amennyit szerez. Egyszóval határozott bekkek is kellenek, meg egy rámenős kapus.

- Félsz az erősen meglőtt lasztitól?
- Nem félek – jött a válasz azonnal Messi kérdésére a Van Nistelrooy névre áhító új fiútól.
- Nincs kapusuk– sóhajtott Sevcsenko–, Kasias átigazolt az Iván Franko útiakhoz. Pedig a Nefelejcs utca egészen a Petőfi úthoz tartozik, nem félig...
- Lemossuk a pályáról a chelsea-s ürgéket!
- Gazdag környék, szponzoraik vannak– adta okát Messi indulatosságának Sevcsenko.

Szabó Gergő– így hívták az új fiút– Messit csak látásból, a nyúlánk, szőke hajú Sevcsenkót eleddig alig ismerte. Az agyonmosott zöld mezek, szürkésfehér sportszárak látványa, a stoplis cipők kopogása az iskola leaszfaltozott udvarán azonban mind világosabban, érthetőbben azt szuggerálták, sugallták felé, hogy régóta közékük tartozik.

– Zsiga bá’ szerkőzta a szerelést. Ha beválsz a kapuban, megdob eggyel. Hányas a lábad?

A reménybeli Van Nistelrooy megkerülte a Sevcsenkónak adandó választ:

– Hiába ugrok, nem érem el a felső kapufát.

– Öklözöd a labdát. Elég, ha a felső kapufa meg a kezed között nem fér el a...

– Nem tudok vetődni, se kifutni a kapuból– vágott közbe az új fiú, s szép-lős arca elvörösödött.

– Fenéket! – legyintett Messi, majd az iskolaudvar gyepekopott sportpályá-ja felé intett fejével. – Látod a nagydarab kopasz srácot, ott középen? Ő Pepe. Eskü’, légy se szállong a kapudig...

– Középhátvéd, Real Madrid; jól fejel, semlegesíti a csatárokat– sorolta Sevcsenko.

Szabó Gergő a város modern iskolájába járt. A műanyag ajtókat és a széles táblájú ablakokat nyílászárónak nevezték, és... és stoplis cipőben tilos volt a műfüves kispályára lépni. Érdekes, a platánfák árnyékolta régimódi iskolaudvaron a választ váró hallgatás nem szorította görcsbe a gyomrát. Tudott mélyeket sóhajtani.

– Most mi van? – törte meg kérdésével a csendet Messi. – Úgy teszel, mint Ronaldo.

– Nem is ismerem! – tiltakozott fennhangon az újonc.

Ahol stratégia van, ott nincs játék – csatát vívnak a pályán. Lelkesedéssel, játszva játszani végig a mérkőzést, az a valódi futball. Zsiga bá’, sokak szerint, öreg maradi. Mi van azon nem szeretetni való, ha a pulyái okkal reklamáltak a bírónál; kiabáltak egymásra, vagy muszájból, sokat szabálytalankodtak egy meccsen?

– Talál jönni Zsiga bá’!

– Seva, ne parázz! – adta a nagyot Messi. – Terápiázzák.

– Zsiga bá’ a trénerünk, nyugdíjas tornatani. Jó fej, mostanában lumbágója van.

– Hasogat a dereka– toldta meg Sevcsenko magyarázatát Messi. – A nyugdíjából, harminc euróért vett FIFA labdát. Á, amit a pályán rugdalnak a fiúk, csak mezei bőrlaszt! A fifás messzebb száll, másként pattan, és remekül lehet csavarni.

– Ronaldónál van. Isi után a szabadrúgásokat gyakorolja. A kapu előtti szabadrúgás fél gól.

– Hülyeség! – mondta fejcsóválva Messi. – A szőnyegporoló állvány nem nyakapu.

– A felső sarok, a szőnyegporolon is felső sarok...

Szabó Gergőnek még nem volt letenni való garasa. Báméskodott. Az iskola zömök, emeletes épülete, timpanonos hosszú ablakaival, hatalmas, kétszárnyas bejárati ajtajával; az utcafront hosszú, termés-kőoszlopos, kovácsoltvas

kerítése; a sziklakert a bejárati járda mellett, többet kezdtek jelenteni egyszeri látványnál. Óhatatlanul összeálltak hazavihető emlékképpé.

– Megpróbálhatom– mondta jó hangosan az új fiú.

A vitázók egymásra néztek. Kékebb lett a májusi ég, csiklandozó a délutáni verőfény.

– Hajrá, Petőfi! – csapott a levegőbe Messi.

– Mindent bele! – tapsolt Sevcsenko ütemesen. – Mi vagyunk a jobbak!

– Ez a csapatunknál olyan ízé...– fordult az újonc felé Messi. Seva a vállát karolta át.

– Egyet se félj! Zsiga bá’ az utcabajnokság kezdetéig csodakapust farag belőled, Fekete Párducot¹.

– Az kicsoda?

– Kérdezd Zsiga bá’-t, ő tudja igazán! Tulajdonképpen– folytatta Sevcsenko–, nincs különbség a kézilabdakapus meg futballkapus között. A kapuk mérete más. Láttalak játszani, Messi is látott játszani, és... na, remekül védte a kézikaput. Ne hidd, hogy idehívok tréningre valakit csak úgy...

– Sok a rizsa– tette csípőre a kezét Messi, mint a nagyok. – Meg vagyunk mentve. Pepe lesz középen, Lamh a balhátvéd...

– Bayern München, a Német válogatott csapatkapitánya; felfutásaival segíti a támadást, remek beadásai vannak...

– És én ki leszek? Épphogy... Vagyis nem nagyon ismerem a focikapusokat– vallotta meg az új fiú, s aztán... aztán a kerítés kovácsoltvas kisajtaja keservest nyikordult. Bezárták. Valaki a rozsdás reteszt pöckébe erőszakolta. A három fiú egyszerre fordult a kisajtó felé.

– Csak nem...– motyogta behúzott vállal Balog Barna a tagbaszakadt férfi láttán.

– Ajaj! – adott alig hallható hangot osztálytársa.

A sziklakert sövényén, virágágyásán keresztülgázolva, jobbában fekete műanyagtáskával, feketepólós középkorú férfi közeledett. A szatyornak gömbölyű, labdaformája volt.

– Itt van Zsiga?! – hangzott a kérdés már messziről, de amint odaért a férfi a fiúkhoz, újra megismételte: – Itt van Zsiga? Hadd beszéljek a nagyokos fejével! Gábor fiam nem bugris, nem fog ingyen szaladgálni, szabadrúgásokat lődözni. Vegye tudomásul, az a világ már elmúlt! Na, mi van, megkukultatok?

– Még a klinikán van terápián. Nyugdíjas, beteg ember: jobb, ha leszáll róla!

– Ni a szeplőjét, de fel van vágva a nyelved! – emelte válla fölé táskáját Gábor apja, de Szabó Gergőnek a szeme se rebkent.

¹ Grosics Gyulát, a legendás magyar Aranycsapat kapusát becézték Fekete Párducnak a szurkolók.

– Nem fél a labdától– lépett Gergő mellé Sevcsenko.
 –A kapusunk– toldta meg a magyarázatot Messi.
 –Ú– úgy!– húzta a szót, engedte le szatyrát a férfi. – Nincs ráérő időm. Az idő nekem pénz, sok pénz– bizonygatta hátrálás közben.
 – A lasztimat... – kiáltott a kijárat felé igyekvő után Messi.
 – Nesztek! Dugjátok a... ahová gondolom! – állt meg a férfi, és a műanyag-táskától a fiúk felé dobta. De jaj! A labda csak egyet pattant, amikor szatyrostól aszfaltot ért.

AZ ÉN MESÉM

Az én mesém-ben anyóka szunyókál egy széken, kendője éjfekete, haja hófehér. Csóka csípte, eb ugatta: css-s! Hadd álmodja lányságát vissza! Lapuljon a sötétség, szálljon el a félsz – legyen tavasz az én mesém-ben!

Hogy hol volt, hol nem volt – ki tudja? Túl az Óperencián, a leány-gyermek a múlt vetése. Anyja méhe öregecske, s volt reménye elszállt rég, de a mag mégis megfogant, és áldást osztott rá az ég. Julcsi lett a baba neve, hogy Júlia legyen, végül Julcsa, ezért furcsa az én mesém.

Az apja nem fektette pusztá földre, nem dobálta égbe fel. Öröm-könnyek öntözgették, örömtüzek melengették: a szeretet így nevel.

Julcsi, már el-eljárt a háztól, a réten szellő font koszorút hajából, mikor egyszer csak jött a Szürkület halk neszekkel, galambszürke éggel, füstszín fellegekkel, s ekképp szólt:

– Jer velem szép leányka, jer velem ezüst Hold hónapja! Csillag leszel, szeplőtelen, a földi élet: küszködelem. Vagy nimfa, tündér, éjkirálynő: amihez kezed ér, ott aranyág nő. Jer velem szép leányka, szálljuk együtt ágról ágra; éjről éjre, évről évre: míg csak pályáján a Föld forog!

– Urambátyám, fakó lovát megítatom, köpenyegét kiporolom: szürkébb lesz a félhomálynál, deresebb a téli estnél. De csillag nem lehetek, veled nem röpködhettek: öreg szülők várnak otthon – felelt Julcsi, s a Szürkület elborongott, szürkébb lett az alkonyatnál, deresebb a téli estnél.

Az én mesém-ben úgy elillan kilencszer kilenc meg három hónap, mint tűző napon a hajnali harmat.

Julcsi nagylánnyá ért, nem hordott copfot; a zokszót kerülte, rossz szó nem érte. Hajnalonta seprűt fogott, hajnalonta főzött, mosott, s reggel iskolába ment. Ám egyszer csak jött a Derengés halk neszekkel, csontszürke éggel, hamuszín fellegekkel, s ekképp szólt:

– Jer velem, szorgos leány, jer velem arany Nap honába! Szivárvány leszel, tündökletes, a földi élet: kinkeserves. Vagy nimfa, tündér, fény-királynő, ahová lábad ér, ott aranyló kalász nő. Jer velem, szorgos leány, szálljunk együtt dombról dombra, napról napra, évről évre: míg csak pályáján a Föld forog!

– Urambátyám, fakó lovát megítatom, köpenyegét kiporolom, szürkébb lesz a félhomálynál, hamvasabb a nyári estnél. De szivárvány nem lehetek, veled nem röpködhettek: ki viselné szüleimnek gondját? – kérdezte Julcsi, s a Derengés elborongott, fakóbb lett a virradatnál, hamuszürkébb a nyári estnél.

Az én mesémben elillan újabb kilencszer kilenc meg három hónap: önzőbb lesz az ostoba, bölcs a léha; úr lesz a szélhámos, az emberség néma. Hogy a Derengést a reggel csendben kövesse, a Szürkületet szóltanul az este.

Bár ne szövődne tovább szála mesémnek, maradna fehérnek a fehér, a fekete feketének!

Júlia nővé érett, haja vállára omlott; mosolyától remény támadt, szavaiból jószág áradt. Hajnalonta seprút fogott, hajnalonta főzött, mosott, aztán munkába ment. Ám egyszer egy ködborús vasárnapon, kopogtattak az ablakon.

– Önzőbb lett az ostoba, bölcs a léha – sziszegte halkan a Szürkület.

– Úr lett a szélhámos, az emberség néma – panaszkolta a Derengés.

– A fagyöngy nem virágzik...

– Parlagon hevernek a földek...

– Kórság, járvány... – sorolta a Szürkület.

– Nyomor, éhség... – számolt a Derengés.

– Légy csillag, éjkirálynő!

– Légy szivárvány, fénykirálynő!

– Jer velem, Júlia, ezüst Hold honába!

– Jer velem, Júlia, arany Nap honába!

– Nem fektettek pusztá földre, nem dobáltak égbe fel. Örömkönnyek öntöztek, örömtüzek melengettek, szeretetben felneveltek. Míg él bennem a hálaérzet, nem lehetek égi jel – mondta sírva Júlia, s egérszürke lett fent az égbolt, pizsokszürke lent a föld; fárasztónak tűnt az élet, lehangolttá vált a lélek, s a köd meg csak gomolygott, gomolygott...

Az én mesémnek itt nincsen vége – esteledik, hajnalodik? –, Julcsa mama felriad. Visz az útja, megy a kútra, hogy a fakó lovát megítassa, a szürke köpenyt kiporolja, mint már tette annyiszor – nem tudom, hogy mennyiszor!

NEM ELÉGGE

*Ismerem a hajad csöndjét,
ahogyan egy szálát
néha ruhámra ejtesz.
Ismerem az ágyad pontos,
simuló vonalát, melyben
ott pihen még az ébredés.
Ismerem a kiürült üveget.
Enyhe szédülésed.
Ismerem a beáramló fényt.
Ízed, érintésed, másnapod.
Ismerem azt is, mikor körbe-
veszi arcodat a hidegség.
Mégis egyre inkább úgy érzem:
Nem ismerlek téged eléggé.*

NAGY ZOLTÁN MIHÁLY

GÖNCÖL SZEKERÉN

*Idefelé,
 a félhatoshoz
 öt asszony,
 primőr portékával megrakott
 hatalmas kosarak,
 visszafelé,
 a hathúszastól
 fiatal városi házaspár,
 a lovakra folyton rácsodálkozó
 két kisgyerek,
 így kell ezt csinálni,
 kilencszer öt
 negyvenöt,
 plusz kettő kofánként
 a kosarak
 fel- és lepakolásáért, cipeléséért a peronra,
 összesen
 ötvenöt pénz,
 egy fordulóra számítva
 szívet melengetően
 szép kereset
 a kisujjas belső zsebének
 oltalmában,
 elégedetten
 ücsöröghetnél,
 mégis
 nyugtalanul fészkelődsz
 a bakra terített
 ócska pufajkán,
 mert előre arra
 gondolsz,
 milyen lesz
 a folytatás,
 ha második ideutad
 már üresjárat volt,
 így, még csak*

*a déli vonatra várva
 a szólás intelme
 újra és újra
 megregulázza
 a kora reggeli sikertől
 kótyagosan repkedő
 reményt,
 hát igen,
     nyugtával dicsérd a napot,
     már ha tényleg
     végig
     jól alakul,
 itt a bibi,
 rágódhatsz rajta,
     szerencse dolgában
     mennyre csehül álltál
     mindig,
 ha ötvennél több éved
 szürkeségét
 nemigen derítette
 élvezhetően otthonossá
 csapodár őnagysága csillogása,
 miért lenne másképp
     ma és holnap,
     vagy bármikor azután,
 hm,
 már a kölyökkorodban talált
 kopaszfejes pirosasút
 elvette, elitta
 a bátyád,
 mert
 boldogságosan lelkendezve
 elújságoltad, megmutattad neki,
     jobb lett volna
     meg se pisszenve
     rejtegetni,
     amíg
     takarékosan beosztva
     el nem költöd*

*limonádéra, cukorkára, pöttyös labdára,
mert effélére
sose jutott
a családi kasszából,*
ami
ma is
petyhüdten lappedt,
még jó, hogy a fiad
felnőtt, megnősiült,
a lányod is
férjhez ment már,
egyik vő, a másik meny
a párja portáján,
ketten maradtatok
a muszájból eleve
szoba-konyhássá tervezett,
kölcsönpénzen épített házban,
ahol
még
innen a nyugdíjon,
már
évek óta
munkahely nélkül
ritkán cseppen,
még ritkábban csurran
jövedelem,
most éppen
csurran,
de titokban, befelé
örülj
egy kicsit,
mert ha
kölyökmód örvendezve
jelét adod,
éppúgy nyakát szegheti
szerencsédnek, örömödnek
bárki, bármi,
mint annak idején
a bátyád,

*ajjaj,
piros tányérsapkásan
az állomásfőnök
közeledik,
a simléder alól szigorú szemmel
méreget,
hozzád vágja
kimérten, erélyesen
a szót,*

*maga
megint itt,
megmondtam tegnap,
ne parkoljon
az állomás területén,
ne potyogtassa tele
lőszarral
a placcot,
álljon az útszéltre, ahová
a kocsik,
amúgy is
kész röhej
lófogattal várni
utasokra,
ki bolond ma már
szekéren zötykölődni,
ha úri módon
kocsiba ülhet,
na, most rögtön
húzzon el
a francba,*

*ez az,
csak gondolni kell rá,
máris beüt
durván, dörgedelmesen
a mennykő,
és túrni kell,
engedelmesen odanavigálni
a kocsisor végére,
megszenvedetten makacs*

mosollyal
 szó nélkül hagyni
 a ladások, moszkvicsosok
 zsigereket tépdeső gúnyolódását
 is,
 jól ismered őket, tudod,
     a visszabeszéd
     akár szelíd,
     akár csípős
     szavakkal
     csak olaj lenne a tűzre,
 így, ha türelmes egykedvűséget imitálsz,
 talán megunják, békén hagynak,
     né, máris mind
     másvalamire figyel,
 furcsa formájú nyugati kocsira,
 ahogy zenének nevezett zajt bömböltetve
 jön, félkört leírva
 besorol mögéd,
     a gazdája faludbeli,
     Kovácsék nyakigláb fia,
 ez hát az új autó, amivel
 boltban, postán, utcán
     napok óta dicsekszik
     Kovácsné,
 de mit keres itt
 ez a fiú,
 hiszen nyilvánvaló,
 a falu legmódosabb családjának
 kész vagyonba született csemetéjeként
 nem szorul rá
 fuvaros keresetre,
     ahá, péntek van,
     jön a húga
     hétvégére
     az egyetemről,
     hát őt várja,
 lezser testtartással
 kiszáll,

*rákönyököl a nyitva hagyott ajtóra,
 szótlanul nézelődik,
 aztán
 elrikkantja magát,
     hé, tata,
     modern masinák közt
     mire jó
     ez az ízé,
     ez a két lóerős, fatengelyes
     Göncölszekér,
 mint amikor
 népes libacsapat összes szárnya
 eszeveszetten
 suhogni, csattogni kezd,
 felcsap a röhögés
 előtted, mögötted,
 sérti a füled,
 sebjaj,
 megszoktad, tűröd,
 de jaj, a lovak
     ijedten
     emelik, rángatják a fejüket,
 szorosabbra fogod a gyeplőt,
 nevükön szólítva, becézve
 nyugtatni próbálsz őket,
 emiatt
 még hangosabb a kacagó kórus,
 a Kovácsfiú kocsijából
 változatlanul
 ömlik a dübörgés,
 nem elég,
 kajánul vigyorogva
 megnyomja a dudát, szaggatottan bőgeti,
     a lovak felhorkannak, ágaskodnak,
 jó hecc,
 s hogy vígabb legyen,
 a többi autós szintén
 rátenyerel a dudára,
 dobhártyát szaggatóvá fokozva a hangzavart,*

*a lovak
véggépp megriadva
nekilódulnak, kifordulnak az úttest közepére,
velük a szekér; majdhogynem tengelyt akasztva
egy kék Lada hátsó fertályával,
foghatod, cibálhatod
a gyeplőt,
csitíthatod őket,
se
szép szó,
se
káromkodás
nem használ,
hát persze,
te
a modern világ
szánalmasan szórakozó
gőgjét
vesszős gondolattal
sújthatod,
de ők, a lovak
még romlatlan ösztönnek
engedelmeskedve
nem tehetnek mást,
menekülni próbálnak
a civilizáció
elviselhetetlen
ricsajjától,
egy-egy kátyúban akkorát zökken a szekér,
kis híján lebuksz a bakról,
szerencsére a szembejövő
gyalogosok, biciklisek
messziről észlelik a bajt,
álmélkodva húzódnak le az útszéltre,
rohan a két ló, az
idő,
valahol hátul
fütytyösen
befut a vonat,*

*két falu közt félúton
 végre
 lassul
 az őrült iram,
 aztán
 holtfáradtan fújtatva, prüszkölve
 megállnak a lovak,
 leszállsz,
 megcirógatod a pofájukat,
 beszélsz hozzájuk,
 meghallgatnak,
 Csillag, a félősebb
 remegő orrcimpával
 egészen közel hajolva,
 állát a válladra ejtve
 mintha
 magyarázatot
 kérne, várna
 a történetekre,
 elakad a szavad, csak a fogaid csikorognak,
 hát hogyne, hiszen
 kilométerekkel a hátad mögött
 éles füttyszóval
 tovább indul
 a vonat,
 arra fordulva látod,
 folyton gyorsulva
 távolodik, végül
 elenyész a messzeségben,
 mint a remény.*

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

TARTS MEG

*Lakóföldem zengő
zárpor ostorozza,
vizek ezüstlenek
és kék a levegő.*

*Csak az én gyarló tes-
tem van úgy lefosztva,
mint a jégviharral
büntetett mező.*

*Depressziót hajt
a bánat barna bokra,
azon minden egyes
levél fekete.*

*Ki is zöldülhetne,
úgyse mennék sokra.
Kölcsönként időmnek
pereg a szeme.*

*Emlékek, rázzatok fel
romjaimból engem,
s a régi lányokat
még végigkóstolom,*

*de kinek ablakát
szívemmel bevertem,
annak a madárnak
már nevét nem tudom.*

*Ülök a toronyban
hét halállal szemben,
mögöttem hét jövő.
Mondd, melyik az enyém?*

*Hagyd lelkem egy kócsag
szájába lehelnem,
ó, idő ódon ága,
tarts meg, jó remény!*

VÉGÜL

*Egyik fejem babám ölében,
másik egy török kopja hegyén.
Esztergom alatt jó négyszáz éve
egyszer már elestem én.*

*Buta beszéd, csak nyelvem porzik,
csak a hasadó elme sikolt.
Hasadó hajnal, hasadó kárpit
kell a kutyának. Bezárhat a bolt.*

*Ha majd az ítélet lova táncol,
s felbúg a kürt takarodóra,
egymás ölébe buknak a tornyok,
s az ember arccal a hóra.*

*Helyére kerül végül minden,
végül – tán nem lesz tűzőzön.
Végül egy öngyilkos függőcinke
megürült házába költözöm.*

LŐRINCZ P. GABRIELLA SZÜLETÉSNAPODRA

(gyermekdal helyett)

*A gólya elviszi a fiát,
A katicabogár
Nem száll fel az égbe.
Nincs síp, nincs dob
Nincs nádihegedű ...
A fényes nap sem
Süt már úgy, mint régen,
A felhőbárányok is
Mégfagytak mind...
Csak tél.
Csak töredék mondatok.
És nincs gomb a nagykabáton,
S a fekete esernyőt
Jégeső verte szét...
Rámfagyott tíz év
És nem volt még tavasz...*

INDULOK

*A fák bőre ráncos, az arcom is
gyermekmosolygás,
ragyogó szemek nincsenek.
Szajhák könnye az utcakőre hull,
s az ima a porba.
Elmémben csüng a gondolat,
mint kötélén a mosott ruha:
veled lenni,
egyre csak veled...
A választ kivetítem
homlokomra:
én utánad megyek.*

SZAKÍTÁS

*Borban mért igazság,
 Hajnal kakasszóval
 Nem három,
 De száz tagadás.
 Visszafagyott rügyek,
 Jégvirág...
 Nevetés nem,
 Csak fekete könny.
 Később a csend,
 Később közöny.
 Már semmi nem zavar.
 Angyalszárnnyal
 Felhőn séta,
 Vak zuhanórepülés.
 Utolsó közös út,
 Kínos mosoly,
 Kézfogás,
 Együtt- remegés.*

ÁT-NÉZŐ

KÁNTÁS BALÁZS VERSEI ELÉ

Eljátszottam a gondolattal: vajon meg tudok-e írni egy valamire való ajánlót zenehallgatás közben? Érdekes kihívás. Behoztam a számítógép zenelejátszója-ba egy komolyzenei válogatást, elindítottam Bizet *Carmen*jének valamelyik részletét, majd nekikezdtem a jegyzetelésnek. Persze mielőtt valaki meggyanúsítana, elébe megyek a vádaknak. Nem sznobizmusból hallgatok komolyzenét (jelesül éppen operát) huszonhárom évesen (a huszonegyedik században, tehet-ném hozzá egyből), hanem mert olyan gondolatokat, érzéseket szabadít fel bennem, melyek mintegy „kedvre hangolnak” a versek befogadásához.

Át-néző rovatunkban ezúttal Kántás Balázs költő, műfordító, esszéíró, kritikus, szerkesztő, fiatal kora ellenére is igazán termékenynek mondható alkotó négy versét mutatjuk be. Ha figyelmesen végigolvassuk az itt következő szövegeket, ráismerhetünk bennük a késő modern líra nem jelentéktelen hatására. Valahol tisztos távolságban ott érezhetjük Paul Celan költészetét. Ennek a feltételezésnek a reális alapja is könnyen bebizonyítható, ugyanis Kántás Balázs elkötelezett Celan-fordító, egyik legnagyobb visszhangot kiváltott műfordításkötete a *Nyelvrács* volt, mely 2009-ben jelent meg a Ráday Könyvesház gondozásában. Nem szükséges bővebb magyarázat ahhoz, hogy aki mélyebben belemerül egy idegen költő világába, az önkéntelenül is vesz át poétikai megoldásokat, képalkotási módokat, egyéb jellegzetességeket. Gondoljunk csak Rab Zsuzsára, akinek az utóbbi időben eléggé háttérbe szorult líráját is elemi szinten hatotta át orosz fordításainak világa, hangulata (itt elsősorban klasszikussá vált Ahmatova- és Jeszenyin-fordításaira utalnék). De Kántás Balázs soraiban érezhetjük még Pilinszky János erős jelenlétét, a kortárs magyar irodalomból pedig Marno János nevét említhetném. Főleg a filozofikusság, a reáliák, a feltételezhető életrajzi jelleg miatt.

Kántás Balázs nyelvét újabban a „helyi, folyékony valóságba” való alámerülés megfogalmazásának útkeresése hatja át. Kíváncsian várjuk, mit tud belőle kihozni az alkotó a későbbiekben. De térjünk lassan át az itt szereplő versekre. A lírai én útra kel az éjszakában az „álommotorral”, hogy a haladás vágyának dinamizmusát álmában végre átélje, még ha nem is juthat vele távolabb az „egyenrácsha/ öltözött bérházak felett” a helyi giroszosnál (*JÖJJ, INDÍTSD BE*). A következő vers (*leszállás*) egy olyan léthelyzettel szembesít, melyben az irodalom és filozófia tudós-környezetéből kicsúszva a lírai én „oldaltáskányi étellel” a „folyékony valóságba” való merülést választja. A legközelebbi szesz-szentély nincs is távol, s bár „rövid, de kanyar-

gós” az odavezető út, „román taxisorok/ lesik hová, meddig/ vihetnek el...” A *(profán filozófia)* mintha az előbbi léthelyzet folytatása lenne. A „levetkőzött/ jelenvalólétek között” guberáló hajléktalan nem találhatja meg valódi helyét a társadalomban, hiszen hiába próbál fel magára olyan „léte”, amelyet már előzőleg levetett, sőt le is okádott, „ahogy beléjük bújnak/ széthasad rajta mind”.

Most is szól a zene, éppen Csajkovszkijra talált rá a véletlen lejátzásra beállított program. Úgy látszik, sikerült megírnom a tervezett ajánlót. De azért még pár percig belefeledkezem a versekbe.

Csordás László

KÁNTÁS BALÁZS

JÖJJ, INDÍTSD BE

*végre az álommotort.
Most koszlott galamboktól
mentes a levegő.*

*Szárnyalhatunk, az egyenrácshba
öltözött bérházak felett –
még ha csak a legközelebbi
giroszoshoz jutunk is.*

(LESZÁLLÁS)

*Mosdatlanul, oldaltáskányi étellel
lépsz be - vagy inkább le -
egy másik jelen-valótlan-létbe.*

*Hiénák helyett román taxisorok
lesik hová, meddig
vihetnek el...*

*A legközelebbi szesz-szentélyig
rövid, de kanyargós
út vezet.*

*Irodalom és filozófia közül
kicsúszva inkább a helyi,
folyékony valóságba merülsz.*

(PROFÁN FILOZÓFIA)

*A levetkőzött
jelenvalólétek között
egy hajléktalan guberál.*

*/Arca árkaiban már rég
nem a filozófia hömpölyög./*

*Görnyedt testére prbál
számtalan levetett, leokádott létet -*

*ahogy beléjük bújna,
széthasad rajta mind.*

ZSELICKI JÓZSEF   A MESTEREK

*ha
nekilátnak
hajnaltűző reggelen
rejlík
sejlík
a mű
az agy tekercsein
a szó a habarcs
a deszka
a szög
az egek kényétől
védő tető
rejtelve
felfénylik

akkor a munka
az égről
a földre leszáll*

*jön
a fohász
ha mások bántanak
az semmi*

*káromkodni
csak akkor fogok
ha a szög helyett
az ujjamra csapok
ha rámnéz
a pincébezárt
csillag ragyogása*

*ásni kell
le a megtartásig
erőt rakni az alapba
csak az emelhet
fel
felig a falat
holnapra
megbődülhet
az ég*

*március kulcsával
nyissa ki házáat
a hit*

TAR BÉLA

FEJEM ALÓL

*a vizes párna
az emlék foszló
rabruhája
remegő pára
a hideg ablakon
üveghez tapadó
homlokom
csak
szemem zárt redőnye
álmok puha
szemfedője
a mögé rejtett
pillanat
a félbeszakadt
mozdulat
udvaron a hó szaga
a holló-sereg-éjszaka
mosolytalan égi hant
és szívem
félrevert harang*

SZÜLŐ- FÖLD -

*sz-ö-g-e-s-
drót-fészek
költ benne
rabmadár
– koccanó tojások
repedő héja –
mocarog
bágyadt fióka:
közömbös?
mártír?
janicsár?*

...ÉS

*leszel
néma
nyelvtelen
sírod átkozott
jeltelen
lelked
b
o
l
y
o
n
g
majd
hontalan
tavaszod lesz
de
virágtalan
és
csillagod
porba hull*

SZÁRNYPRÓBA

FODOR-NAGY GERGELY 1991. december 5-én született Beregszászban. A Kosuth Lajos Középiskolában érettségizett, jelenleg Nyíregyházán tanul. A Négy Égtáj, illetve a Fáklya stúdió tagja.

FELSZABADULÁS

*Csendes...
Minden csata előtt
a mező,
csendes...
A háborút
héják, rókák,
nők és férfiak
vívták.
Azt is csendesen.
Csendesen tépett
a köröm,
csendesen roncsolt
a fog,
csendesen szúrt
a kardom.
Vérfelhők és hulla-
hegyek.
A föld mélyvörös
volt, az eget
áttetsző felhő takarta.*

*Talán győztünk...
kuporogtam
egy női felsőtest
és egy férfi
feje mellett,
katanám beléjük
szúrva.
Lassú öregember
volt az idő.*

*A sok test, hús
rohadt, és a földet
mosta az eső.
Kicsit felnéztem.
Csontok, fegyverek,
emlékek,
hevertek mindenfelé.
Néhány koponyát
felvettem.
Ez kié? És az kié lehetett?
Szél támadt aztán,
és a felhőkkel
a bűz is tovaszállt.
Ezen a mezőn
minden, minden...*

KI LEHETNÉL

*Becsukom a szemem.
Valótlan világ lebeg bennem.
Te sem létezhetsz.
A hangod rejtély,
minden este másképp rezeg.*

*Mit hitt az ördög?
Hogy földbe tiporlak,
és benned halok meg újra?*

*Több lehetnél ennél.
Madárnak az ég,
pollennek a szél.
Szűznek a szó,
télnek a hó.*

KOVÁCS ELEONÓRA 1989. október 20-án született az ungvári járási Szalókán.

A helyi általános iskola befejezését követően a Nagydobronyi Református Líceumban folytatta tanulmányait.

Jelenleg az Ungvári Nemzeti Egyetem 4. évfolyamos történelem szakos hallgatója. Érdeklődési körébe az irodalom és a történelem tartozik.

SZAPPANTARTÓ SZENTKÉPPEL

Gyermekkoromban anyám kézen fogott, mielőtt átkeltünk volna az úttesten. Hangosan visszaszámolt tíztől, a jelzőlámpa zöldre váltott, majd elindultunk. Útközben gömbös fagyit ettünk. Eleinte minden szembejövő felnőttnek köszöntem. Később anyám kioktatott, hogy itt, a városban ez nem szükséges. Ezek után szigorúan összeszorította a száját, és nem szólt többet.

Annak ellenére, hogy csak évente háromszor sétáltunk el a magnóliafák alatt, minden alkalommal találkoztunk a nyomorral. Általában fekete ruhás öregasszony vagy kisgyermekes anya képében jelent meg előttünk. Az előbbi szótlanul gubbasztott a járda szélén, utóbbi pedig adakozásra buzdító szavakat hallatott. A két különböző emberrel való találkozásban a közös pont a lábuknál heverő üres margarinos doboz volt.

Anyám sohasem vett tudomást róluk, pénzt nem adott nekik. Fel sem merült bennem, hogy könyörtelen. Arra gondoltam, hogy nekünk sincs pénzünk.

A jelenet minden nyáron ugyanúgy játszódott le: már messziről megláttam a koldust, és elkezdtem valamiről beszélni, hogy eltereljem a figyelmet. Ezzel akartam elkerülni az anyám helytelen magatartásával való szembesülést.

Szembesülésekből most sincs hiány: tudomásul kell vennem, hogy a lámpa megálljt parancsol. Egyedül torpanok meg. Senki nem nyújtja a kezét.

Sokat változott a sétány. Ezeket a padokat és lámpákat még sohasem láttam. Az út burkolata sem lehet régi. Azonban mégis meglátok egy ismerőst: a fekete ruhás öregasszonyt. Kicsiket lépve közeledik. Jobb kezével görbe botra támaszkodik, a másikban pedig egy szappantartó, rajta némi aprópénz és egy miniatűr szentkép. A fejét lehajtja, közben ezt fújja:

– Jó emberek, segítsenek!

Senki sem annyira öntelt, hogy saját magára vonatkoztassa ezt a kedveskedő feltételezést. Az öreg koldusasszony a sétány közepén halad, így nehéz előle kitérni. Mégis sikerül a kékruhás nőnek, viszont a gördeszkás fiúcska kis híján kudarcot vall. Most én jövök. Előtte áll. Beborul az ég. A hirtelen keletkezett forgószerű kávézó elől felkap egy könnyű nádszékot. Felénk sodorja. Úgy tűnik, mindenkinek most vált sürgőssé a hazatérés. A forgószerű közeg. Ketten maradtunk.

– Nem vagyok jó ember.– mondom a szélrohamnak.

Amikor kinyitom a szemem, ismét tűz a nap. Az emberek sietnek a dolguk után. A sétány közepén állok és egy görbe botra támaszkodom. A kezemben egy piros szappantartó, szentképpel.

ARCMETSZETEK

A sofőr arcán átvonulnak a fejében cikázó gondolatok. Ő az egyetlen a buszon, akiről ez elmondható. A többiek kifejezéstelen arccal kapaszkodnak a fogantyúba, vagy kényelmesen hátradőlnek, és kinéznek az ablakon.

Mozgolódás támad. Három utas leszáll. Maguk mögött hagynak két pár összehajtogatott cipőt, négy leszakított kabátgombot.

A busz sofőrje a visszapillantó tükörbe néz. Összpontosít. Ez látszik az arcán. Felváltva figyeli a tükröket. Apró hibákat keres. Szabálytalanul előző kocsit, az úttestre lépő óvatlan gyalogost, síkos útszakaszt. Nehéz kitalálni a korát. Ugyanannyi eséllyel lehet huszonnyolc, mint harmincnégy éves. A homlokán nincsenek ráncok. Apró, barna szemei vannak. Kérdőn néz az utasra. Mintha nem az úti cél érdekelné, hanem a mögötte rejlő indok. Nincs cigaretta a kezében. Az órája egyszerű. Ahogyan a ruhája is. Fekete sportnadrág, sötétkék pulóver. A visszapillantó tükör felett játék mackók lógnak. Ismét koncentrálni. Kanyarodik a busz.

A kék kabátos néni leszáll. Felszabadul egy ülhely. A fiú körül néz. Az arca bosszús. Legyen boldog a lány és üljön le. Udvarias is lehet az ember. Hetente egyszer mindenképpen.

A lány arca sminkelt. Közönyösen kibámul az ablakon. Végre kevesebb az ember. Összetaposták a cipőjét. Kis híján a körme is letört.

Újabb megálló. Felszáll két arcmetesző. Szürke ballonkabát, fekete napszemüveg. Nem illik az öltözködhöz a zsák, amit cipelnek. A sofőr hirtelen a fékre lép. A zsák eldőlni. Nem volt bekötve. Kiborul a tartalma. A busz belsejében elszabadulnak az arcok. Egymás után bújnak ki a zsákból. A mosolyt a kín követi, az örömet pedig az elégedettség. Hamarosan csatlakozhat hozzájuk a bosszúság és a vastag smink. A ballonkabátosok munkához látnak. Mindenkit megfosztanak arckifejezéseiktől. A gondolatok elkobzására a legtöbb esetben nincs szükség. Néha az arcot is eltávolítják. Ilyenkor csak a fej marad. Benne agytekevénységek, jó esetben gondolatok. Bár az ilyesmi ritka. A két ballonkabátos munkája eredményes volt. Arcmetesző késeikről letörlik a vért.

A sofőr csodálkozva néz a visszapillantó tükörbe. Neki még vannak arckifejezései és gondolatai is. Ő az egyetlen, akire ez jellemző.

Elered az eső. Fiú, lány, sofőr, arc. Bosszúság és smink. Egy zsák, tele metszetekkel.

ARVO VALTON

ROMOK

*A lélegzetet régen
szájából szájba adták
ám mára elfogyott
a szándék és a szusz
valaha vágyakozva
simult tenyér a testre
de az egykor puha bőr
már durva dörzspapír
úgy nézz a szerelemre
mint régészeti leletre
ó jaj a cserepekből
korsó már sose lesz
a kecses boltozat is
ropogva omlott össze
a jegygyűrűt körbefogták
garázda oxidok
senki sem kíváncsi
a szálnalmas romhalomra
a gyöngédség sírhalmán
ma már csalán az úr*

LÖVÉS

*Egy pontosan kilőtt női mosoly
szétveti a férfi belső egyensúlyát
akkor is ha vágyakozva várja
a feléje száguldó aranygolyót
egy égből eredő átható pillantás
tucatnyi mennykő munkájával ér fel
ha beindul a szívben a golyósmalom
megfertőzi telefröcsköli a földet
vérrel romlással levertséggel
s egy precízen tervezett hangeffektustól
a büszke bástyák porba omlanak*

BIZNISZ

Az ész honatya
 éjt nappallá téve
 azon töri fejét
 gondokba merülve
 hogyan tegye pénzzé
 kinek adja el
 ezt a remegő lábú
 aprócska hazát
 jó lenne úgymond
 előnyös alkut kötni
 hogy ő is jól járjon
 ó jól járjon nagyon
 s úgy öleli népét
 hogy csontjai sajognak
 szegény nép azt hiszi
 hogy időváltozás
 az ész honatya bizony
 így érti a dolgát
 a piac mozgásait
 mindenkor követi
 a potenciális vevőket
 már mindet név szerint
 az ész honatyának
 sok még a dolga
 míg megkötheti végre
 a megállapodást
 és foltozhatja aztán
 a repedt mosóteknőt
 mellyel már örökre
 magára maradt

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ FORDÍTÁSAI

POMOGÁTS BÉLA

RÁKÓCZI-TÜKÖR

Közel négy évtizede (1973-ban) Köpeczi Béla és R. Várkonyi Ágnes gondozásában megjelent *Rákóczi tükrök* címmel egy kétkötetes kiadvány, amely a függetlenségi háború történelmi dokumentumait: naplókat, jelentéseket, emlékiratokat adott közre. Kiváló munka volt (mára szinte megszerezhetetlen, csak az érdekesség kedvéért említem, hogy a két terjedelmes, díszes kötet ára együttesen 86 forintot tett ki!). Elképzelhető azonban egy másik „Rákóczi-tükrök” is, amely a fejedelem alakját (vagy éppen a nevéhez fűződő szabadságharc eseményeit) a szépirodalom tükrében mutatja be. Magam most ennek a „tükröknek” néhány képét szeretném felvillantani az egybegyűltek előtt, természetesen nem a teljesség igényével, minthogy a II. Rákóczi Ferenc egyéniségét, élettörténetét és történelmi jelentőségét bemutató költői, elbeszélő és drámai alkotások mára egy kisebb könyvtárat is megtöltenének.

Rákóczi alakja a mögöttünk lévő két évszázadban a magyarság nemzeti „nagy narratívájának” a szerves része lett, a fejedelem és az általa vezetett függetlenségi háború ismerete nélkül nem csak a magyar történelemről alkotott képünk volna csonka, hanem nemzeti tudatunk és identitásunk is. II. Rákóczi Ferenc egyénisége és életének története szinte mindig jelen volt a magyar irodalom ösztönző tényezői között, igaz, nem mindig azonos intenzitással és nem mindig változatlan értelmezésben. Éppen ennek az értelmezésnek a története mutatja be annak a szellemi horizontnak a többszörös átalakulását, amelyen a nemzeti közösség a maga múltjával számot vetett, és önmagáról képet alkotott.

A fejedelem alakja jelen volt a 18. század népszerű énekköltészetében, abban a hatalmas irodalmi korpuszban, amelyet a magyar irodalomismeret „kuruc költészetnek” nevez. Ennek a terjedelmi tekintetben is jelentékeny költői anyagnak az összegyűjtése és kritikai feldolgozása – nem kevés korábbi vállalkozás, így a többi között Thaly Kálmán, Erdélyi Pál, Esze Tamás, Dávid Gyula és Stoll Béla szövegkiadásai után – mindenekelőtt a Rákóczi-kor kiváló kutatójának: Varga Imrének a nevéhez fűződik, aki 1977-ben (a fejedelem születésének 300. évfordulója alkalmából) adta közre *A kuruc küzdelmek költészete* című igen gazdag gyűjteményét, és ebben kétszáznegyvenhárom verses szöveg tükrében mutatta be a korszak hadi, politikai, leginkább pedig „lelki” történetét.

A kuruckor költészete természetesen igen árnyalt, sokszínű képet ad Rákóczi alakjáról is, ennek a költői korpusznak olyan máig élő darabjai léteznek, mint az 1703 nyarán keletkezett *Rákóczi Ferenc buzgó éneke* című vers, amelynek szerzőségét több irodalomtörténet-író (így a szöveg első közzétevője: Badics Ferenc is) magának a fejedelemnek tulajdonítja, a *Rákóczi Ferenc éneke* (Cantio de Francisco Rákóczy), amely a fejedelem nevében szólítja egységes fellépésre a függetlenségi harcot vívó nemzetet, a *Rákóczi Ferenc bús éneke*, amely a hazájától búcsúzó, önkéntes számkivetésbe induló fejedelem alakját rajzolja meg, és a *Magyar ének vagy Rákóczi-mars*, amely *Rákóczi-nóta* címmel talán a legnagyobb politikai és szellemi hatást érte el. Főként a reformkori magyar közgondolkodásban, és minden bizonnyal Kölcseyre, a *Himnusz* szövegére is hatott.

A Rákóczi alakját, küzdelmeit és személyes sorsát felidéző kuruc költemények a fejedelem alakját részben mint szabadító, karizmatikus vezért, részben mint a Gondviselés végső kegyelméért fohászzkodó tragikus hőst mutatják be. Az első (amint láttuk, magának a fejedelemnek tulajdonított) Rákóczi-vers még lengyelországi ihlet nyomán, de már Kálló várának ostroma idején keletkezett, s ebben a vezér a nemzet összefogására szólít fel: „Magyar nemzet, kérlek téged az Istenért, / Hogy magyar magyarnak ne szomjúzza véré, / És senki ellenem ne fogja fegyverét, / Mert én nem kívánom magyar veszedelmét.” A *Rákóczi Ferenc bús éneke* pedig, amely mélyről fakadó vallásossága következtében az egyházi énekek közé is bekerült, a fejedelem szájába adva fejezi ki a vereség tragikus érzéseit: „Ím elmegyek országomból, / Drága kedves jó hazámból, / Eddigvaló hajlékomból / Költőznöm kell jószágomból. / Mutass, Jézus, kies földet, / Lakásomra adj jó helyet, / Ez életben csendességet, / Jövendőben idvességet.”

A Rákóczi-kor költészete mellett a 18. század elbeszélő irodalma mindekelőtt magának a fejedelemnek az *Emlékiratai* is igen gazdag képet adnak az 1703-1711-es függetlenségi háborúról és ennek vezérééről. A kuruc háború történetét természetesen mások is megírták, így olyan memoárok, amelyek a magyar irodalom hagyományai szerint nem pusztán a történetírás, hanem a szépirodalom körében is szerepet kaptak. Olyan emlékirat-szerzőkre gondolok, mint Ottlyk György, a fejedelem udvarmestere, Teleki Mihály, a korábbi nagyhatalmú erdélyi kancellár fia, Vargyasi Dániel István, sőt maga Károlyi Sándor, aki a császári udvarral kötött kompromisszumot előkészítette. Ezek az emlékiratok olyan szerzőktől valók, akik korábban valamilyen szerepet vállaltak a Rákóczi nevéhez fűződő mozgalomban, később azonban beilleszkedtek a bécsi hatalommal kötött nemesi kompromisszum keretei közé. Ez a kompromisszum mély nyomot hagyott azon a képen is, amelyet, többnyire évtizedekkel később, rajzoltak meg a függetlenségi háborúról.

A Rákóczi alakját ábrázoló irodalom első klasszikus alkotása természetesen Mikes Kelemen nevéhez fűződik: a *Törökországi levelek* adott (magának Rákóczinak az *Emlékiratain* és *Vallomásain* kívül!) hiteles és gazdag, máig eleven ábrázolást a fejedelemről. Igaz, Rákóczi arcképét mások is megfestették az irodalom eszközeivel, így Pápay János, a fejedelmi kancellária „első szekretáriusa” törökországi követségének naplójában, Beniczky Gáspár, a fejedelem magántitkára az udvari életről adott feljegyzéseiben, Szathmáry Király Ádám, a fejedelmi udvar apródja pedig a lengyel- és franciaországi emigráció eseményeiről készített beszámolóiban. Rákóczi emberi alakjának klasszikus ábrázolása, méghozzá a bujdosás mindennapjaiban, az őt közvetlen közelről figyelő krónikás nézőpontjából, mindazonáltal Mikes leveleiben található. Ezeknek a leveleknek a központi epikai hőse, természetesen a levélíró rajongó szeretetétől övezett hőse, maga a fejedelem, ezért is volt Mikes munkájának oly nagy szerepe mindig a Rákóczi-kultusz történetében.

A 18. század magyar köztudata és irodalma mintha elfelejtette volna Rákóczit és kurucait, vagy éppen lázadóként bélyegezte meg, miként több korábbi híve is tette. A bécsi hatalom érdekeit éber figyelemmel kiszolgáló cenzúra a fejedelem emlékének minden apró megnyilvánulására felfigyelt, és keményen lesújtott ott, ahol valamiféle rokonszenvező kijelentést észlelt. Köpeczi Béla és R. Várkonyi Ágnes ma is érvényes monográfiája (*II. Rákóczi Ferenc*, 1976) említi azt az esetet, hogy a cenzurális hatóság 1752-ben elkoboztatta Molnár Gergely nyelvtankönyvét, mert ebben a következő példamondat fordult elő: „Miként az oroszlán a vadállatokkal harcol kölykeiért, úgy harcolt Rákóczi is Magyarországért.” Még a különben hazafias költő: Ányos Pál is, aki a jozefinista politika ellenfele volt, 1784-ben pártütőként mutatta be Rákóczit, akinek „pártos népe templomokat rabolt, / S ezért nem engedte az Isten hadának, / Hogy szabadítója legyen hazájának”.

Rákóczi emlékének felelevenítése és a Rákóczi-kultusz kialakulása csak a 18. század utolsó éveiben következett be, midőn II. József halála után, természetes visszahatásként a császárnak a magyar nemzeti öntudatot és intézményeket korlátozó rendelkezéseire, a nemzeti érzés valóságos reneszánsza kezdődött meg. Még az uralkodó életének végső napjaiban Bécsből Budára szállították a Szent Koronát, és az új uralkodó: II. Lipót Budára, majd Pozsonyba összehívta a magyar országgyűlést. A fellelkesült nemzeti érzés következménye volt az újjáéledő Rákóczi-kultusz is: országszerte terjedt a *Rákóczi-nóta*, a megyegyűléseken lelkes szónoklatok emlékeztek meg a hosszú évtizedeken keresztül elfeledett fejedelem hősieles küzdelmeiről, és természetesen a függetlenségi háború vezérének kultuszát szolgálta Mikes Kelemen leveleinek 1794-ben történt közreadása is.

Az első költő, aki Rákóczi Ferenc hősi egyéniségét mintegy történelmi példaként állítja a nemzet elé, Kölcsey Ferenc volt, aki 1817-ben írott *Fejedelmünk hajh* című versében idézte fel Rákóczi és Bercsényi alakját (a vers címe eredetileg, mint Waldapfel József 1935-ben megállapította, *Rákóczi hajh, Bercsényi hajh* volt, a költő a cenzúra szorításában változtatott ezen). A költemény gyászos szavakkal indul: „Fejedelmünk hajh! Vezérünk hajh! / Magyarok gyászban ül, / Még leng a szellem töletek, / s már lelke sem hevül.” Mégis a jövőbe vetett bizalom érzésével fejeződik be, egy ígéretes új korszaknak mintegy beköszöntőjeként: „rohan, mint ár, a győzelem / Kelettől nyúgotig, / A láncsa zúg, a lobogót / Magas szellők viszik, / S ledőlts országok hamvain / Egy szép hon támad fel, / Mely lelket tölt, mely szívet ráz / Neve zengésével.”

Kölcsey már a bontakozni kezdő nemzeti megújulás történelmi példaként tekintett vissza Rákóczihoz. Zolnai Béla Rákócziról írott életrajza állapította meg, hogy a *Rákóczi-nóta* szövege minden bizonnyal a *Himnusz* tragikus hangoltságára és néhány sorára is hatott, annak ellenére, hogy abból a nemzeti Pantheonból, amelyben jelen van Árpád, Hunyadi János és Mátyás király, minden bizonnyal politikai megfontolásból, hiányzik a fejedelem alakja. Mégis, mondja Zolnai, a *Rákóczi-nóta* sorai „mintha belecsengtek volna Kölcsey fülébe, mikor a *Hymnus* első strófáját és záróakkordját írta. „Jaj, régi szép magyar nép, / Az ellenség téged miként szagat, tép” És a nemzeti imádság háttérül – folytatja Zolnai – lehetne zivatarosabb századot odaképzelní, mint a kuruc-labanc visszavonás reménytelen korát? A Bujdosóét, aki szerte nézett s nem lelé honját a hazában.”

Rákóczi emléke és példája – az 1790-es évek viharzó nemzeti felbuzdulásának lanyhulása után – lassanként vált ismét a magyar közélet, a magyar irodalom alakító tényezőjévé. Mutatja ezt az, hogy Vörösmarty, aki egyik ifjúkori zsongéjében (*Rákóczi Bercsényinél Lengyelországban*) már kísérletet tett a fejedelem alakjának felidézésével, 1826-ban keltezett *Mikes búja* című verse fölé a következő címet volt kénytelen írni: *Egy öreg rabszolga keserve Pompejus sírja fölött*. Ez a hexameterekben írott költemény azt a kényszerű feledést róttá meg, amely a távoli török földön nyugvó fejedelem emlékének az osztályrésze lett: „Árva hazád tiltott nevedet nem zengheti többé. / Vajha ne érezd ezt a súlyos földnek alatta, / S hogy fejedelmi porod nincs emlékezve, ne tudjad: / Ím élő emlék vagyok én, bú rajtam az írás, / És ha magyar tán még e gyászos földre vetődik, / Elmondom neki: Itt nyugszik fejedelme hazádnak, / Számkivetett onnan, mert nem vala benne szabadság.”

A fejedelem és a függetlenségi háború kultusza az 1843-1844-es reformországygyűlés idején, majd minden korábbinál teljesebben és tudatosabban az 1848-as forradalom napjaiban bontakozott ki, nem véletlenül, hiszen a nemzet szabadságának és az ország megújulásának politikai és szellemi stratégiája minde-

nekelőtt Rákóczi emlékében és példájában talált igazán támaszra. A fejedelem politikai örökségének nagyszabású költői recepciója elsősorban Petőfi Sándor tudatos Rákóczi-kultuszához köthető, ennek első megnyilvánulása a *Szent sír* című költemény 1847-ből, ez Vörösmarty imént idézett verséhez hasonlóan mutatott rá arra a nemzeti felelősségtudatra, amelyet a fejedelem távoli sírjának kellene felkeltenie, egyszersmind a költő, azaz önmaga feladatául szabja a hiteles emlékezést: „otthon már nevét is / Alig ismerik; csak / Egy emlékszik rája, / Egyedül csak egy... a / Költő, a szabadság / Ez öröklámpája.”

Petőfi gondolkodásában ettől kezdve Rákóczi neve és a szabadság eszméje szinte egybeforrott. 1848. április 21-én a következőket jegyezte be naplójába (amely a pesti forradalom számos eseményét rögzítette): „Nagy péntek napja! Röpij át 113 esztendő, emlékezetem, röpij le a Balkán havasokon túl déli Törökországba a Propontis partjára, vidd magaddal a könnyet, mely sötét szárnyadra esett szememből, s hullasd azon férfi kezére, ki akkor és ott szűnt meg élni. Ez nagy férfi volt és az ő keze szent; megszentestette a szabadság kardja, melyet évekig villogtatott. Mennyit küzdött, mennyit küzdött! De sikeretlenül, mert várhatni-e ott sikert, hol a barát áruló s a haza részvétlen? Kiesett kezéből a kard, s a hősből földönfutó lett, és míg otthon csalárd barátja a hazaárulás dúsgazdag díjából lakomázott, addig ő a száműzöttségben ette a kegyelemkenyeret. Ma száztizenhárom esztendeje, hogy meghalt, s vajon van-e széles e hazában, széles e világon kívülem ember, kinek eszébe jut, hogy a mai nap e hős halála napja? Oh Rákóczi!...”

Hasonlóképpen beszélt az elfeledett rodostói sírról az ugyanezen a napon keltezett *Rákóczi* című költemény, amely a márciusi események után született forradalmi versek – *A szabadsághoz, Föltámadott a tenger, A királyokhoz, Készülj, hazám, Megint beszélünk s csak beszélünk, A király és a hóhér* – között idézte fel a függetlenségi küzdelem vezérének dicsőséges emlékét: „Hazánk szentje, szabadság vezére, / Sötét éjben fényes csillagunk, / Oh Rákóczi, kinek emlékére / Lángolunk és sírva fakadunk! / Az ügy, melynek katonája voltál, / Nemsokára diadalmat ül, / De te nem lész itt a diadalnál, / Nem jöhetsz el a sír mélyiből.”

A forradalom és a szabadságharc idején születtek Arany János Rákóczi alakját idéző költeményei is, így az 1848-ban keletkezett *A rodostói temető*, amely minden bizonnyal Petőfi imént idézett *Szent sír* című versétől kapta ihletét, midőn Rákóczinak és száműzött társainak emlékét ébresztve kívánta lelkesíteni új küzdelmében a nemzetet. A másfél évszázaddal korábbi függetlenségi háború a szabadságért vívott harc erőforrása lett: „a nemzet, e derék faj, / Dicsőségünk gondos őre, / Multja kincs-aknáí felett / Élni fog örök időkre”. Az ezt követő *Rákócziné* című ballada a fogságra vetett ifjú Rákóczi példáját idézve ösztönözte bátor helytállásra a nemzetet.

A egyszerű negyvennyolcas napokban Rákóczi Ferenc emléke és példája a nemzeti újjászületés és a függetlenségi eszme erőforrása lett, ezt példázza Szigligeti Ede *II. Rákóczi Ferenc fogsága* című drámája, amelyet hatalmas sikerrel 1848. november 4-én mutatott be a Nemzeti Színház. Ez a történelmi dráma arról adott képet, hogy a fiatal Rákóczi miként kötelezte el magát a nemzeti függetlenség ügye mellett. Hasonló témát dolgozott fel, már a szabadságharc bukása után, Tompa Mihály *A fogoly* című költeménye, Rákóczi alakját idézte Gyulai Pál *Hangok a múltból* című költői ciklusában, Jósika Miklós 1861-ben kiadott *II. Rákóczi Ferenc* című hatkötetes regénye a fejedelem élettörténetét, az önkényuralom idején igen népszerű P. Szathmáry Károly 1862-ben megjelent *A bujdosók* című regényében a száműzött Rákóczi mostoha sorsát mutatta be. A fejedelem kultuszának ébren tartását szolgálta az is, hogy 1861-ben Toldy Ferenc gondozásában második kiadásban terjedtek el szélesebb körben Mikes Kelemen *Törökországi levelei*.

A Rákóczi-kultusz ettől kezdve folyamatosan élt tovább a 19. század második felének magyar irodalmában, mint költői téma és hangoltság (minthogy a kuruc kor költészete poétikai és stiláris értelemben is hatott) erősebb szálakkal szötte át a nép-nemzeti iskola másodvirágzásának költészetét és azt a megkésett romantikát, amely a Nyugat fellépése előtt kialakult lírában érvényesült. Magának a kuruc költészetnek, a kurucos romantikának a felfedezése és népszerűsítése Thaly Kálmán nevéhez köthető, aki népies költőként indult, majd a Rákóczi-kor történetírójaként vált ismertté és szerzett hatalmas közéleti tekintélyt. Mint ifjú költő igen szerette a történelmi témákat, szívesen archaizált, kedvtelve használta fel a régi magyar vers nyelvi és formai jegyeit. 1862-ben készült el első kurucos stíluskísérlete, a *Thököly bujdosó híve, 1697*, majd egész kötetre való kurucos verset írt, ezeket 1903-ban *Kuruc világ* címmel publikálta.

Legnagyobb sikerét a Rákóczi-kor költészetének kiadásával és feldolgozásával érte el, *Adalékok a Thököly- és Rákóczi-kor irodalomtörténetéhez* című 1872-ben közreadott gyűjteménye alapozta meg a kuruc-kori irodalomnak a század végén ismét felívelő kultuszát. Riedl Frigyes és Tolnai Vilmos mutatták ki (egymástól függetlenül) 1913-ban, hogy Thaly saját költeményeit csempészte a kuruc versek közé, sőt, éppen ezek lettek az antológia leginkább ünnepeelt darabjai, például az *Esztergom megvétele*, a *Bujdosó Rákóczi*, az *Ocskay árultatása* és a *Kölesdi harcról* című versek. A leleplezés évekig tartó szenvedélyes vitát eredményezett, és alaposan megtépázta Thaly Kálmán hírnevét. Pedig az álkuruc versekben igazi költői erő nyilvánult meg, és ha Thaly tudományos hitele csorbát szenvedett is, költői tehetsége, amelyet *Thaly Kálmán regénye* című írása szerint Ady Endre is elismert, igazolást nyert. Thaly valójában a „fejedelem íródeákjának” tekintette önmagát, és szöveghamisításait is az a rajongó csodálat magyarázza, amelyet Rákóczi alakja és emléke iránt érzett.

A költészet erejével feltámasztott Rákóczi-kor és maga a kuruc költészet valósággal divatot csinált, amely a népszerű irodalomtól a művészeti iparon át az öltözködésig hatott, nagy befolyást gyakorolva a századvég nemzeti tudatára és közízlésére. Herczeg Ferenc *Ocskay brigádéros*, Fényes Samu *Kuruc Féja Dávid*, Lampérth Géza *Kurucok csillaga* és Kacsóh Pongrác *Rákóczi* című művei, illetve az igen népszerű Endrődi Sándor 1896-ban megjelent *Kuruc nóták* című kötete, továbbá Ábrányi Emil, Vargha Gyula, Lampért Géza, Radó Antal, Szabolcska Mihály, Sajó Sándor és mások költeményei, verses elbeszélései szóltatták meg ezt a nemzeti romantikát, amely különben az 1905-1906-os politikai harcokban, midőn a magyar politikai közélet lazítani szeretett volna az Ausztriához fűződő kapcsolatokon, is életre kelt. Természetesen a korszak Rákóczi-kultuszát szolgálta, és erősítette a fejedelem és bujdosó társai hamvainak 1906-os hazaszállítása és elhelyezése a kassai Szent Erzsébet székesegyház Rákóczi-kriptájában. A kuruc kor nevezetes hőseinek, mindenekelőtt magának a fejedelemnek az alakja sorra elevenedtek meg az irodalomban, a színpadon, sőt a népszínművek és az operettek kulisszái között. A kuruc kort és a fejedelem alakját idéző irodalom (vagy álirodalom) a századvég hígabb romantikájához igazodott, a milléniumi korszak nemzeti illúzióit szóltattatta meg.

Ugyanakkor a kurucos romantikának volt egy másik arculata is, a nemzeti illúziók mellett segített fenntartani az 1848-1849-es hagyományokat, általában a függetlenségi tradíciókat, az ellenzéki szellemet. Mint ilyennek volt igen fontos szerepe a századforduló után új tájékozódást hirdető, új eszményeket kereső ellenzéki értelmiség és irodalom mozgalmaiban. Mindenekelőtt Ady Endre úgynevezett „kuruc verseiben”, amelyek nemegyszer idézték fel a fejedelem alakját is. Ezekben a versekben a maga teljes gondolati és érzelmi gazdagságában szólalt meg a költő magyarságtudata és patriotizmusa, amely egyformán kifejezésre juttatta a nemzeti büszkeséget és a nemzeti önbírálatot. Ady eredeti és hiteles költői nyelvet alakított ki a kuruc költészeti hagyományok nyomán, és korának, különösen az első világháborús esztendőknél a keserves tapasztalatait fejezte ki a bujdosó kuruc hagyományok lelkiségének életre keltése által. De nem csak Ady, hanem Kosztolányi és Juhász Gyula költészetében is szerepet kapott a kuruc tradíció, a Rákóczi-hagyomány.

A Rákóczi-kultusz történetében kétségtelenül fordulatot hozott Szekfű Gyula 1913-ban megjelent és nyomban igen szenvedélyes vitát kavart munkája: *A száműzött Rákóczi*, amely a nemzeti romantika szinte kötelező sztereotípiáival ellentétben az emigrációba kényszerült fejedelem alakjának és környezetének valósághoz hű, hiteles ábrázolására törekedett. Szekfű munkája, miként ezt Zolnai Béla helyesen megállapította: „a magyar történelemtudománynak is próbája volt: szabad-e dokumentumok, hiteles források, megrostált följegyzések, önval-

lomások alapján kritikai arcképet rajzolni a nemzet Héroszairól, kockáztatva, hogy esetleg illúziók foszlanak szét, de az igazságot keresve, a lelki motívumokat magarázva és közelebb hozva hozzánk a dicsfénytől eltakart Ember arculatát.” A történettudós kétségtelenül olyan tényeket tárt a nyilvánosság elé, amelyek nem feleltek meg a kurucos romantikával táplált közvélemény érzelmeinek, ugyanakkor azt is igen gazdagon bizonyította, hogy maga a fejedelem milyen alázattal és lelki nemességgel viselte sorsának hányattatásait, és ebben mindenképpen környezete és kora, hívei és ellenségei fölé emelkedett.

Szekfü munkája nem kis mértékben formálta át a hagyományos Rákóczi-képet, de talán azt is megállapíthatjuk, hogy a fejedelem kultuszát nem akarta megrendíteni, és nem is rendítette meg. Rákóczi alakjának és hősi küzdelmének emléke és példája, talán kevésbé romantikus módon, de tovább élt és hatott a két világháború közötti korszakban is. Ezt igazolták a halálának kétszázadik évfordulóján, 1935-ben rendezett országos ünnepek, amelyeknek legfőbb tudományos hozadéka a Lukinich Imre szerkesztésében megjelent, igen értékes két-kötetes *Rákóczi Emlékkönyv* volt. Az évforduló alkalmából írta és adta közre 1939-ben Herczeg Ferenc *Pro libertate* című, a romantikus Rákóczi-képet fellelevenítő regényét, és természetesen a népszerűsítő irodalom, illetve az ifjúsági irodalom is számos munkával adózott a fejedelem kultuszának.

A második világháborút követő korszakban Rákóczi alakját az úgynevezett „haladó hagyományok” között tartotta számon a tudományos irodalom és a politikai élet. Ennek kétségtelenül megvolt az a jótékony következménye, hogy a kommunista korszakban is szabad utat kapott a Rákóczi-kultusz, nem éppen a hatalom szándékainak megfelelően, elsősorban a nemzeti függetlenség hagyományait és a nemzeti identitás szellemét erősítette. Ebben az értelemben kapott szerepet és vált népszerűvé Bárány Tamás *Rákóczi zászlai* (1962) című ifjúsági regénye, és ezt a függetlenségi Rákóczi-hagyományt ápolta az új magyar költészet is, olyan versek, mint Vas István *Nagyszombat, 1704*, Bóka László *Sárospatak*, Takáts Gyula *Mikes Kelemen elveszett leveleiből*, Devecseri Gábor *Rákóczi tölgye*, Csanádi Imre *Rákóczi* és Sípos Gyula *Thököly utolsó levele II. Rákóczi Ferenchez* című költeménye, illetve Jánossy István 1958-ban megjelent szép verses regénye: a *Rákóczi ifjúsága*.

A korszak kétségkívül legnagyobb – a Rákóczi-kultuszt szolgáló (és bizonyos mértékig új utakra terelő) írói vállalkozása Laczkó Géza hatalmas, *Rákóczi* című történelmi regénye volt. Az író már korábbi, 1917-ben az olvasók kezébe került *Német maszlag, török áfium* című, Zrínyi Miklós életének szentelt regényében igazolta, hogy milyen történetírói alaposággal, egyszersmind művészi kompozíciós készséggel és nyelverteremtő erővel képes életre kelteni nemzeti múltunk nagyszerű hőseit és drámai eseményeit.

A Rákóczi-regény Laczkó Géza írói munkásságának legnagyobb vállalkozása volt, a negyvenes évek elejétől egészen 1953-ban bekövetkezett haláláig csakis ezen a művén dolgozott. Kis soroksári lakásában minden közszerepléstől visszavonultan, szerzetesi fegyelemben jegyzetelte a forrásműveket, róttá tele az íveket. A Zrínyi-regény koncepciójából indult, sőt a két könyv között természetes összefüggést látott, minthogy Zrínyi Miklós nemzetpolitikai terveit: a független és megújuló magyar államot a Rákóczi-szabadságharc kívánta megvalósítani. A regény építkezése és epikai alakzata is a korábbi eredményeket követte. Laczkó modern regényeposzt alkotott, ahol az epikus teljesség az ábrázolt korszak széles körű bemutatásában, a megidézett világ teljes képének feltárásában és felrajzolásában érvényesült.

Hatalmas kutatómunkát végzett, egy történészt is meglepő ismeretanyagot halmozott fel. A realista teljesség elvét a tudományos rekonstrukció igényével egészítette ki. A klasszikus regényeposzt nagyszabású kortörténeti képpé, művelődéstörténeti tablóvá fejlesztette. Egy korábbi tanulmányában – *A történelmi regény* – úgy indokolta meg a téma efféle felfogását, hogy arra a felelősségtudatra hivatkozott, amit a realista írónak kell éreznie a múlt valósága iránt. Őbenne valóban volt ilyen felelősségtudat, szinte monografikus teljességgel keltette életre Rákóczi Ferenc ifjúságának és a kuruc-labanc háborúknak történetét, tárgyi és művelődéstörténeti képét és nyelvi kifejezéseit. Regénye mégsem vált művelődéstörténeti tanulmánnyá, emberismerete és lélektani érzéke, a cselekmény bonyolításának és szerkesztésének költői biztonsága megőrizték a munka szépirodalmi jellegét. Rákóczi vívódásainak, önmagával folytatott vitáinak ábrázolásában pedig azt is érzékeltetni tudta, hogy a regénynek időszerű mondani-valója van. Az író maga is a nagy történelmi sorsfordulók természetén és kilátásain, a magyarság történelmi esélyein gondolkodott.

Nagy művét sajnos már nem fejezhette be, a trilógiából csak az első két rész – *Isten árnyéka a földön, Vörös zászlók alatt* – készült el, a harmadik kötetből – *A „magyar király”* –, amely a fejedelem emigrációjának történetét dolgozta volna fel, már csak vázlatokat tudott készíteni, a munka lezárására nem maradt ideje. A Rákóczi-regény azonban így is a fejedelem hősi sorsának bizonyára legnagyobb irodalmi emlékműve lett.

Végezetül, engedtessek meg nekem, hogy gondolatmenetemet Ravasz László református püspök szavaival fejezzem be, ezek *Az örök Rákóczi* című esszéjében az 1935-ös *Rákóczi Emlékkönyv* zárótanulmányában olvashatók. Rákóczi – összegzi a fejedelem sorsában kitapintható történelmi példázatot – „a magyar nemzetnek képe és egybefoglalója, aki lázadóvá lesz, és számkivetésben hal meg. Tragikuma az örök magyar tragikum: sohasem lehetett azt csinálnunk, amit kellett volna; mindig azt kellett csinálnunk, amit lehetett. Ez a

megalkuvás élettörvénnyé vált s ennek az élettörvénynek halálíg való tagadása Rákóczi Ferenc. Győzelem nélküli hős, akinek arcán nincs mosoly s ezért a Rákóczi-fogalom hangulati velejárója az árvaságnak, szomorúságnak az az érzése, amelyben a magyar saját létének nagy fenyegetéseit és ellentmondásait érzi meg.” Igen, Rákóczi alakja nem pusztán a történelmi hősé, az államférfié, az íróé, Rákóczi alakja nemzeti önazonosságunk nagy jelképei közé tartozik. Méltán került arra a pantheoni magaslatra, amely a magyarságnak ma is eszmé-nyeket kínál, és irányt mutat.

PENCKÓFER JÁNOS

A RÁKÖZELÍTÉS TUDOMÁNYA

SZÚKÍTÉSEK, KERETEK ÉS A TÁRGYI HŰSÉG GONDJA

EGY MEGÍRANDÓ, ÚJ IRODALOMTÖRTÉNET KÖRNYEZETÉBEN

*„Az értékelvű-etikus gondolkodás (...) nem lehet
egyoldalúan technokrata és pusztán utánczó.”
(Hitel szerkesztőség)*

1.

A magyar irodalomtörténet-írói gondolkodás inkább két, semmint három évszázadra visszavezethető törekvéseit a 21. század első évtizedének végén egyre nyilvánvalóbb módon az irodalmi tudat és nemzeti önismeret összefüggésével, a nemzeti–világirodalmi értékfokozattal, az artistikum nyelvi jellegével, önazonosság-képzésével, leginkább pedig a tudományos és tudósi tekintéllyel, attitűddel kapcsolatos trendek, öngazolások, meggyőződések, félelmek, előítéletek határozzák meg.¹

A szaktudomány alakulástörténetének mindjárt a kezdetén jelentkezik ennek a rétegzett problémakörnek némely eleme, míg hosszú, egymásra épülő 19. századi folytonosságát már több összetevője hatja át. A második világháború utáni idők ideológiával megterhelt elhajlása ugyancsak viszi magával a gondot, de nem különbül az 1989/90-es rendszerváltozással kibontakozó tudományos gazdagodás, vagy különösen ez utóbbival párhuzamosan megszülető (radikális) újítási ambíció: a(z összes) hagyománytól, kezdeményezéstől elforduló elkülönülés. Természetesen a törekvések korszakonként alakuló jellegzetességeit mindvégig az uralkodó áramlatok, valamint a korszerűnek hitt és mondott tudomány formálta – kevésbé talán az előzményeket.

A szaktudomány kiindulópontjául szolgáló 18. századi előzmények² közt, illetve ezek után, Wallaszky Pál 1785-ös munkájában még csak sejlenek e később kiterbélyesedő gondok: „felfogása szerint irodalmunk kiterjedését politikai határok szabják meg,”³ rendszerezése latin nyelvű, és a „magyarországi egyetemes írástudást”⁴ kívánja megjeleníteni. Hogy miért válhat akkor mégis az irodalmi tudat, valamint a tudományszemlélet alakulásáról szóló gondolkodás itt megnevezett állomásává? Részben azért, amiért egy 21. századi új magyar irodalomtörténet megírási szempontjai⁵ között is hasznosítha-

tó lehet az általa hirdetett területi (2011-ben régióként értett) alapállás. Részben pedig azért, mert ezzel indul útjára, majd ehhez viszonyítva kerül olyan pályára a magyar irodalomtörténet-írás, hogy azt a folyamatos szűkülés fogja jellemezni egészen a 20. század elejéig – amint azt Horváth János *Fejlődéstörténete* kifejti, a munka létrejötté pedig cáfolja is egyben a szűkülés logikus, rá értendő folyamatosságát.

A *Fejlődéstörténet* ezért aztán megkerülhetetlen, de más szempontok miatt is nagy hatású munka. A szűkülő tendenciát pedig azért érdemes Horváth János koncepciójából kiemelni, mert tanulságul szolgált a tudós számára – és minden időben megfontolandó tény marad –, hogy „elv és kivétel nem mindenkor s nem merev szabatossággal fedik egymást”⁶. Tehát Horváth János munkája nem egy tekintetben válhat kiindulóponttá egy új nemzeti irodalomszemlélet felvázolásában⁷, illetve egy efféle kézikönyv létrejöttében. Az irodalomtudomány kultúratudományként történő megjeleníthetőségével kapcsolatos medialitás-kutatásban megfogalmazódó elvek felállítása körül szintén hasznosulni tud – mint kezdet.⁸

Az irodalmi tudattal és szűküléssel kapcsolatban Horváth János fokozatokat vél felismerni: a kezdetben „magyarországi”-ként szemlélt literatúra előbb „magyar nyelvű”, majd „nemzeti tartalmú”, és végül „művészi” lett az átfogó igényű rendszerezésekben. Ami tehát Wallaszky munkájában egyszerűen „magyarországi”, az Pápay Sámuelnél már részben „idegen”, részben pedig „nemzeti”⁹, vagyis: nála különválik a latin és a magyar nyelvű irodalom, akárcsak Kazinczy Ferencnél, Révai Miklósnál. A szűkülés következő állomása Toldy Ferenc nevéhez kötődik (akinél műve címében¹⁰ megjelenik a nemzeti szó). Ebben a felfogásban már nem a politikai határ, de nem is pusztán a magyar nyelv lesz a mérvadó, hanem a „nemzeti szellem sajátága”.¹¹ Toldy mindekelőtt olyan magyar nyelvű alkotásokra figyel, melyek „együttal a nemzeti szellem megnyilatkozásai”.¹² Így lesz Toldy Ferenc a magyar irodalomtörténet-írás „szülőatyja”, akihez képest aztán Beöthy Zsoltot azért nevezheti Horváth János e szaktudomány akkori „leghivatottabb képviselőjének”, mert nála elsősorban azok a művek írják az irodalom történetét, „melyekben legkiválóbban nyilatkozik a nemzet lelke, s amelyek az egész nemzet lelkéhez szólnak”,¹³ egész pontosan: „Beöthynél a nemzeti szellem művészi megnyilatkozásai”¹⁴ jelentik az értékelés vezérelvét.

Horváth János *Fejlődéstörténete* tehát összefoglal és lezár; mindenekelőtt láthatóvá téve az irodalom rendszerezési igényének mindenkori szoros összefonódását a nemzeti eszmével. „Már Czvittingert is a nemzeti önérzet sarkallja munkája megírására” – hangsúlyozza¹⁵ –, miközben kifejti ennek tarthatatlanságát, mondván, hogy az irodalomtudomány nem lehet segédlet abban az el-

képzelésben, hogy a nemzeti eszme a szellemi élet minden ágát mintegy magába foglalja. Mindazonáltal az „irodalmi elv, az önelv” létrehozásának szorgalmazása Horváthnál nem kerül szembe semmilyen hagyománnyal. Azzal a történelmi időszakkal sem, melyet „a nemzeti eszme áramlási korának”¹⁶ nevez, melyben e szaktudomány megalapozódott. Az irodalomtudomány a nemzeti eszmében „nem csupán egyik, bár igen jelentékeny mozgatóját” látta az irodalmi fejlődésnek, hanem „tevékeny s legsajátabb erőforrását”¹⁷ – állapítja meg Horváth János, ugyanakkor nála mégsem kizárólag ez határozza meg a „tárgyi hűséget”¹⁸, valamint az „önelvűség”¹⁹ tudományos megalapozását.

Az általa vállalt tudományos értékállítás, és maga a *Fejlődéstörténet* – annak ellenére, hogy a fejlődés elve megosztja a szakmát, pontosabban: nem egyöntetű a fejlődés tagadása²⁰ –, nem véletlenül minősül mai tudósok szemében is minden idők eddigi legjobbjának (természetesen Szerb Antalnak a két világháború közt megjelent munkáját²¹ ezzel nem kicsinyítve). Érthető e kiváló minősítés, különös tekintettel, hogy az ezt – valamint a Szerb Antalét – követő áttekintések és összefoglalások közül például a múlt század hatvanas éveiben születettet²² politikai-ideológiai nézetektől függetlenül nézni aligha lehet.

Az eddigi legerjedelmesebb irodalomtörténet hatodik részében a 20. századi irodalom „az új magyar szocialista realista irodalom”²³ kibontakozásaként jelenik meg, „a régi és az új harcának dialektikája”²⁴ pedig olykor nem csupán korszakolási szempontot biztosít, hanem a „modern nemzeti irodalom” sajátos szempontú (át)értékelését, vagyis: újra értékszűküléssel oldódik meg eszme és kivitel összeegyeztetése. Az irodalmi tudatban nyilvánvalóan alapvető szemléleti változást kínált és várt el ez a hozzáállás, ám ami negyedszázaddal később jelenik meg, az ezen is túltett.

2.

A teória és kivitel összeegyeztetésekor sérülő „tárgyi hűség” új példájául is szolgálhat az a két irodalomtörténet, amely a rendszerváltozás utáni év(tized)ekben a legnagyobb visszhangot kiváltotta. A *magyar irodalom története 1945–1991* című Kulcsár Szabó Ernő-könyv mégis inkább „a nyelvi fordulatként” emlegetett gondolatkörhöz, valamint az irodalmi tudat átalakításához kötődik. Benne a „nemzeti paradigma” szerepel ugyan, csak eredeti jelentéséből teljes mértékben kifordítottan. „A nemzeti paradigma fókuszába... az individualitás örvén a nyelvi történés függvényében folytonosan át-meg átértelmeződő, rögzíthetetlen azonosságú szubjektumkép kerül... A nemzeti paradigma pozitív azonosságfogalomból amolyan posztészetikai szakki-fejezéssé vált, az identitás definiálhatatlanságára utal.”²⁵ Ami pedig 2007-ben keltett feltűnést²⁶ – *A magyar irodalom történetei*²⁷ című háromkötetes

értékösszefoglalás kapcsán – az a „tárgyi hűség” ugyancsak szabad értelmezésén kívül az irodalmi éréktudatot érinti.

Ez utóbbi olyan értékállításként is értelmezhető irodalomtörténet(?), amellyel mintegy következő lépcsőfokára kerül az 1993-ban (majd 1994-ben) megtapasztalt korszerűsítési szándék, az a történet, amelynek „főhőse a posztmodern”²⁸ volt. Az új tudományos munka a Kulcsár Szabó-féle összefüggő és teleologikussá sikerült történetmondással szemben olyan „tanulmánygyűjteményt” kínál „felnőtt könyv”²⁹ gyanánt, melynek „főhőse” beazonosíthatatlan, a „tárgyi hűség” korántsem szempont, az „önelv” pedig sok esetben kizárólag önmagáért van jelen.

Ez a munka nem csupán a mindenkori eszmei(-ideológiai) hozzáállást tagadja, de bármiféle „keret” létrejöttétől úgyszintén tart. Mondván, hogy „semmi köze hozzá, csak terjedelmében és alaposságában tekinthető a Spenót utódjának”³⁰, magát a nagy történetet (Lyotard-féle „grands récits”) elutasítja, s éppen ez utóbbi, azaz a nagy történetek megszűntének dogmaként történő elfogadásából fakad a „felnöttség”. Ám a „felnőtt” kicsit a „gyerekest” is magába foglalja, hisz az értékátrendezés szűkítéssel együtt járó vállalása mögött csínyt ugyanúgy lehet sejteni, mint egy tudományos elv érvényesülését. Vannak, akik – Papp Endre például – e felnöttségből-értékszűkítésből egyenesen a „nemzetnélküliséget”, illetve annak programját vélik kiolvasni.³¹ Nyilván problémásnak látja ezt a munkát Horváth Iván is, mikor azt mondja, hogy „ezer sebből vérzik, és millió ponton bírálható” e három kötet (és bizonyára számos egyéb megfontolásból, de feltételezhetően ezen okból is hozza létre a *VillanySpenót*).³²

Lehetséges, hogy „az ízlés leple alatt” valóban „világnézetek harca folyik” – amint azt ugyancsak Horváth János mondja? És ez 2011-ben is érvényes volna? Mindenesetre, ami a *Fejlődéstörténet* alapozásakor – teóriát és kivitelt illetően – tanulságul szolgált a tudós számára, azt a 20. század második felének hosszú évei, valamint az ezredfordulót követő idők irodalomtörténetei majdhogynem félretolják. A nemzeti alapú beszűküléshez történő Horváth János-féle tudományos hozzáállás után az elmúlt évszázad végére ez a szempont – a nemzeti – egyszerűen kiiktatásra kerül. Ami Szerb Antal *Magyar irodalomtörténetében* még minőségemelési szándék, valamint beszűkülés-ellenes érv volt – „nem mindenki nagy költő, akinek versei a nemzeti eszmével foglalkoznak. Nem feltétlenül magyar érték, akiben idegen értéket nem találunk”³³ –, az a rendszerváltozás utáni évtizedben a nemzeti irodalmi hagyománykép alapvető átértelmezését eredményezi.

Megvalósulni látszik a Horváth János-féle elképzelés, miszerint az irodalomtudomány és irodalomtörténet-írás nem lehet segédtudomány a „nemzeti” mindent átható épülésében? Részben igen, csakhogy a „nemzeti” szolgáltatását kiküszöbölve annak szinte valamennyi megnyilvánulásától tart már az ez-

redforduló szaktudománya. Olyan fokon sérül ezáltal a „tárgyi hűség” és az irodalmi érték hagyomány, hogy pazarlásnak, tékozlásnak hat az új értékállítás. Ugyanakkor ezzel kapcsolatban valóban rossz és durván elnagyolt a „konzervatív-nemzeti”, valamint „korszerű-liberális”³⁴ kétszótatúságról beszélni, még ha ehhez is válik hasonlatossá az a helyzetkonstatálás, miszerint ebben vezető szerep jut a Kulcsár Szabó Ernő-iskolának³⁵, akik pedig kritikával illetik az „iskolát”, azok messze állnak a tudomány, nemzet, demokrácia valamennyi mai értékétől. Mindazonáltal az „iskolát” valóban „roppant erős közösségi szellem hatja át”, „erős tekintélytisztelet jellemzi,”³⁶ s látszólag megingathatatlanul halad az útján, vagyis vezető szerepe igaz, és nem is egyik, hanem a legerősebb pólus a mai magyar irodalomtudományban.

Horváth Iván 2003-ban például hiába bizonyította, hogy korántsem igaz az a Kulcsár Szabó Ernő-féle interpretáció, mely a „hazai hermeneutikai fordulatot” mintegy saját érdemének tudja be, ráadásul mint „győztes hadvezér”, úgy kezdi magyarázni szerepét egyik könyvében, majd megállapítja saját (vezetői) fontosságát a 90-es évek „kulturális fordulatában.”³⁷ Hiába vált az is nyilvánvalóvá – Bezeeczky Gábort idézve – ebből a 2003-as Horváth Iván-tanulmányból, hogy elsősorban gazdagodásként mutatja magát mindaz, ami bekövetkezett az irodalomtudományban: Kulcsár Szabó Ernő továbbra sem a „tagoltságot és a sokszínűséget”³⁸ látja e változásban, hanem iskolája elévülhetetlen érdemeit a „fordulat” létrehozásában. (És a „kulturális fordulat” utáni haladásban az sem okoz megtorpanást, hogy végül is az általa egykor nagy meggyőződéssel inkább átvételre, mintsem honosításra ajánlott hermeneutikával és dekonstrukcióval szemben, lassan teret kellett adnia „saját iskolájában” a kultúratudományok melletti érvelésnek.³⁹)

Ugyanakkor ezt a törekvést: az egykori „posztmodern zsandárt”⁴⁰ figyelő kritikái alapállás nem fogalmaz meg alapvető szemléleti különbségeket a megfigyelttel szemben. Sokkal inkább valamiféle „kirekesztettség” az, ami részükről vele vitát kezdeményez, tudniillik azok, akik már az 1970/80-as években kezdték megalapozni a 90-es évek „fordulatát”, a Kulcsár Szabó Ernő-féle értékelésből rendre kimaradnak. Az „iskolát” jellemző lesajnáló attitűdöt szóvá teszi ez a kritika, akárcsak a terminológia érthetlenségig elvitt exkluzivitását, valamint a fölényes-polemikus hangvételt is kifogásolja, melyet nem csupán „a hermeneutika megnevezetlen, hazai, vidékies, tudatlan bírálóival szemben”⁴¹ lehet tapasztalni. Akiket például Fried István 2004-ben „a marxisták töredék csapatának, az esszéíró nemzedéket követő szellemtörténet íránt elkötelezetteknek, valamint a nemzeti narratívát fenyegetni érzetteknek”⁴² nevez, kiegészülhetnének e „kirekesztettekkel”, így alkotva egy „erős” csoportot, de vezető szerepben akkor is „a Kulcsár Szabó-iskola” maradna.

A „vezető szerep” tevékenysége szerint az irodalomtudomány lassan olyan helyzetbe kerül, mintha megtalálta volna végső és legigazabb beszéd-pozícióját. Pedig tudnia kellene mind az „iskolának”, mind a „vezető szerep”-ben lévők egyre népesedő táborának, hogy azért, mert „az író-mű-közönség alapviszony tekintetében (miután a pozitívizmus és a szellemtörténet a szerzőt és korát, a strukturalizmus a művet helyezte előtérbe) az utóbbi évtizedekben a befogadásra, az értelmezésre, a recepcióra, a megértésre szeretik helyezni a hangsúlyt”, és ezen belül is a medialitás-kutatás jelenti a fő irányultságot – aligha ez „az utolsó szó az irodalomtudomány történetében.”⁴³

3.

Tehát pionír szerep, valamint tagoltság és sokszínűség? Igen, nyilvánvalóan ez jellemzi az utóbbi időket szinte minden tekintetben, s legfőképpen talán ezek tekintélyt követelő megjelenési formái. A vázolt tendenciák s erők együttese felől vizsgálva válik csak igazából érthetővé az a helyzet is például, amelyet Bezeczky Gábor 2008-as könyve⁴⁴ hozott létre azzal, hogy tizenöt éves késéssel döbrenti rá a szakmát meg az egész olvasóközönséget Kulcsár Szabó Ernő sokat emlegetett 1993-as munkájának lényegére, pontosabban: a szerző gondolkodásmódjáról valló irodalomtörténetének „újszerűségére”. A Kulcsár Szabó-mű eddig elfogadott tudományos hitel(telenség)ét újragondolásra⁴⁵ ajánlja. Meggyőző bizonyításaival-kérdésfeltevéseivel, az egyeduralomra törő irodalomértés feszegetésével sejtik fel annak igazi alternatíváját. Jó irányú kérdései közel hozzák azt a gondolatot, hogy a „nyelvi megelőzöttségben” nem csupán a nyelvbe történő bezáródás jelentheti az egyetlen tudományos távlatot: a nyelv közvetítő szerepe által adódó kognitív szemlélet és emóció ember és külvilág között ugyancsak lehet (hasonló értékű) távlat.

Bezeczky Gábor kötetnyi terjedelmű kritikája „jéghideg elemzés”.⁴⁶ Nagy pontossággal mutat rá a korszaknyitó munka azonnali elfogadásának elhamarkodottságára. „Kulcsár Szabó Ernő irodalomtörténeti vállalkozásának ellentmondásossága abban áll, hogy hamisítatlan fejlődéselvű logikával, referencialitást és egyetemes perspektívát alkalmazó, oksági viszonyokon alapuló, teleologikus elbeszéléssel állítja elő a fejlődéselvű logika, a referencialitás, az egyetemes perspektíva, az oksági viszonyok és a teleologikus elbeszélés tagadását. Kulcsár Szabó Ernő saját elgondolása az ilyen és így elmondott történeteket nem a posztmodernhez, hanem valamely múltbeli korszerűséghez kapcsolja.”⁴⁷ Különös hangsúlyát e Bezeczky Gábor-könyvnek pedig az biztosítja, hogy a korszakmonográfiaként is emlegetett Kulcsár Szabó-művön kívül, az iskolateremtő és -építő tudós egész munkássága kerül górcső alá, és ez új helyzet létrejöttének a lehetőségét ígéri.

Ugyanakkor e különös, és az irodalomértés központi viszonyait érintő könyv várható hatása mintha elmaradni látszana. Egy a magyar irodalomtudományi viszonyokat nem beavatottként szemlélő – nyugat-európai, vagy tengerentúli tudós – például mire vélje azt, hogy „a felkért recenzensek egyre-másra adják vissza, mondván, nekik is van/lesz családjuk, ők is meg akarnak élni, féltik a kenyerüket...”⁴⁹? Az irodalmi tudat hatalommal összefüggő természetének erői Magyarországon a rendszerváltozást követő évtizedekben régi formájukban maradtak volna fenn, és így is hatnak? Hát nem kizárólag a tudományé a főszerep? E polémia-helyzet értőinek kifejtései után majd többet lehet tudni erről, mindenesetre Bene Sándor és Kecskeméti Gábor *Javaslatai* is tudomásul vette, hogy „a szubjektumtörténeti konstrukciók magyar irodalomtörténeti alkalmazása” – vagyis Kulcsár Szabó Ernő 1993-as irodalomtörténeti koncepciója és annak megvalósulása – „igen erős kritikát kapott”⁴⁹ a Bezeczky Gábor-könyv által.

Természetesen semmiféle (irodalmi-kulturális) hatás, így az *Irodalomtörténet* a *senkiföldjén* sem csupán konkrét – megnevezett –, azonnali megnyilvánulásaiban mérhető (és kérhető számon), amint az egész jelenlegi irodalomtudományi környezetben hiába különíthető el pragmatikusan egymástól pár szembenálló törekvés, valamennyi jellegadó erő mégis magában hordja a szintézis lehetőségét (és ebben lehetséges, hogy már a Bezeczky Gábor-könyv is közrejátszik?). Például megállapítható, hogy „a hermeneutika és a dekonstrukció jelentékeny, az új historizmus viszont jóval kisebb mértékben ösztönözte a hazai tudósokat”⁵⁰, de mivel „a szellemtudományok lényegükénél fogva nem ismerhetik a paradigmaváltást”⁵¹, és egyébként is egy-egy felvirágzás sokszor még a divattól sem tud mentesülni – ezért lényegesen megnő még az „újban” megpillantható „rég” esélye is. Papp Endrének a 2007-es irodalomtörténetről írt kritikája, míg a három kötet konkrét hiányosságait-ellentmondásait veszi számba (elkülönülten), egyszerre általános tendenciát lát és mutat fel az egyes fejezetek és az egész vállalkozás mögött, nem köti azt megnevezett irányultság(ok)hoz: sem régiekhez, sem újakhoz.

Ez az értékelés címével – „*Rút sybaríta váz*” –, aztán alcímével – *A nemzet-nélküliség programja* A magyar irodalom történeteiben –, valamint Horváth János-mottójával – „Az ízlés leple alatt világnézetek harca folyik.” – jelzi, miféle értékírányultságot lehet észlelni benne,⁵² illetve miféle (tudományos) háttérre vetíthető a koncepciója. Ezért aztán, amikor *A magyar irodalom története*it és annak főszerkesztőjét védendő, a Papp Endre-kritikával szemben olyan védőérv is elhangzik, hogy a Szegedy-Maszák Mihály és Veres András nevével jegyzett vállalkozás, pontosabban a Szegedy-Maszák Mihály neve alatt megjelent *Előszó* „undorból, undorodásból”⁵³ került el a magyar irodalomtörténet-írói ha-

gyománny bármely tanulságának a vállalhatóságát (és vett mintául egy francia szakkönyvet), akkor nyilvánvalóan nem tudományos érvek ütköztetéséről van szó, hanem emócióról, vagy valami másról. Ugyanakkor ez a védőérv mintha visszautalna a Horváth János-móttó gondolatához. Az irodalmi tudat változásával, a nemzeti és világirodalmi fogalomkörrel, leginkább pedig a tudományos és tudósi tekintéllyel, attitűddel kapcsolatos meggyőződéses, félelmek, előítéletek fent említett korjellemző ténye, lám, mintha virágkorát élné.

Lehetséges volna, hogy ez így van rendjén? Valószínűleg igen, hisz az irodalmi tudat kiváló kritikák (esszék), valamint külföldről is behozott tudományos eredmények általi alakulása olyan irodalmi hagyomány és mindenkori szellemi-érzelmi igény, aminek révén „az irodalmat birtokba vevő egyedi tapasztalat közösségi előformáltsága”⁵⁴ gazdagodik folyamatosan, majd nyeri el értelmét. Végső soron pedig szerves része lesz a műélvezetnek, melyben „a kognitív erőfeszítés mindig emocionális többletű”⁵⁵, de a nem kizárólagosan esztétikai tapasztalathoz kötődő szövegbefogadás értéke is így idomul, zárkózik fel folyamatosan, és lesz mérhető hatása. Aligha fűz tehát bárki kételyt ahhoz, hogy a hatvanas években írt irodalomtörténet (a *Spenót*) készítői, ha munkájuk során olvashattak és rendszerezhettek is „a nemzetközi irodalomtudomány korabeli szempontjait” kevésbé érvényesítve⁵⁶, egy mai szakmunka már csakis akkor tudja elnyerni értelmét, ha figyelembe veszi „egy sor olyan irányzat tanulságait”, amely „döntő hatást tett az irodalom értelmezésére az utóbbi száz évben”.⁵⁷

Ezzel együtt építkeznek azok az észrevételek, meggyőződések és koncepciók, melyek e bizonyos „száz év” tapasztalatainak kritika nélküli átvételében és nagy erővel történő terjesztésében épp az akadályozóját látják a magyar irodalom teljes értékreprezentálhatóságának. A „tárgyi hűség” így megsérülő elvét már csak azért is nehéz elfogadni, mivel köztudomású: „a művészetekben a későbbi nem szükségszerűen múlja fölül a korábbi”.⁵⁸ A sérült „tárgyi hűség”, és a korábbi arányok jelentős mértékű felforgatása révén *A magyar irodalom története*i nem esett vajon áldozatul a „divatszzerűségnek”? Avagy a hiányok vállalása mellett eléggé meggyőző például az efféle érvelés is: „egy embert is nehéz volt találni, aki vállalta volna, hogy Adyról írjon”⁵⁹

4.

Látható: a magyar irodalomtudomány sokszínűsége értékes gazdagság. Kockázatos vállalkozás is lenne értékhierarchiában elhelyezni például a Fried István által megnevezett „marxisták töredék csapatát, az esszéíró nemzedéket követő szellemi történet iránt elkötelezetteket, valamint a nemzeti narratívát fenyegetni érzettek”⁶⁰ törekvéseit, még akkor is, ha a Kulcsár Szabó Ernő-iskola vezető szerepe mellé nem kerül kérdőjel. Akkor is, ha az irodalomtudo-

mány kitágulásában betöltött szerepük szerint Szegedy-Maszák Mihály nem csupán azok tevékenységét illetné „föltétlen elismeréssel”, akik „fordításokkal, eredeti tanulmányokkal, a *Theatron* című folyóirattal és oktatóként határozott kezdeményezést tesznek a színháztudomány önállósodására”, továbbá, akik munkáikban „kép és szöveg viszonyával foglalkoznak a romantika vagy az avantgárd korában”, valamint azon együttműködést, mely a néprajztudósokkal folyik, illetve a „szó- és írásbeliség viszonyát” elemzik.⁶¹ Ugyanis mindezek mellett-között akkor hol foglalhatna helyet mondjuk a nemzeti irodalomszemlélet új deklarációja? Tudniillik ez utóbbi nem azonosítható „a nemzeti narratívát fenyegetni érzettek” hangjaival (az új deklaráció azért, mert használja „a nemzeti”-t, nem a Horváth János felléptéig formálódott múlthoz kíván visszalépni, hanem 20. századi új tudományelméletek tanulságain is gondolkodva, a magyar irodalom színes összetettségét kívánja megjeleníteni a szerinte ma sem kiiktatható⁶² „tárgyi hűség” elvét vallva).

Mindazonáltal érthető a gyanakvó, óvatoskodó hozzáfordulás, hiszen a nemzeti jelzőnek elégséges csak a huszadik századi szolgálataira és kiszolgáltatottságaira figyelni, azonnal elhasználságot és elavultságot érezni körülötte, vagy ha ezt nem, akkor bizonytalanságot mindenképp. „A nemzeti jelző gyanús, ideologikusan kirekesztő, politikával érintkező szennyeződés lett a – másrésztől ideológiáktól korántsem érintetlen – diszciplínán” – mondja Papp Endre is *A nemzeti irodalomszemléletről* szóló tanulmányában.⁶³ Aztán láthatóvá teszi: mégiscsak ez az egyetlen olyan kulturális összetartozást biztosító fogalom, ami nélkül nincs „egyéni”, „személyes”, mivel az mindig nyelvi kompetenciához kötött; ez az, ami emberi teljességet, nyelvi-kulturális önazonosságban megképződő szabadságot tud kínálni – eshet a szerző-mű-befogadó hármasa közül bármely korban bármelyikre a fő hangsúly. És közösségi megelőzöttséghez kapcsolódó funkcióját illetően pedig nem kevésbé tudományos, mint az individualitást a személyiség nyelvi megalkotottságaként hirdető alapállítás.

A nemzet fogalma tehát hiába van válságban, a jelentősége akkor sem csökken.⁶⁴ Ernest Renan (régen) arra jutott, hogy egy nemzet nemzetként történő funkcionálásához, illetve „egy effajta szellemi princípium” kialakulásához nem elegendő „a faj, a nyelv, az érdek, a vallási rokonság, a földrajz, a katonai igény”, merthogy a nemzet „egyetlen roppant szolidaritás, melynek lényeges alkotóelemét jelentik azok az áldozatok, amelyeket őseink hoztak és azok, amelyeket mi vagyunk készek a jövőben meghozni. Feltételezi a múltat, de a jelen a foglalat...”⁶⁵ Tehát mélyen emberi, érzelmi képződmény, kognitáció és emóció önazonosságot létrehívó s biztosító ötvözete, vállalkozás a közös – kulturális – életre, valamint munka, mivel megalkotottságát létre kell hozni újra s újra. Az is

nyilvánvaló lett, hogy mára helyi adottságokat szem előtt tartó nemzetfogalom-használat szükségeltetik, olyan, amelyik figyelembe veszi az alapvető emberi jogokat.⁶⁶ Ezért a renan-i felsorolás alapvető fontosságú lehet abban a tekintetben, hogy számos esetben már csupán épp azok valamelyike révén – például az anyanyelv keretével – érhető el az a valami – a princípium –, ami az emberek sokaságát egy irányba képes terelni, egy-egy országot-népet nemzetként is meg tud jeleníteni a történelem mindenkori alakulásában.

Ebben ne lenne tehát szerepe az irodalomnak, a nyelvnek? Ilyesféle kérdésre is válaszol Papp Endre tanulmánya, mely a nemzeti irodalomszemléletről úgy beszél, mint amit nem szükséges újra kitalálni, hiszen Horváth János elvrendszere ma is hasznosítható, csak természetesen korszerűsített formában. A tanulmányban Horváth János mellett S. Varga Pál és Dávidházi Péter tudományos eredményeivel szembesülve halad a gondolat, és tudomásul veszi a nemzeti irodalomszemlélet helyénvalóságát felszámoló tudományos tényállást, majd ecsetelvén, miért vonzó mégis az, a fennálló értelmezői kivitelezésekkel szemben, egyféle ellenpontként, kritikaként fogalmazza meg a nemzeti irodalomszemlélet időszerűségét. Pontosabban: a „magyar irodalomrepció sajátos válfajának, az individualitás és a szellemi korszerűség magától értetődő összekapcsolását magyarázó, és legitimáló elvként használó gyakorlat kritikája”⁶⁷ kíván lenni a nemzeti irodalomszemlélet. De Papp Endre tanulmánya végső soron nem tagadja az individuális elv súlyát; ebben a vizsgálati módszerben annak arányosnak kell lennie az „örökölt kollektívvel”. Egyik fő tétele szerint az értelmezői figyelem középpontjába az identitás elbeszélésének mikéntje kerül, az, „hogyan nyilatkozik meg az azonosságtudat az irodalmi művekben”. És e szemlélet „képvisellete nem igényel saját módszertant.”⁶⁸ – állítja a tanulmányíró.

Ez a koncepció része egy készülő új irodalomtörténetnek, melyre Papp szerint nagy szükség van, ugyanis „tárgyi hűség szempontjából alkalmatlannak találtuk az eddigi rendszerezések vezéreszméit, mert alkalmazásuk megcsonkítja a múlt hagyatékát”⁶⁹, és mert az elmúlt fél évszázad, illetve „korunk a hagyományvesztés időszaka”.⁷⁰ A fő okok közt szerepel az is, hogy mind a Kulcsár Szabó Ernő 1993-as, mind pedig a Szegedy-Maszák Mihály és Veres András nevével jegyzett 2007-es munka „valamely nyugati értelmezői trend vagy elméleti iskola elvárásrendszeréhez igazodva próbálja értelmezni a magyar irodalmat, ami túlságosan egyoldalúvá teszi a képet.”⁷¹ Tehát szűkülést tapasztal Papp, új, más előjelű kivitelezését a 19. századi bezárkózásnak. A nemzeti elvetése – ezek szerint – nem jár automatikus és egyértelmű „kitágulással”?

A leendő munka tudósítani kíván a 20. század második felének eddigi irodalmi-kulturális hiányairól, a sérült „tárgyi hűség” helyreállításával pedig a művelődéstörténetbe való beágyazódása ígér újabb szempontokat az értéke-

lői diskurzusban. Akár heurisztikusságnak is nevezhető mindaz, amit kilátásba helyez a koncepció, hiszen az általa felújított nemzeti irodalomszemléletnek magába kell majd „olvasztania saját radikális kritikáját, netalán tagadását is, abból a belátásból táplálkozva, hogy a nemzeti elv elvetésével szemben alakul annak újbóli megerősítése.”⁷² Eszerint bizonyos tekintetben rokonságot mutat a Bene Sándor–Kecskeméti Gábor *Javaslat*aiból kiolvasható módszerrel, mely a teleologikusságot természetesen ugyancsak kizárva, ám az egy-séges elbeszélhetőség lehetőségét fenntartva, az egyes fejezetek íróit „egy-azon irodalomjáték részeseiként”, „az elkészült fejezetek megvitatását” pedig valamiféle „heurisztikus tevékenységnek”⁷³ gondolja.

Mind az egyik, mind a másik koncepció külön-külön is alapvető elmozdu-lást ígérő tervezet, míg Grendel Lajos 2010-es irodalomtörténete valóságosan szól az értékszűkítések ellen, és „a legtovább megy abban, hogy egyetlen magyar irodalom létezik”.⁷⁴ (Balázs Imre József rendszerezésének várható meg-jelenése pedig hiába két-három év, de máris beszédtéma.⁷⁵) Mindez együtt ugyancsak folyamatos gazdagodásról szóló helyzetjelentés, miközben tudósít-ás is egyféle hiányról: egyetlen olyan átfogó keret hiányáról, amely szintézise révén bemutatná a teljes magyar irodalom teljes értékrendszerét. Mondjuk egy afféle teloszt véve alapul, mely az irodalomról szóló eddigi, különféle teleologikus gondolkodások (és kivitelezések) bemutatását tekintené alapve-tésének (egyik sajátosságának).⁷⁶

És ha a célelvűségüket illetően az eddigi irodalomtörténetek nem is okozná-nak különösebb besorolási nehézséget, Grendel Lajos új műve már összetettebb ebben a tekintetben. Mindamellet, hogy kizárólag a modern magyar irodalomra szorítkozik a vizsgálódása, *Bevezetése*⁷⁷ több mint eligazítás és magyarázat a könyv tárgyi körülhatároltságával kapcsolatban: olyan irodalomszemléletet deklarál, mely hangsúlyozza az új elvek szerinti összefoglalások-értékállítások hasznosságát, de nyilván a hiányaikat érzékelve, a művek korszerűségét koránt-sem csupán technikai újdonságuk szerint kívánná lemérni.

5.

A legújabb irodalomtörténet *Bevezetése* olyan értékállítást tart elfogadha-tónak s korszerűnek, melyben „az emberi egzisztencia mélyebb struktúrái” jelentik a fő szempontot, attól függetlenül, hogy „a mű szerzője milyen stílus-irányzatnak, filozófiai vagy lélektani iskolának, netán ideológiának a híve”.⁷⁸ Feltűnik, hogy az *Előszó* olyan irodalomtörténet mellett foglal állást, melyben újra kulcsszóként jelenik meg az „egzisztenciális tét.”⁷⁹ Ez újabb adaléku-l szolgálhat egy átfogó „keret” létrehozásának szükségességéhez, amely végső soron magának az irodalomnak és a róla szóló tudománynak a presztizsét is

meg tudná emelni akár. Annak ellenére, hogy Grendel irodalomtörténetének a tárgyat szűkíteni kényszerül⁸⁰, igen hangsúlyossá teszi a mindenkori teljesség fontosságát. Nyilván ennek tudható be a *Bevezetés*ből a borító hátsó oldalára kiemelt Mészöly Miklós-féle naplóbejegyzés, miszerint „az irodalom végül is nem találmánybejelentő hivatal”.

Ehhez pedig kiválóan illeszkedik az az általa „kicsit félve kimondott meggyőződés”, miszerint az ún. „nem tudományos alapozottságú írások” figyelembevétele sem lehet mellékes az értékállításkor. Természetesen *A modern magyar irodalom története* messzemenően támaszkodik az új irodalomtudományi iskolák, elméletek belátásaira, következtetéseire, értékítéleteire, csak nem tekinti „szentírásnak” azokat. Érdekes, hogy „aktív íróként” eltérően ítél meg műveket, írókat, de sokszor egyetértőleg idézi többek közt Kulcsár Szabó Ernő, Gintli Tibor, Schein Gábor megállapításait.⁸¹ Grendel Lajos szerint Kosztolányi Dezső, Babits Mihály, Németh László és más „aktív szépírók, valamit mégiscsak konyítotak az irodalmi művek anatómiájához is.”⁸² És ezzel mintegy összekapcsolódik Görömbei András meggyőződésével, miszerint az irodalomismeret nem csupán a „szaktudomány elméleti módszereivel, hanem az esszé különleges távlatokat megnyitó lehetőségeivel”⁸³ is elő lehet segíteni. Vajon feltétlenül az elméletírókkal szemben lehet csak elhelyezni Szerb Antal, Márai Sándor, Nemes Nagy Ágnes, Bálint György, Ottlik Géza esszéiben megfogalmazódó irodalomértést? Vagy netalán öntudatlan mesterek, hályogkovácsok lennének mind, akik nem kizárólag a szaktudomány szakszavaival mondják el e mesterség titkait s az olvasás mibenlétét?

A magyar irodalom–világirodalom kérdéséhez is hozzászól ez az irodalomtörténet. Amellett, hogy láthatóan nem célja az előtte megjelent irodalomtörténetek ehhez kapcsolódó passzusait boncolgatni, kifejti a magyar irodalom sajátos „követő” jellegét. Mondván, hogy az uralkodó irányzatok, műfajtípusok, iskolák „egyikét sem magyar író találta ki”⁸⁴, gondolatmenete nem arra fordul, amerre eddig az ebből következő gondolatok megfogalmazódtak (hogy tudniillik a magyar irodalom másodrangú, ha nem rosszabb helyzetű), hanem a sajátosság – „tárgyi hűség”? – meglétére hívja fel a figyelmet. Tudniillik a külföldi mintát olyasféle „importált nyersanyagnak” látja az új irodalomtörténet, „amelyet azután a legkreatívabb, legtehetségesebb magyar költők és prózaírók olyannyira magyarrá gyúrtak, hogy az idegen eredetnek nyoma sem látszik rajtuk.”⁸⁵ (Végső soron ehhez hasonló volt Németh László egykori óhaja is.⁸⁶) Tehát hangsúlyosan nem másodrendűnek vagy epigonnak⁸⁷ tekinti a magyar irodalmat, amiből pedig az is következhet, hogy a világirodalomba történő bekerülését célként megjelölni esetleg nem is a magyar irodalomtörténet-írásnak kellene⁸⁸ – főként nem értékszűkítést is vállalva ezért.

Ha létezik olyan, hogy világirodalom, és annak valamiféle intézményesítetten is felismerhető formája, van deklarált értékvizsgálódási kerete, akkor bizonyára érdekei-feladatai közt szerepel az is, hogy fölfedezze, milyen gazdagságában mutatkozik egy-egy általa vizsgált és értéknek tartott európai, vagy a világ bármely egyéb részén „feltalált” műforma, irányzat, iskola, külön egy olyan egzotikus nyelvben is, mint amilyen például a magyar. Ha viszont nem létezik – ami inkább valószínűsíthető –, és a „világirodalomba” történő bekerülés valóban fordított irányú, sőt, nem értékplurális alapú, demokratikusan működő mechanizmus, akkor érdemes néhány jó irányú kérdést föltenni például azzal kapcsolatban, milyen megoldásokkal éltek más nemzeti irodalmak eddigi törekvéseikben, valamint milyen úton-módon vált akkor mégiscsak ismertté és elismertté Márai, Szentkuthy, Kertész, Esterházy, Krasznahorkai, Bartis Attila – hogy csak pár név álljon itt. Ez lenne tehát a legnagyobb értéke ennek az irodalomnak, vagy valóban kizárólag ilyen értékre van „létező füle” a nem létező világirodalomnak?⁸⁹

A medialitást vizsgáló szaktudomány bizonyára hamarosan feltárja a közvetítettséggel összefüggő értéknépszerűség, reklámpar (netán egyéb törekvések-indokok) szoros összetartozását, s akkor látható lesz 21. századi formájában mindaz, amit Horváth János az irodalmi tudat „hatóerői közt” tartott számon már száz évvel ezelőtt.⁹⁰ Amit Horváth a hatóerők közt említ, az ma a közvetítettséggel felel meg. Ő a technikai, vagyis a „külső okok” közt tartja számon elsősorban a „nyomtatás elterjedését”, majd a könyvtárak keletkezését, az iskolák szerepét, de nem tartotta kevésbé elhanyagolhatónak a személyes ismeretséget sem. Továbbá a hitvitákat említi, majd a „nemzeti szempontból megbecsülhetetlen szolgálatot”, de a „híresebb vásárokat” is, míg a legfontosabbnak mindennél az irodalmi hagyományt tartotta.⁹¹

„Horváth János egész irodalomszemléletének központi fogalma a hagyomány”⁹², ám az irodalmi tudatalakítás 21. századi technikai, külső szempontjai mellett bizony a hagyománynak sem jut ezeknél nagyobb, ún. lényegmeghatározó szerep. És ezt nem csupán a medialitás-kutatásban érdekeltek állítják. Szintén S. Varga Pál írja, hogy „a hagyományközösségi paradigma, mint paradigma sorsa az európai kultúra alakulásának jellege miatt végképp megpecsételődött”⁹³. Mindazonáltal mégsem egyértelműen költői kérdés az, hogy „a nemzeti irodalom fogalmi rendszerei” közül – amelyeket feltárt a tudós – az „államközösségi program” és az „eredetközösségi narratíva” mellett, a múlt része marad a „hagyományközösségi paradigma is”? Tudniillik mintha megmaradni látszana belőle valami. Legálábbis Nagy Gábornak a nemzeti önismeret magyar költészetbeni megjelenéséről szóló tanulmánya bizonyítja, hogy „e paradigma máig nem szakadt meg”. Módosulva bár, de tovább él Ady, József Attila, majd Illyés Gyula és Nagy László ösztönző példája révén számos költő művészetében egészen napjainkig.⁹⁴

6.

Adott hát egy olyan helyzet, ahol S. Varga Pál és Dávidházi Péter munkái⁹⁵ nyomán bizonyított „a nemzeti eszme világot teremtő energiáinak” nélkülözhetetlensége „a modern nemzettudat és nemzetállam létrejöttében”, ugyanakkor azzal is szembesülnie kell az író-mű-olvasó kapcsolatrendszernek: a szaktudomány egészének, hogy az efféle szemlélet folytathatatlan.⁹⁶ Ezzel szemben, pontosabban tudomásul véve a két tudós cáfolhatatlanul álló igazságát, Papp Endre, Nagy Gábor tapasztalatai szerint nyomaiban kimutatható még a hagyományközösségi szemlélet, aminek pedig nem bemutatása-feltárása nyilvánvalóan a mulasztáson túl akár egy újabb értékszűkülést is előidézhet.

Bene Sándor–Kecskeméti Gábor *Javaslatai* – „mivel a Molnár Erik által kezdeményezett magyarországi nacionalizmus-vitáktól Gellner, Anderson, Viroli újabb nacionalizmustörténeti munkáiig” a nemzetfogalom „pejoratív jelentésárnyalatot kapott”, egyébként is „vita folyik a nemzet meghatározásának nyelvi, kulturális, vallási, állami stb. kritériumairól” – úgyszintén mellőzőnek a nemzeti „elbeszéléssémát”.⁹⁷ Mindazonáltal ez utóbbi szerzőpáros *Javaslatai* közt számos olyan elem található, amely egyértelművé teszi, hogy a tudomány mai állása szerinti legtagabb értékállítási keret megalkotásában érdekeltek a javaslattevők.

Ilyen színben tűnik fel egyebek mellett az a bizonyos „nem nemzeti (magyar), hanem területi (magyarországi) keret, amely *eo ipso* regionális keret is.”⁹⁸ Ez kicsit valóban emlékeztet Wallaszky Pál rendszerező szemléletére, ami különösen azért válhat aktuálissá, mert így a 20. században régiókra szakadt egykori (területi) egység, majd a rendszerváltozás koráig alakuló régiós különbözőség bemutatása egyszerre lehetne természetes és tudományos is. (A nyelvfilozófiai módszer alkalmazása szintúgy termékeny is lehet, ha nem csupán a technicitás szempontja kerül színre általa.)

Az egységes elbeszélés, az egyetlen nagy történet, aztán a vizsgálódás tárgyául a litteraet megtevő szemlélet, valamint a korszakolási szükségesség mellett különösen hasznos és nem kevésbé érdekes lehet a sajátos írói portrék majdani alkalmazása. Korántsem csupán a tervezett irodalomtörténet első, 1800-ig terjedő időszakában kaphat felismerő jelleget. Ugyan a szerzőpáros mindenekelőtt az ún. „egyéniségtörténet-érzelemtörténet-társasmorál” elnevezésű részeknél látja hasznosíthatóságát, de nem hagyományos portrékról lévén szó, szerepük még a 20. századi, az ún. kisebbségi magyar irodalmak sajátosságformáló alakulásában is reveláló érvényű lehet. Mivel egy-egy ilyen írói portréfejezet valóban nem az „élettörténeti tényanyag összefoglalása”⁹⁹ lesz, nem hogy a pozitivista maradiság bélyegét nem kapja meg, de korszerű énonzonosságot prezentáló képessége érinti majd az önazonosság (nyelvi) kér-

dését, de a tárgyi hűségtől sem kerül látótávolságon kívül: „egyfajta intézménytörténeti, valamint recepció- és kánontörténeti érdeklődést is kielégíthetnek”¹⁰⁰ majd ezek a portrék.

Az egy-egy „kulturális közegre jellemző szubjektumforma felmutatása”¹⁰¹ érdekes lehet tehát a kisebbségi magyar irodalmak esetében. Egyszerre tudná jól körvonalazni azt a sajátosságot, ami az 1989/90-es változásokig formálódott az adott régióban, majd e sajátosság-formálódás megszűntének nyomairól szintűgy tudósítana, mint újfajta önazonosság-képződésről. Egyszerre befolyásolná a létezik vs. nem létezik kisebbségi magyar irodalom vitáját, miközben alapjaiban „fikciós én-formákról” folyna a beszéd. Olyan szubjektum-alakzatokról, melyek az adott kulturális közeg ismert neveihez kapcsolódva mondhatni: egyfajta perszonifikáción esnének át, kapnának új (irodalom- s kultúrtörténeti) felismerhetőséget, és ez lenne a teljesebb összetettségében felismerhető – nem kisebbségi immár, hanem egyetemes magyar – tárgyi hűség maga.

Abban a tekintetben különös hangsúly esik majd az újfajta portrék megrajzolására, hogy az utóbbi években egyértelmű érdeklődés mutatkozik (Európa-szerte) az életrajzok¹⁰², valamint az ún. nem-fikciós szövegolvasás iránt. Hogy ebben van-e, és ha igen, mekkora szerepe a reflektált, nagy számú szövegirodalom játékoságának, az elsúlytalanított, hagyományosan fikciós beszédformák özönének, az átírások-szerepjátékszások végeláthatatlan kínálatának, nehéz kideríteni, mindenesetre ebbe a trendbe az internet-kultúra világa-természete beleszól, annyi bizonyos.

Ma még nehéz eldönteni, akkora horderejű-e az internet, hogy a természet és a társadalom eddigi kettős felosztását valóban ki kell-e mindjárt egészíteni ezzel a harmadikkal, mindenesetre Ropolyi László nézete szerint „a természeti és társadalmi lét-szféra mellett kiépül a hálólét-szféra is. Az ember immár három világ polgára leendő. Az emberi élet centruma elmozdul a hálólét felé.”¹⁰³ Egyes kutatások mindjárt az „elképzelt közösség”, a nemzet blogoszféra általi meghatározottságát emlegetik.¹⁰⁴ A digitális kultúra, még ha nem is váltja fel a Gutenberg-galaxist, azonban a nyelvhez kötött befogadás (esztétikai tapasztalatszerzés) bővülési szempontjait eredményezi. (És a tekintetben sem lehet mellékes az internet s a blogoszféra szemrevételezése, hogy sok esetben a blogok épp a „posztmodern identitás destabilizálásának ellenmozgalmaként hatnak.”¹⁰⁵)

A blogoszféra létrejötte újfajta szubjektum-imitációt kínál: egyszerre fikciós és nem-fikciós léte, multimédiás hatása összefügg az önéletírás új feldolgozásával. Ehhez is hozzászól egy Mészöly Miklós-idézet, ezúttal nem Grendel Lajos, hanem Szilágyi Zsófia jóvoltából: „Ötven-száz év múlva a legbanálisabb tény is izgalmassá lesz. Ami szürkévé teheti őket, a középszerű irodalom. Bármilyen emlékirat, önéletrajz, napló, krónika időtállóságával csak a kor

néhány remekműve versenyezhet. Szophoklészsal a rabszolga feljegyzései.”¹⁰⁶ A személyesség és az önéletrajziség előtérbe kerülése immár sokak által megállapított tény. Az én színrevitelének¹⁰⁷ 21. századi formája (és értelmezhetősége) nem feltétlenül írja felül, hanem összekapcsolódhat az elmúlt évszázadok vallomásaival, leveleivel, naplóival, memoárjaival: az egyén és közössége-környezete mindenkori (nyelvben megjelenő) viszonyaival, és annak értelmezésével.

***

Összefoglalva: A magyar irodalomtörténet-írás eddigi törekvései hasznosíthatóak. Részben tanulságul szolgálnak egy átfogó, 21. századi igényeknek is megfelelő korszerű szakmunka elkészítésénél, részben pedig sürgetik e munka megvalósulását. A *Spenót* óta a tudomány új áramlatai szerint megírt irodalomtörténetek részeredményei megtermékenyítők lehetnek, továbbgondolhatóak. Ezt a továbbgondolást a régiek mellett kicsit ösztönözheti Grendel Lajos új irodalomtörténetének *Előszava* is. Papp Endre készül munkája pedig – szűken értelmezett célja szerint – hiánypótló értéke lehet a szaktudománynak, tágan értett szándékai szerint pedig megfontolandó kiegészítésekhez is elvezethetnek abban a jól átgondolt, konkrét javaslattevő csomagban, melyet Bene Sándor és Kecskeméti Gábor neve jelez.

A hagyományközösségi paradigma, a(z egykori) magyarországi keret és a nemzeti szemlélet (mint keret) összeegyeztetése a nyelvszemlélet valamennyi (újabb és régebbi) aspektusával nagy tudósi munka, de talán mégsem lenne lehetetlen feladat. Különösen, ha a tudományba vetett hit nem korlátozódik annak legújabb fejleményeire, hanem valamennyi eddig elért eredményével összeveti azt. Az így szemlélt (területi és nemzeti) határ egybefoghatóvá teheti a világ valamennyi táján megszületett magyar nyelvű (eredeti) alkotást. Lehetne irodalmi jelleg, tárgyi hűség, gazdagság is egyben: az a korpusz, melyen belül kimutatható „a világirodalom” sokféle tendenciája; egyedi darabjai pedig gazdagíthatnák a „világirodalmat”?

Az új irodalomtörténet elkészítésénél, a technikai (írásmódbeli és tipográfiai-megjelenési, papír és digitális alapú) változások saját szakterületű vizsgálódási kompetenciáján túl, érvényesülhetne az a kimondottan 21. századi belátás, miszerint a humán tudományok gondolkodást befolyásoló, sőt meghatározó jellege mélyen társadalom-, gazdaság-, sőt világbiztonság-formáló erő.¹⁰⁸ Az irodalom (és tudománya) elsősorban nyelv, amely önmagába zárva olvasóját nyit rá az egész világra, vagyis, létezik közvetítő: ember- és valóságformáló jellege is.

Korántsem elhanyagolható szempont a szaktudomány újabb s újabb eredményeinek követése, az új technikák megismerése, alkalmazása továbbra is. Ám az író-mű-olvasó kapcsolata, azon belül pedig az esztétikai tapasztalat, mindig mélyen emberi természetű marad: kiismerhetetlenségével számolni nem tudománytalanság. Gyakran bizony úgy viselkedik, mint egyes kutatások szerint a fény anyagi részecskéje. Ha az ember meg szeretné ragadni, és hatékonynak gondolt technikával¹⁰⁹ csak anyagként közelít rá, azonnal megváltoztatja-felszámolja anyagi arcát. Aztán kevés idő múltán ismét visszavált, hogy az ember újra utolérhetőnek higgye és hirdesse – ezért megint hatékonynak gondolt technikával induljon anyaga felé, közelítsen rá... Hát „ne adjuk fel Toldy és Scherer, Riedl és Taine, Horváth és Lanson tudományát.”¹¹⁰

¹ A ráközelítés tudománya nem kifejtő, hanem vázaltszerű tűnődés: sem irodalomtörténetekben, sem egyéb hosszabb-rövidebb tanulmányokban, de az egyes jelenségek, irányultságok tekintetében, sem másban nem lehet célja a teljesség; az erre való törekvésről is lemond.

² Czvittinger Dávid, majd Bod Péter, illetve Horányi Elek életrajzi lexikona 1711-ből, 1766-ból, illetve 1770-ből; valamint Rotarides Mihály már összefoglalást megcélzó vázlata 1745-ből.

³ Horváth János: Irodalmunk fejlődésének főbb mozzanatai, In: A magyar irodalom fejlődéstörténete, Akadémiai, Budapest, 1976, 15.

⁴ Horváth János: A magyar irodalom fejlődéstörténete, I. m., 57.

⁵ Bene Sándor–Kecskeméti Gábor: Javaslatok egy új irodalomtörténet elvi alapvetéséhez és régi magyar irodalomtörténeti részének felépítéséhez, Helikon, 2009/1-2., 201-225.

⁶ Horváth János I. m., 58.

⁷ Papp Endre: A nemzeti irodalomszemléletről. Hítel, 2010/9, 3-26.

⁸ Pl.: Szerep és közeg – Medialitás a magyar kultúratudományok 20. századi történetében. Szerk: Oláh Szabolcs, Simon Attila, Szirák Péter. Ráció, Budapest, 2006.

⁹ Pápay Sámuel: A magyar irodalom eszmérete. 1808.

¹⁰ Toldy Ferenc: A magyar nemzeti irodalom története, 1851.

¹¹ Horváth János: Irodalmunk fejlődésének főbb mozzanatai, In: A magyar irodalom fejlődéstörténete, Akadémiai, Budapest, 1976, 16.

¹² Horváth János I. m., 57.

¹³ Beöthy Zsoltot idézi Horváth János. I. m., 16.

¹⁴ Horváth János I. m., 57.

¹⁵ Uo. 58.

¹⁶ Uo.

¹⁷ Uo.

¹⁸ Horváth Jánosnál a tárgyi hűség elve elutasítást jelent mindenféle priori rendszerező elvvel szemben, merthogy „követelménye” szerint „egyedi megköötöttségében kényszerít felfognunk a magyar irodalom történeti valóságát” – Horváth János I. m., 61.

¹⁹ Horváth János szerint „az önelvűség követelménye annak kijelölésére utal, ami mindennemű irodalomban állandó; a tárgyi (történeti) hűség kívánalma pedig a változó (egyedítő) mozzanatok számbavételére kötelez” I. m., 60-62.

²⁰ Vö. például Horváth Iván: Magyar irodalomtörténet, Élet és irodalom, 2009. március 13.

²¹ Az 1930-as években készült el Szerb Antal Magyar irodalomtörténete (és Babits Mihály Az európai irodalom története.) Szerb Antalnál is megfontolás tárgya „az eidosz”, „ami egy nép lelkét a másiktól elkülönözteti”, az az „egyszeri milyenség”, „ami egyúttal cél is, és talán Isten teremtő szándéka a nemzettel”. Sz. A.: I. m., Magvető, Budapest, 1986, 49.

²² A magyar irodalom története I–VI. Főszerk.: Sőtér István, Akadémiai, Budapest, 1964 – 1966 – A Spenót.

²³ I. m., VI. kötet, 6.

²⁴ I. m., I. kötet, 8.

²⁵ Kulcsár Szabó Ernő „a nemzeti jelzőt az ismeretelméleti progresszióból származtatott poétikai folytonosság számára sajátította ki. Számára e megvilágításban a magyar irodalom magától értetődően válik minőségileg is ketté: egy az európai tendenciákkal lépést tartó individualista, illetve a fejlődés útjáról le-leterő, öncélú távlatok irányába elkalandozó kollektivistá szemléleti tradícióra bomlik...” – Papp Endre A nemzeti irodalomszemléletről I. m., 5.

²⁶ Az egy évtizednyi szünet után (2003-ban) született új irodalomtörténet – Gintli Tibor és Schein Gábor műve –, csak négyéves késéssel lett teljes, ugyanis ekkor jelent meg a folytatása, így 2007-ben két új irodalomtörténet is napvilágot látott. A Gintli–Schein-féle irodalomtörténet egyetlen irodalomként tárgyalja a jelentős művek sorozatát, (fél)századonként, epikára, lírára, drámára bontva halad előre, a „nagy nemzetek”, „nagy irodalmak” után mindig a magyarral zárva a sort, és a beszédformák változásait tartva szem előtt. De a recepciótörténetre is tekintettel van. Az irodalom rövid története egyszerre a világirodalom és a magyar irodalom története – röviden.

²⁷ A magyar irodalom története. Szegedy-Maszák Mihály és Veres András szerkesztésében. 2007.

²⁸ Bezecczy Gábor: Irodalomtörténet a senkiföldjén Kalligram, Pozsony, 2008.

²⁹ Az új irodalomtörténet „felnőtt könyv” akar lenni – Várkonyi Benedek beszélgetése Veres András szerkesztővel. Magyar tudomány, 2007/4., 502.

³⁰ Uo.

³¹ Papp Endre: „Rút sybarita váz” – A nemzetnélküliség programja A magyar irodalom történeteiben. Hítel, 2008/2, 97–118.

³² Horváth Iván: Magyar irodalomtörténet, I. m.

³³ Szerb Antal I. m., 41.

³⁴ Fried István: A magyar irodalomtörténet-írás és irodalom rendszerváltásai. Új Forrás, 2004/5.

³⁵ Pl.: Horváth Iván: A hermeneutikai ajánlat. Vitaindító kérdések. (<http://magyar-irodalom.elte.hu/arianna/filologia/horvath.html>); Takáts József: A Kulcsár Szabó-iskola és a „kulturális fordulat”. Jelenkor, 2004/11, 1165–1177.

³⁶ Horváth Iván: A hermeneutikai ajánlat. Vitaindító kérdések. (<http://magyar-irodalom.elte.hu/arianna/filologia/horvath.html>)

³⁷ Uo.

³⁸ Uo.

³⁹ Kulcsár Szabó Ernő: Az új kritika dilemmái. Az irodalomértés helyzete az ezredvégen című 1994-es, valamint A magyar irodalom története 1945–1991 1993-as, majd 1994-es kiadványhoz és számos egyéb tanulmányhoz képest a 2003-as Történelem, kultúra, medialitás című kötet (Kulcsár Szabó Ernő és Szirák Péter szerk.) elmozdulása jelenti a változást.

⁴⁰ Radnóti Sándor: A posztmodern zsendár. Kulcsár Szabó Ernő Esterházy-monográfiájáról. In: A piknik. Írások a kritikáról, Magvető, Budapest, 2000.

⁴¹ Takáts József: A Kulcsár Szabó-iskola és a „kulturális fordulat”. Jelenkor, 2004/11, 1165–1177.

⁴² Fried István, I. m.

⁴³ Imre László: A medialitás-kutatás lehetőségeiről és határáról. Szerep és közeg – medialitás a magyar kultúratudományok 20. századi történetében. Alföld, 2007/10.

⁴⁴ Bezeczky Gábor I. m.

⁴⁵ „Kulcsár Szabó műve esetében, ha a rendszerbe integrált szempontok, elméletek, irányzatok empirikus és/vagy logikai alapjai nem is illeszkednek (lásd „repedések”), ezek sokkal szabadabban kezelhető tudományos és ideológiai konnotációi igen. Így például a „nyelvi megelőzőittség”, a „modern szubjektum” felszámolódása, a „posztmodern” irodalom szövegközöttség elve olyan ideológiai többletjelentésekkel ruházható fel, melyek egybeolvadnak, összetartó burkot képeznek az oeuvre körül, hiszen a személytelenség, a determináció, az uralhatatlan nyelv ugyancsak számos helyen kifejtett, már rituális ismétléseiken keresztül is nagyfokú koherenciát biztosító gondolatával is szoros egységet képeznek.” – Havasréti József: Determinált pályafékek. Jelenkor 2009/3, 352–363.

⁴⁶ Bán Zoltán András: Jéghideg elemzés, Litera.hu, 2008. 12., 11.

⁴⁷ Bezeczky Gábor, I. m., 132.

⁴⁸ Bán Zoltán András, I. m.

⁴⁹ Bene Sándor–Kecskeméti Gábor, I. m., 221.

⁵⁰ Szegedy-Maszák Mihály: Magyar irodalomtudomány a huszonegyedik század elején. Magyar Tudomány, 2006/7.

⁵¹ Uo.

⁵² Papp Endre: „Rút sybarita váz” – A nemzetnélküliség programja A magyar irodalom történeteiben. Hítel, 2008/2. 97–118.

⁵³ Horváth Iván: Magyar irodalomtörténet, I. m.

⁵⁴ Dávidházi Péter válaszai a Magyar Tudomány 2010/07. számában.

⁵⁵ Papp Endre: A nemzeti irodalomszemléletről I. m., 15.

⁵⁶ Szegedy-Maszák Mihály: Előszó. <http://www.villanyспенot.hu/>

⁵⁷ Uo.

⁵⁸ Uo.

⁵⁹ Az új irodalomtörténet „felnőtt könyv” akar lenni. Várkonyi Benedek beszélgetése Veres András szerkesztővel. Magyar Tudomány, 2007/04.

⁶⁰ Fried István, I. m.

⁶¹ Szegedy-Maszák Mihály: Magyar irodalomtudomány a huszonegyedik század elején. Magyar Tudomány, 2006/7.

⁶² „Van nemzeti irodalom ma is, persze nem olyan mennyiségben és nem olyan súllyal, mint például korábban. Ettől még az elmélet nem bukik, és hozzáteszem: valaminek a hiánya is beszédesebb lehet a kutatás szempontjából. Mi egy gondolkodási modell, egy jól beazonosítható értékelőrendszer megalkotásán dolgozunk.” – Nemzeti irodalomtörténet készül – Kerékygártó György interjúja Papp Endrével, Interjú, 2009. 12. 23.

⁶³ Papp Endre. I. m., 12.

⁶⁴ Görömbei András: Az irodalom szerepe a magyar nemzeti tudat alakításában. In: Azonosságtudat, nemzet, irodalom, Nap, Budapest, 2008, 17.

⁶⁵ Ernest Renan: Mi a nemzet? In: Bretter Zoltán és Deák Ágnes (szerk.): Esmék a politikában: a nacionalizmus. Tanulmány Kiadó, Pécs, 1995. 184–186. http://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf642.pdf. „A nemzet: lélek, szellemi alapelv. Ezt a lelket, ezt a szellemi princípiumot két dolog alkotja, mely azonban voltaképp egy. Az első a múltban gyökerezdik, a másik a jelenben. Az egyik: emlékek gazdag örökségének közös birtoklása, a másik: a jelenlegi megegyezés, vágy arra, hogy közösen éljünk, annak szándéka, hogy a továbbiakban is kamatoztassuk az osztatlanul kapott örökséget.” (Max Weber is mindenképp értéknek tekinti a nemzetet, amint felsorolni is sok lenne valamennyi ilyen véleményre jutó tudóst.) Görömbei András pedig S. Varga Pál és Debreczeni Attila munkáira hivatkozva mondja, hogy „az utóbbi években a szakirodalom alaposan feltárta a nemzet-fogalom rendkí-

vüli összetett történetét, és bemutatta mai sokféleségét”, majd bizonyítja az irodalom fontos szerepét a magyar nemzeti tudat alakításában G. A: I. m., Uo.

⁶⁶ Görömbei András: Az irodalom szerepe a magyar nemzeti tudat alakításában. I. m., Uo.

⁶⁷ Papp Endre: A nemzeti irodalomszemléletről. I. m., 20.

⁶⁸ Uo.

⁶⁹ E Horváth János-idézet áll mottóként A nemzeti irodalomszemléletről c tanulmányban.

⁷⁰ Papp Endre: A nemzeti irodalomszemléletről I. m.

⁷¹ Nemzeti irodalomtörténet készül – Kerékgyártó György interjúja Papp Endrével, Interjú, 2009. 12. 23.

⁷² Papp Endre. I. m., 26.

⁷³ „Saját magunkról, vitáink, egyet nem értésünk okairól, történetéről tudhatunk meg olyasmit, amit előre nem tudunk.” – Bene Sándor–Kecskeméti Gábor: I. m., 207.

⁷⁴ Versengő kánonok, szaporodó irodalomtörténetek Ferencz Győző és Boka László gondolatai az irodalomtörténetekről. – Pillanatkép hölgygel – http://www.nol.hu/kult/20100722-pillanatkep_holgygel

⁷⁵ Uo.

⁷⁶ Bene Sándor–Kecskeméti Gábor: I. m., 207.

⁷⁷ Grendel Lajos: Bevezetés. In: A modern magyar irodalom története. Magyar líra és epika a 20. században. Kalligram, Pozsony, 2010, 7-18.

⁷⁸ Grendel Lajos: I. m., 12.

⁷⁹ Grendel Lajos I. m., Uo. „Egzisztenciális tét nélkül az irodalom csupán ártalmatlan játék, privát szórakozás, vagy, ahogy Petri György fogalmazott a kilencvenes években: hosszú műkörmök lilára lakkozása hímnős budoárookban”.

⁸⁰ Grendel Lajos „csupán a modern magyar lírában és epikában végbement változásokkal, mozgásokkal, (át)alakulásokkal” kívánt foglalkozni. A szűkítés további szempontja Grendelnél az, hogy művében kizárólag „a modernizmust megelőző irodalomtörténeti korszaktól szemléletében és beszédmódjában eltérő” (élet)művekre kívánt figyelni, valamint a korszak irodalmi kontextusának bemutatására vállalkozni. – G. L.: I. m., 8.

⁸¹ Grendel Lajos I. m., 17. Az egyetértés persze nem kizárólagos, például Gintli Tibor–Schein Gábor azon megállapításában is csak részizagzást vél felfedezni, miszerint „a nemzet megszemélyesíthető egységének mítoszai, melyeket utoljára Illyés Gyula és Nagy László testesített meg, költészetünkben modernizálhatatlan beszédmódokkal párosultak” – Grendel, I. m., 433.

⁸² Grendel, I. m., 17.

⁸³ XX. századi esszék az irodalomról. Válogatta, szerkesztette Görömbei András, Debrecen, 1998. hátsó borító. (A kötet tizenhét szerző huszonegy kiváló esszéjével mutatja be a magyar irodalomértés alakulását Adytól Csoóriig)

⁸⁴ Grendel I. m., 14.

⁸⁵ Grendel U. o.

⁸⁶ „Nincs barbarább, mint a külföld szempontjait fordítani a magyar irodalom ellen. De nincs sürgetőbb, mint olyan értelemmel gondolkodni magyar alkotásokon, amely sok idegen művön is gondolkozott” – Németh László: A kritika feladatai. In: N. L.: Sorskérdések. 1989, 50.

⁸⁷ Grendel, I. m., 14

⁸⁸ „A cél nyilvánvalóan az, hogy a magyar irodalom bizonyos termékei bekerüljenek Európa s a világ örökségébe, ami csakis akkor lehetséges, ha ennek az örökségnek a szerkezete is megváltozik.” Szegedy-Maszák Mihály: Előszó. I. m.,

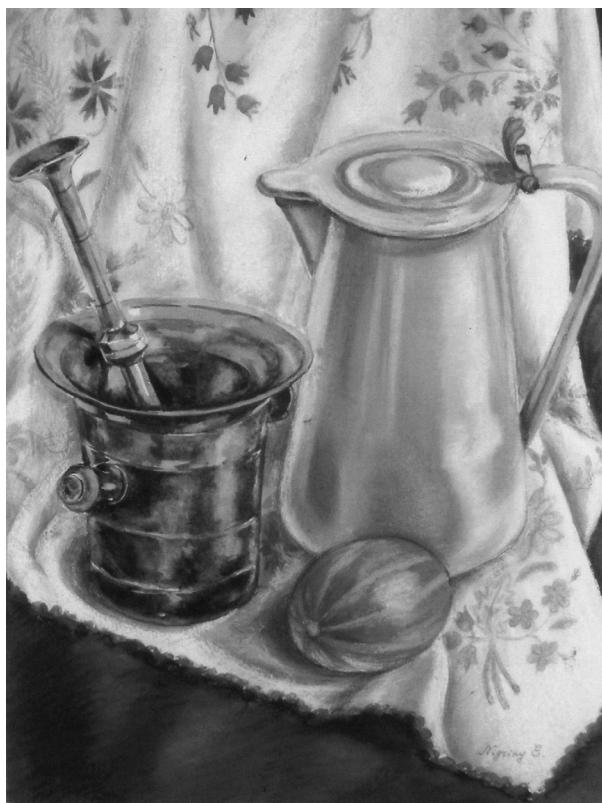
⁸⁹ Például A gyertyák csonkig égneik világhírűvé válásának ténye miben gyökerezdik, hogyha közmegegyezésnek is mondható állásponton állnak a magyar irodalomértők legkülönbözőbb értékformálói abban a tekintetben, hogy korántsem ez a legjobb Márai-mű?

- ⁹⁰ Horváth János: Irodalmunk fejlődésének fő mozzanatai. I. m., 18.
- ⁹¹ Uo., 20-22.
- ⁹² S Varga Pál: A nemzeti költészet csarnokai, Balassi, Budapest, 2005, 276.
- ⁹³ I. m., 619.
- ⁹⁴ Nagy Gábor: A nemzeti önismeret a magyar költészetben – az 1960-as évektől az ezredfordulóig. Magyar Napló, 2009/10-11, 37.
- ⁹⁵ S. Varga Pál: A nemzeti költészet csarnokai. A nemzeti irodalom fogalmi rendszerei a 19. századi magyar irodalomtörténeti gondolkodásban, 2005, és Dávidházi Péter: Egy nemzeti tudomány születése. Toldy Ferenc és a magyar irodalomtörténet, 2004
- ⁹⁶ Papp Endre: A nemzeti irodalomszemléletről. I. m., 9.
- ⁹⁷ Bene Sándor–Kecskeméti Gábor I. m., 205-206.
- ⁹⁸ I. m., 209.
- ⁹⁹ I. m., 220.
- ¹⁰⁰ Uo.
- ¹⁰¹ Uo.
- ¹⁰² Schein Gábor: Az életrajzok visszatérése? Jelenkor, 2008/9.
- ¹⁰³ Ropolyi László: Az internet természete. Internetfilozófiai értekezés. Typotex, Budapest, 2006. In: <http://www.communicatio.hu/mktt/hirek/szakosztalyok/2010/komrtortenet0326.htm>. A szerző könyvében az internet kapcsán egyenesen új reformációt emleget, bár ezt a könyv egyik kritikus, Buda Béla dr., nem tartja találó párhuzamnak.
- ¹⁰⁴ Ferencz Enikő: A blogok retorikája, közössége és kultúrája. Korunk 2008/3. Itt Benedikt Andersonnak a nemzetekre vonatkozó meghatározását Graham Lampa tanulmánya nyomán veszi szemügyre és hozza kapcsolatba az internettel a szerző.
- ¹⁰⁵ I. m., Uo. „Egy olyan kultúrában, ahol a valóság egyszerre publikus és mediatiszt, a blog reálisra teszi az én kísérleteit, hogy a kapcsolatépítés, az önkifejezés, önfeltárás révén ellenálljon a töredezettség erőinek.” Ilyen értelemben a „blog mint műfaj hozzájárul az én művészetének kiteljesítéséhez.” – a szerző Carolyn Miller és Dawn Shepherd megállapításait Péter Zoltán fordításában adja.
- ¹⁰⁶ Szilágyi Zsófia: Lávaömlés vagy hídláb? A személyesség az elmúlt huszonöt év magyar prózájában. Alföld, 2007/1.
- ¹⁰⁷ Utalás Dobos István: Az én színrevitele – Önéletírás a XX. századi magyar irodalomban c. művére, Balassi, Budapest, 2005.
- ¹⁰⁸ Imre László 2007-es akadémiai székfoglalója megfontolásra int abban a tekintetben, ami az „átvenni és tartózkodni, befogadó és kritikus lenni” mindenkor dilemmáját kíséri. Egyebek mellett pedig meggyőzően beszél arról, hogy „a XXI. században nem (vagy nem elsősorban) katonai tömbök állnak szembe egymással, hanem (s nagyot nézne ennek láttán a felvilágosodás sok bölcselője) kultúrák és vallások alapján támadnak fenyegető konfliktusok, merényletek, melyek kezelésére, kivédésére már régen elégtelenek fegyverek, radar, komputer stb.” – Imre László: Az irodalomtudomány lehetőségeinek és feladatainak kérdéséhez. Hítel, 2008/3. 115.
- ¹⁰⁹ Falusi Márton Heidegger és a Zöldek című ismertető elemzése Mejame Ejede Charley és Jovito V. Carino gondolatait interpretálva mutat rá, hogy „a tudományosság uralkodó ideológiáját nevezi Heidegger voltaképpen technikának, és nem a technikai fejlődés – tagadhatatlan előnyökkel járó – eszméjét kritizálja élesen, hanem annak mikéntjét, megvalósulását...” Rámutat: „A technika (...) nem csupán eszköz a megismeréshez, hanem a megismerés egy fajtája.” – Hítel, 2010/7, 63-64. „Heidegger szerint éles különbség van az antik és a modern technika között (az előbbi alkotó, az utóbbi uralmi jellegű), véleményünk szerint azonban ez a szétválasztás indokolatlan: alkotás és uralom csakis együtt jellemeznék

bármely technikát.” – Ropolyi László: Az internet természete, I. m., 55. „A technika olyan emberi termék, amelynek terméke maga az ember. Az emberek szerzői és szereplői is saját drámájuknak.” I. m., 57. In:

http://books.google.com/books?id=QY_2CG9_bqEC&printsec=frontcover&dq=ropolyi+l%C3%A1szl%C3%B3+az+internet+term%C3%A9szete&source=bl&ots=Mt30vdtArr&sig=pR53FHuJb3HSwvCU_gvSpeEBHoc&hl=hu&ei=rYwhTerhFNCs8QODhaC1BQ&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CBUQ6AEwAA#v=onepage&q=technika%20heidegger&f=false

¹¹⁰ Poszler György: Medialitás: tételek és kételyek. Előszó. In: Szerep és közeg. I. m., 14.

FODOR GÉZA

NÉP, NEMZET, TUDAT

(Folytatás)

Néptudatunkat sokféle tényező befolyásolta. Ezek tömkelege „kezdetek óta” folyamatosan rostálódott és bővült, a szűrőkkel is együtt. Az időszámítás előtti idők *magyar vonatkozásaira* így jórészt csak következtetni tudunk. Csodaszarvas-mondánk üzenete azonban már jól kivehető időkből való. (Ne csodálkozzunk: rövidesen a mi népünk már az írott történelem részesévé válik, mégha *más népek* írott, számunkra csak nyilvánvalón részleges, olykor bizonyosnak tekinthető, félig legalább forrásértékű megfigyeléseinek következtében.) A monda előterében a *hun-magyar* (közös) *származástudat* motívuma áll: szinte ragyog a maga természetességében. Ez az egyik igen fontos *központi mag*, amely köré még a korai középkorban – *s ezt hangsúlyozni kell – egész monda-kör* fonódott, a korabeli műfaj csak irodalom-értőknek jól érzékelhető archetipikus jegyeivel. A magyarságtudomány e monda-kör egészét mégha újabban (elméletileg) *onogur* képződménynek is tartja, ez is csak erősíti a hun – magyar összefüggések *realitását*. Konzekvensen tehát *a magyarságnak legalább másfél ezer éve* egyrészt *huntudata is van!* Ezt pedig korántsem „csak a székiek őrzik”, hanem az egész magyar nép. S ebben semmi kivetnivaló nincsen. Mert minden közösség csakis *a maga módján* válhat *népegyéniséggé* (és *nagyon fontos*, hogy *azzá* váljék!), amit csakis egy *történelmileg adott közösség* hivatott eldönteni. A népakarat többnyire *eszményi* motivációk alapján formálódik. Olyan *választás* ez, amit magasztos tisztelet illet, s ekként kell fogadni. Egyénei számára is ennek mindenkori vállalása jelenti a közösséggel való teljesebb azonosulást. Ami nem csupán szimbolikus. Mint tapasztalati tényező, egykor pozitívumnak tudott és jól érzékelhetően *követésre szánt példad* is, megfelelő tartalmi érvvel. Ilyenekre pedig sokszor volt szükség.

Tudjuk azonban, kik voltak a hunok és hogy milyen szerepük volt históriánkban. Tudásunknak csak ismereteink, de főleg *a megismerés lehetőségei* szabnak mindenkori határt. A történelemtudományok e kérdéskörben, nem mellőzve az egyébként érthető ellentmondásokat, mélyebbre is tekintettek. Éppen ezért hun kapcsolatainkat ma módszeresebben, másféle szempontok szerint, de sokkal megfelelőbb és tárgyilagosabb alapállásból kellene elemeznünk, meghaladva még napjaink *német* történetírását, -filozófiai gondolkodását is. Kutatásaikból jól láthatjuk, hogy a hunok tanulmányozása számunkra

mennyire *nem közömbös*. Nem is ragadtak le a hun – germán viszonyoknál. Eredményeiket helyenként csodálni tudjuk: számunkra is sokat jelentenek. *Kivételesen* Bóna István (és újabban mások) többnyire „megkötött”, de kibontakozóképes irányt (is) mutató munkái ezért méltóak figyelmünkre. De semmiképpen nem a korábbi („magyar”) szocreál torzítások, amelyek szovjet módú sugallatra a hunoknak Batu káni szerepet tulajdonított. (Napjaink neo-liberális bölcséletű korifeusait – egyes prominenskedő „tudorokat” – már nem is említve!)

Milyen más azonban, amit ebben a tárgyban az elmúlt század legnagyobb magyar írója, **Illyés Gyula** Babits Mihály (1887 – 1941) világirodalomról írott könyve német nyelvű kiadásának *előszavában* ekként fogalmazott meg: „Nemzeti érzésünk hőfoka legtöbbször fordított arányban áll az indokoltságával, – épp ez benne a gyermekien megható. Nincs olyan nemzet, amely ne lett volna nagy a történelem valamelyik pillanatában, s – tudhatjuk – a múltbeli nagyság még mámorítóbb, mint a jelenbéli. Van lelkesítőbb, mint magyarnak lenni? (...) S van dicsőbb, mint Attila örökösének vallhatni magunkat? S akkor is, illetve épp akkor, ha ezért senki sem becsül bennünket?” (U. a. Illyés Gyula: *Hajszálgyökök*. Szépirodalmi Kiadó, Bp., 1971. 32. old.) Mert Babits is ilyen örökséggel indult. Illyés másutt Attila arcását Arany János *hun eposza* apropóján „a nemzet mély múltjából” idézi fel. Úgy, mint azt „Raffaello híres festménye és a *Nibelung-ének* örzi”, amelyek a modellhez képest mégiscsak szemközelebbi időkből keletkeztek”. S nem gyűlölettel, mint azt „a francia képes értelmező szótár és panteon” torz látomása mutatja. (Illyés Gyula: *Hattyúdalt ébreszt*, Magvető Kiadó, Bp., 1976. 17. old.) És nem is úgy, ahogyan a rabbiszakállú „magyar” Komoróczy Géza, aki sumerológus (is), Arany János *Buda halála* c. eposzát témája kapcsán az „irodalmi hamisítványok” kategóriájába sorolta! (lásd: Helikon Világirodalmi Figyelő, 1974., Világirodalmi Lexikon 5. köt. AK, Bp. 1977., 174. old.)

A magyar történetfilozófia korábban a mondai *származás* fikciójában csak a dinasztia létrejöttét látta meg, mondván: a dinasztia a hun uralkodó sarjadéka, így az általa vezérelt népek is mind hunok e tág, nagyobb közösség és Vezérük jóvoltából. Sőt „Árpád népe végső eredetében Attila népét jelenti.” (Joó Tibor: I. m., 46. old.) És valóban: honfoglaló eleink ugyanezt hirdették. Ennek okát tudjuk. A korabeli körülmények ismeretéből pedig azt, hogy elődeink a *hun katonai demokrácia* mintáit (főleg védelmi keretüket és a *szervezés módjait*) alkalmazták. Társadalm szerkezetük csaknem azonos volt, egymáshoz való viszonyuk a békés együttműködésen alapult. Úgy a 453. évi események *előtt*, mint majd azok *után*, amikor a Fekete-tenger fölötti északi partvidék területeire a „hun” maradványok visszatértek. Bizonyosabb vizsgálatok egy-

értelműen arra utalnak, hogy ilyen viszonylatokban többről van szó, mint csupán *szellemi rokonságról*.

Erre mutat egy régebbi keletű bizánci írás is. Theofánisz IX. sz. krónikájában maradt fenn az a Kr. u. VI. századból való (s a Malalász-féle Világkrónikából átmásolt) történet, amely a Krímen élt Gordász és Muagerisz testvérekkel kapcsolatos. A hunok itt azon dühödtek fel (Kr. u. 527-ben), hogy vezérük, Gordász, bizánci hitre tért. Amikor pedig testvérét, Muageriszt is erre akarta rábírní, a hun papok, akik *másféle keresztény hiten* voltak, megölték Gordászt és a másik testvért, Muageriszt emelték vezérükké. Bizánc azonnal e hunok ellen küldte hadait. Azok pedig „meghallván ezt, elmenekültek és nyomuk veszett.” (*A magyarok elődeiről és a honfoglalásról*. Gondolat, Bp., 1986. 55 – 56. old.) „A Muagerisz név elterjedt felfogás szerint a magyar népnév első előfordulása” – írta Györffy György is (I. m., 275. old.) E „görög” neveket a magyar elemzők Gorda és Muager formákban használják. Ebből ugyancsak nyilvánvaló, hogy a keletre visszavonuló hunok egy része a Meotisz tágabbi, nagy térségeiben, sőt azokon túl, *iráni* és más népek (alánok, ászok, kunok, avarok stb.) közt éltek, jelentősebb csoportjaik azonban hozzánk csatlakoztak.

Miért idézem ezeket? Talán azért, mert egy nép nemzettudatának alakulása szempontjaiból a legapróbb részlet sem elhanyagolható. S mert a korabeli együttélés időszakára történetírásunk a XX. sz. második felében („magához híven”) alig fordított figyelmet. Aminek persze, oka van. Eléggő „újkeletű jelenség” ez, térjek is rá élesebb váltással.

A II. világháborút követő évek fotózatai *helyzetképeket* sorjázna elő. 1945 – 47 közötti ünneplések: május 1-je, november 7-e, Budapesten. A tribün előterében pár száz felvonuló. Másutt meg a régebbi szokásokat istápolók. A Bazilikában pl. mise, majd körmenet. A résztvevők száma itt *milliónyi*! Van különbség. Rákosi és az új hatalmat szervező klikkje döbbsen ámul: mekkora maradi vakságba ragadt ez a nép! Igen, „az átkos, mindenhol munkáló reakció, egyházi mákony, burzsoá métey.” Így tudták. Hoztak is ők ezek „megoldására” Moszkvából forgatókönyvet, rövidebb – hosszabb távra! Mert a zsaroló taktikák meg a kékcédula nem minden. A tankjelenlét mellé a nagy „átneveléshez”, amint a tanítás szolt, „új (tan)könyv kellett” ennek a „germanizált, barbár népnek” (J. V. Sztálin). A cári időkben már jól ismert volt Ch.-M. Talleyrand (1754 – 1838) herceg hírhedt tanácsa, amelyet „diplomataként” Napóleonnak adott: „Felség! Ha egy nácot meg akarsz semmisíteni, vedd el előbb a történelmét.” A lenini „felülírás” már ekként sugalmazott: *A csökevényes jelenségeket mindig a tradíciókból előkapart és a burzsoázia által dédelgetett, szemfényvesztő beállítások éltetik*. Az ilyen és hasonlóan torz, ellensé-

gesre fent konklúziókból következő útmutatásokkal cölöpözték az „új struktúrát”: egy-párt, egy-út, egy-koncepció. És egy dallam: *A múltat végképp eltörölni!* Következett a *tudat*, a *szellem* módszeres kiiktatása. Gyökerestől.

A harcos ateizmus buldózerekkel látott hozzá az egyházak és általában a vallás mind teljesebb felszámolásához. Hogy mit jelentett ez – *a jövőre nézve!* –, fel sem merült. A szemeket túlságosan leragasztotta a lenini kezdeményezés. Ismerjük-e valójában a szovjet-orosz polgárháborút, a hadikommunizmus és a *NEP*-korszak éveit? Nyilvánvaló „okokból” nem! A gazdasági nehézségeket üres államkasszával aligha lehetett kezelni. A gondok és a Kreml épület-együttese közt merengő, apró termetű Vezér tekintete akkor a Megváltó Krisztus Templomára (Hrám Hrisztoszá Szpászityeljá) esett. Ezt még a cári hálaadás emeltette 1812 emlékére, hosszú évtizedek alatt. A fölöttébb pazarul berendezett, hatalmas dóm falait tonnaszámokkal mért arany- és ezüstkészítmények borították, a drágakövektől ragyogó kegytárgyakról már nem is beszélve. Nos, hogy *ezekre* volt szükség, érteni véljük. De hogy magát a kolosszális műemléktemplomot miért kellett a földdel egyenlővé tenni, azt már csak a XX. sz. egészét tekintve lehet és kell értelmezni. (Aki olvasta Richárd Kapuczinsky *A Birodalom* c. világhírű esszéregényét, közel kerülhet ennek magyarázatához!)

Ez a negatívitás a XX. sz. második felében már nagy elánnal tombolt a világegéstől sokáig magához sem tért korszak Közép-Európájában, túlcсорdulva jócskán a Kárpát-medencén. (Számítgatva a *voltaire-i* malíciából visszamaradt *nyugati eszmetársításokra is egyébként!*) Nem véletlen itt a megismélt Trianon méginkább leszorítóbb prése, éppen a *legnagyobb ellenségként* kezelt magyarokkal szemben. Kezdték hát kíméletlenül a hit, a vallás lerombolásával, *nemzeti szellemünk* egyik alappilléreinek megtörésével. Mert az erre épült kultúra volt elviselhetetlenül idegen számukra. A stupiditás soha nem annyira buta, hogy fel ne ismerje a jó törekvések hordozóit. Az önző akarnokság ilyenkor vált cinizmusba, mélyen ostoba irigységgel. Célja rögtön a megsemmisítés. Ennek a „folyamatnak” betetőzése az anyaországban a Magyar Tudományos Akadémia teljes kisajátítása volt. 1955 tavaszán ezt már *végérvényesítették!* Az MDP Központi Vezetősége május 12-re hívta össze a Politikai Bizottságot, hogy „kiemelt figyelmet szenteljen a tudományos életnek”. A PB „szigorúan bizalmas” jegyzőkönyve (tragikomikus szcena ez!), konstatálva Rákosi, Gerő, Apró Antal, Ács Lajos, Szalai Béla, Mekis József, Piros László, Vég Béla meg egyéb „nagy nevű elvtársak” *érdemi*, valamint három meghívott MTA-tag (Rusznay, Bognár és Kónya) *illusztris* jelenlétét, említést tesz egy nyilatkozatról, amely „Határozat az MTA vezetésének megerősítése” címen hangzott el. Ebben az MTA „párthatározatokból következő feladatairól”, az elvi vezetés és a munka, az ideológiai oktatás (!) megjavításáról, a tudomá-

nyos kutatás „személyi vonatkozásainak figyelemmel tartásáról” (!), „a párt-határozatok maradéktalan végrehajtásáról” volt szó. Az MTA Elnökségén belül korábban már létrehoztak egy kommunista párti (MDP) csoportot. Ezt okvetlen megerősítették. Az Akadémia május 28-i közgyűlésének, majd az MTA Elnökség június 25-i ülésének jegyzőkönyvei számos – *bizalmi szempontokon alapuló* – „személyi változást” rögzítettek. A régóta zajló politikai beavatkozásoknak azonban csak egyik tükrözete ez az egykori pártirat (levéltári jelzete: MOL, 276. f.53/230.) Sok ilyen van egyébként. Valamennyi mind a korabeli *szellemi terror* dokumentuma. Ne csodálkozzunk tehát azon, hogy milyen bornírt elvárások szerint „írták át” történelmünket, „szabtak irányt” a kultúrfolyamatoknak vagy az oktatásnak. Többek között.

Azt, hogy milyen lehetett ősvallásunk a kereszténységet megelőző korokban, csak valószínűsíteni tudjuk. A távoli érák embere, ahogyan Illyés Gyula írta, „egy mindenható atyát képzelt, képzel ma is maga fölé, – ezek az egyisten-tisztelők. De csaknem akkora azok száma – ha ugyan nem nagyobb –, akik minden jó megteremtéséért az ősoket tisztelték és tisztelik. (...) Akik munkájukkal és találékonyaságukkal a legnagyobb emberi művet, a közösségi életet létrehozták és szüntelenül tökéletesítették. E hiedelem – e hit – vallói vitázhatnak egymással. A tudomány egy-eredetű, csak más-más megfogalmazású jelenségnek véli mindkettőt. A művészet is.” (*Hajszálgyökök*, 244-245. old.)

Hajdani *Isten*-képzetünk nem állhatott messze a Biblia-belitől. Hogy mégis lehetett némi eltérés e kettő között, arra Tamás Menyhért (kortárs írónk az egykor Észak-Bukovinában élt székelyek leszármazottja egyébként) *Esőrácsok* c. regényében (Szépirodalmi Kiadó, Bp. 1984.) találunk utalást. A regényben szereplő pap ezt mondja híveiről: „Hallgattak ugyan rám, s mégsem merném bizonyosan állítani, hogy meggyökeresedett bennük az ige. Valahol mindig az volt az érzésem: Isten-keresésükben segítségre szorulnak, de mintha más Istent keresnének, emlékezetük más, régebbi Istent őriz, legnagyobb ínségükben teljes reménységgel ehhez a régi Istenhez fohászkodtak (...). Csak később fejtettem meg, szeretnek szabad ésszel élni, kicsit pogányos gondolkodással, de sohasem pogányul, s ha hajdan volt külön Istenük, akkor ezt keresik.” (83. old.) Ehhez itt röviden: a bukovinai székelyek bő 70 évvel ezelőtt még Csernovic (ma *Csernovci*) környékén éltek. E magyar népcsoport tagjai egykor, az 1764. január 7-i *mádéfalvi veszedelem*ként ismert tömegmészárlás (a csíki székelyek Szent Bertalan-éje!) után, Moldván át, ide menekültek. (És több család a Mária Terézia-korabeli Bereg vármegye felsőbb – ma kárpátaljai – vidékére úgyszintén. Nyomaikat valamiképpen eredménnyel magam is kerestem 2000 tavaszán a levéltárak tintahagyó irataiban.) Itt telepedtek le, hét községük – Fogadjisten, Istensegíts, András-, Bódog-, Hadik-, József- és Ma-

gyarfalva *ma még megvan*, csak lakóik és nevük változott. 1940-ben az említett falvakból az akkori magyar kormányzat a délvidéki Bácskába költöztette őket, de innen a II. világháborúvégi szerb vérengzés elől Tolnába települtek át. Nagyobb tömbben ma is itt élnek.

A vallás szerepe vitathatatlan a nemzetfejlődés szempontjaiból: *szellemi képződmény* ez is! A kereszténység felvétele éppen ezért volt jelentős. A „harcos ateizmus” ezt *negatív* jelenséggént próbálta beállítani és értelmezni. Nem véletlen, hogy az államalapító István királyt támadta meg elsősorban, mondván, „vért ontott” az új hit érdekében. (Épp *ezt* említette fel az egyik Ungváron megjelenő magyar lap húsvéti – 2011. április 23. – vezércikke!) Korábban írtam már erről, hogy mennyire téves állítás ez, most csak annyit: Istvánnak nem állt érdekében a vérontás. Az ellene vonuló Koppányt pedig, a két szemben álló sereg előtt, Veszprém mellett, 997-ben párviadalra Vecellin hívta ki, hogy összecsapásra *ne kerüljön sor*. A csata elmaradt, mivel teljesen elegendő volt kettőjük bajvívása, amely a német lovag győzelmével végződött. Ennyi. Koppány „felnégyelése” pedig legenda. Krónikaíróink olykor a hiedelmekből is beépítettek bizonyos célzatú elemeket műveikbe. A kor szerzeteseiben valóban ellenérzéseket keltett a pogány hit emlegetése is. Ezt a *magyar* történészek régen kielemezték. Így tudatja egyébként a *Magyarország története* c. filmsoport is. Ideje lenne túllépni már a közelmúlt szocreál ideológiáján!

István trónralépésétől kezdve aztán megindult a kereszténység rendkívül gyors térhódítása. Mi sem jelzi ezt jobban, mint annak ténye, hogy az Árpád-kor további időszakában éppen ez az ország adta a legtöbb szentet a korabeli Európában. Ezt lehet ugyan az egyház elismerten jó szervező munkájával, megfelelő működéssel magyarázni, de féligazság lenne, ha nem tennénk hozzá: mindez jelen volt már az akkori magyar társadalom talajában. A nép lelkülete mélyén régóta ott munkált az egy-isten hite, illetve annak őstípusa, ami leginkább elősegítette a kereszténység felvételét. Sokszor közzétették már írásban, szóban: eleink az új hit *monoteizmusában* jó alkalmat láttak régi hitük *formai – tartalmi* elemeinek átmentéseire is. (A pogánylázadásokról viszont illik tudni, hogy azokat „felülről szervezték”. A kor nyugati világát ekkortájt már hatalmában tartó és uraló *feudális rend* félelmeket váltott ki. Vata, János és többen is az egykori fők közül pl. veszni látszó kiváltságai és jogaik korlátozásai miatt hangolták a környezetükben levő népességet az országba jött idegenekkel szemben, akiket a király szolgálataikért gyakorta bőkezűen megjutalmazott. A féltékenykedő kisebb-nagyobb urak *keresztényellenes mezbe* öltöztették minden ellenszenvüket. Csakhogy ez már egyre szórványosabban hatott, különösen a nagyobb hangsúlyt kapott törvények életbelépése után.) Az István király által bevezetett és megszervezett kereszténység *szellemi té-*

nyezőként irányt adott egy új *kulturális folyamatnak*, amire szükség volt. Az *állam* megjelenése ekkor a maga intézményszerű alakulatával a rend szilárdítását is hozta. Nem csak külsőségekben nyilvánult meg jelenléte, — belső tartalmakra úgyszintén figyelmet fordított. Új törvényeket szintén be kellett vezetni. Az államiság pozitívan járult hozzá a néptudat formálódásához. Az államkeret feltétlenül az egység, a közösségi összetartozás kohéziós erőinek kedvezett, amelyek a függetlenség és szuverenitás funkciójában kaphattak prioritást. Voltaképpen indukátora volt a *nemzet erősítésének, további kibontakozásának*.

Ugyanakkor Nyugaton, egészen más történelmi körülmények közepette, több helyen már korábban megfigyelhetők az „államiságot” *birodalmi* alapokra építő törekvések. A Római Impérium, majd az ennek mintáját követni igyekvő császárságok *világban* gondolkodtak, ám nem ismerve a természet törvényeit, irrealitásokba is elkalandoztak, ami sokszor véres zátonyokon népeket tűntetett el. A birodalmi egyeduralom következményeire már az ókor gondolkodói felfigyeltek. A skolasztika Arisztotelész államelméleti fejtegetései alapján pl. a kis, „egyívású” népek egységes, minden tekintetben autark (önellátó) államát tartotta „jó mintának”. Erre alapozta nézeteit Aquinói Szent Tamás, aki viszont azt vallotta: „az idegen népek olyan jövevények, akik csak bajt okoznak”, ezért minden országot óvott befogadásuktól. Mind a korai, mind pedig a kései középkor írói *ezt az elvet* követték, így tulajdonképpen ilyen alapokon indult és alakult ki a *nyugati nemzeteszmé*. Ennek magvát az *idegenfóbia* képezte, mondván, hogy az idegenek a maguk szokásaival, törvényeivel, életmódjukkal, amelyek mindig és mindenben mások, szüntelenül zavarják egy adott területen őshonos nép állami harmóniáját. A középkor monarchikus képződményei (pl. Nagy Károly 800-ban létrehozott impériuma) azonban mindezek ellenére *hódítások* révén terjeszkedtek, uralmuk alá vonva teljesen különböző népeket.

Ennek a nyugati felfogásnak *éles ellentéte* volt a Közép-Európában megtelepedett magyarság. Szent István állama, majd a későbbi idők Magyar Királysága tovább őrizte az 'eurázsiai nomád népek' jellegzetességeiből fakadt „ősi örökséget”, a mindenkori *befogadást*. Jegyezzem meg itt, hogy már **a vándorló magyar konglomerátumot** fejlődésének körülményei – ellentétben egyes „szlávorientált” történészek, így Kristó Gyula azon „meglátásaival”, miszerint „a 830 táján még nem létező magyarság”, akik „tisztá nomádokként sátrakban és kibitkákban”(sic!) vegetáltak (Kristó Gyula: *Honfoglalás és társadalom*. Bp. 1996. 23 - 64., *Magyar honfoglalás, honfoglaló magyarok*. Bp. 1996. 151. old.) – **több évszázados** tapasztalatai, más sztyeppéi népközösségekhez viszonyítva, **nagyobb fokú** ismeretekkel rendelkező és **nagy számú**, teljesen egyedi

népközösséggé (népegyéniséggé) alakították. Ebben nyilvánvaló szerepet játszott a szkíta-hun hagyományokon alapuló szervezettség, a korszakok szintjén egyre hatékonyabban érvényesülő rendelvűség, de elsősorban az a mindent meghatározó **türelem**, amely *közösségi magatartásuk* mindenkori jellemzője volt. Ezeknek tudható be, hogy eleink hazát, majd államot teremtettek a Kárpát-medencében, ami korábban másoknak nem sikerült. (Nem véletlen, hogy a mai Közép-Európa államai igazában mit sem tudnak a Kárpát-medence történelméről, annak korai etnikai viszonyairól nem is beszélve! Pedig mekkora hadjáratok váltották itt egymást, csak az időszámításunk utáni időkben is: nem csupán iráni népek, hanem nyugatiak úgyszintén. Mindezekről bővebben pedig azért nem tudunk, mert még a magyar történetírásban is, különösen az 1945 utániban, kimondottan a *magyarellenés* szemléletek kaptak prioritást. A milleszázados évkönyv – 1996 – idején kiadott, nagypéldányszámú „művekben” ugyancsak, felháborító módon.

Első királyunk kiemelten fontosnak tartotta a sokszokású országot. Ő maga a nép szemében (csakúgy, mint egykor Álmos vagy Árpád) a legfőbb összetartó, *közösségalkotó tényező*. De már egy másik kultúrkörből eredő, *keresztény univerzalizmus* jegyében, amely rövidesen a *Királyság* eszménye lett. A történelemtudomány is fontos gesztusként tartja számon István azon rendelkezését, mellyel a II. Szilveszter pápától kapott koronát (és vele az országot), az őrizendő *függetlenség, a szuverenitás* örök időkre biztosítható jelképiségében, Mária égi oltalmába ajánlotta. A korabeli Nyugat politikai törekvéseit illetően Istvánnak tehát nem lehettek illúziói. Kellett előbb a felzárkózás, amint azt *Intelmeiben* világosan ki is fejtette. Nyitott maradt a jövevények (*bevéndorlók*) fogadására, de ezt *mértékkal*, a belső egyensúly megbontása nélkül tette. De *elsősorban a királyi udvar fényét* kellett feltűnően előrébb helyezni, tekintettel a korabeli Európára, amely akkor egyben a világot jelentette. Ez derül ki már *Intelmeinek első sorából* is. Nézzük ezt – *jó okkal!* – eredetiben: *In hospitibus et adventitiis viris tanta inest utilitas, ut dignesexto in regalis loco possit haberi.* E mondatra Kocsis István író-történészünk hívta fel korábban a figyelmet, mondván, hogy ezt az utóbbi évszázadokban más-más és idegen *értelmezésekkel* fordították úgy német, mint magyar nyelvre. A *Corpus Juris Hungarici millenniumi* kiadása pl. ezt így adta vissza Nagy Gyula fordításában: *A vendég és jövevény népekben (?) oly nagy haszon vagy, hogy a királyi méltóság érdem szerint nekik adhatja a hatodik helyet.* (Kb. így fordította *németre* Kollonich Lipót jezsuita érsek a XVII. sz. végén a jogszerűség *látszatával* éppen Szent Istvánt „idézte”, hogy „igazolja” I. Leopold császár *német és szerb* betelepítési politikáját a töröktől megszabadított Magyarországon – *elértelmezett „fordítással”!*) 1983-ban Kurcz Ágnes is a *jövevé-*

nyek szót használta az *Intelmek* átlántálásakor. Teljes joggal tevődik fel a kérdés: hogyan lehet a *viris* szót, amely *férfiakat* jelent, *népeknek*, *jövevényeknek* fordítani? (Kocsis István: *A Szent Korona és a jogfolytonosság*. In: *A Szentkorona-eszme és a Szent Korona népei*. Millennium Konferencia, Bp., 2000. 96-97. old.) Hozzá kell tenni, hogy ez természetesen nem a fordítók hibája, hanem az akadémiai kiadásokat felügyelő, lektori *beavatkozások műve!* Magyarul ez, korabeli értelmét nézve, ma így fordítandó: *A vendég és jövevény férfiak annyira hasznosak, hogy a királyi megbecsülésben méltán állhatnak a hatodik helyen*. Latint nem tanulók, szótárral kezükben, játszva fordítanak pontosan így, *szó szerint!* Igen, mert őket nem befolyásolna holmi *politikai felhang* vagy *színezet*. Ilyenekre azonban bőven volt példa a múltban. És bizony ma is akad jócskán!

A történetfilozófiai gondolkodás, különösen a XX. sz. második felétől kezdve, erősen megosztottá vált a magyar *nemzet* kialakulása és megjelenése kérdéskörében. Ma általában azt hangoztatják, hogy nemzetünk a reformkorban született meg (Szücs Jenő). Ez a felfogás elkülöníteni igyekezett a *nép* és a *nemzet* fogalmát. Többnyire elhanyagolhatónak tekintve a nép szellemi fejlődését (még a vallásban is csak a merev teológiát látta!), a nyelvi prioritásból indult ki. Feltűnően osztálytársadalmi szempontokra irányuló figyelme viszont nem terjedt ki a nép *belső világának* vizsgálataira. Kihasználni próbálta, hogy a korábbi időkben még „állóvíznek” tekintették a népet. És valóban: Csokonai, Fazekas Mihály után Petőfi és Arany János írásainak köszönhetően kap először nagyobb figyelmet ez a *nép*, általuk szinte csupa nagybetűvel! Méltóan tehát. Ettől kezdve az *irodalom* az, amely mindenképpen feladatának tekinti a néppel való törődést. A magyar irodalom klasszikus vonulatában aztán központi helyre került e közösség élete, sorsa, kultúrája. Ez azonban a XX. századvégi rendszervajúadások korszakában, az anyaországbeli, idegen-szemléletű média hatására, ma már degradálódni látszik, helyüket mindinkább a szubkulturális jelenségek kerítették hatalmukba.

A gondolkodás, tudjuk, egyidős az emberrel. Egyént és közösséget egyaránt a gondolkodás (a szellemiség) tud csak igazán meghatározni. Ezért (is) elképzelhetetlen, hogy a magyar nemzet csak a XVIII. sz. vége felé kezdett volna kialakulni. Itt volt már szó arról, hogy a *nemzet* (bár tagjai *fizikai* lények) sajátágosan *szellemi képződmény*. Tudati állapot minden időben, fejlődési tendenciáival és változásaival együtt. Ezen pedig az sem változtat, hogy egy adott korban milyen fokon áll a nemzet *népének* vagy *néprészeinek tudati szintje*. Az elvárás természetesen mindig az, hogy mind magasabb fokot érjen el. Azt tehát, hogy a sztyeppéken vándorló őseink „még nem alkothattak *nemzeti* közösséget”, nem lehet állítani. Mégpedig azért nem, mert éppen a mi

magyar nyelvünk mutatja leginkább, több ezer éves mélysége felől, hogy ez volt az egyik igencsak meghatározónak bizonyuló, aktív funkciójú és alakító képződmény, amely kohéziós erőt tudott maga köré teremteni, ami fejlődésében is szünetlen fenntartotta, folyton gazdagítva azt. Vajon el lehet-e képzelni, hogy mindezt *minden szellemiség nélkül* érte volna el?

Korábban a történelemszociológiai és filozófiai kísérletek minduntalan politikai szempontú akadályokba ütközve, a körülmények nehezékeivel egyetemben – részben-egészen – mellőzni kényszerültek a *történelmi nemzetesz-mét*, ill. annak fejlődési attitűdjeit tüzetesebb vizsgálatok tárgyává tenni. Ez az oka annak, hogy komplex értelemben máig hatóan hiányos képet őrzünk nemzeti történelmünkéről, mert nemzettudatunk, s így nemzeti önismeretünk sem a teljesség igénye szerint alakulhatott az utóbbi időkben. Elolvassa pl. Szücs Jenő *Nemzet és történelem* vagy *A nemzet historikuma és a történelem-szemlélet nemzeti látószöge* c. írásait (az ő művei, amint egy vitában Szigeti Lajos kifejtette, „revelációként hatottak”, nemzedékek nőttek fel ezeken, „s ha van valamiféle történelemismeretünk, történelemszemléletünk, akkor az e könyvekhez vezethető vissza”. (Forrás, 1979/9., 78. old. – *A haza és a nemzeti önismeret*. Fiatal Írók Találkozója, Lakitelek, 1979. V. 18-19.) Az azóta eltelt bő 30 év folyamán azonban Szücs Jenő említett műveiről többen megállapították, hogy az általa tárgyalt nemzeteszme nem vonatkoztatható a magyarra: Szücs ugyanis teljesen a *nyugati nemzetfelfogás alapján* közelítette meg a *magyar nemzeteszmet*, és annak kaptafáján tárgyalva, sokszor bizarr következtetésekre jutott. Ma már bizony fenntartásokkal kell ezeket lapozgatni.

(Folytatása következik)

PALLAGI LÁSZLÓ

A SOMI ISKOLA FEJLŐDÉSTÖRTÉNETE A XX. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN A PRESBITERI JEGYZŐKÖNYVEK ALAPJÁN

Beregsom Beregszásztól 22 km-re, a Csap–Nagydobrony–Beregszász országút mentén fekvő település. A kisközség sokáig nem rendelkezett önálló oktatási intézménnyel. Az erre való igény azonban már korán megmutatkozott. Jelzi ezt az a tény, hogy 1794-ben a környező falvak közül itt létesült először elemi iskola. Ahogy adatközlőm fogalmaz: „Az itt élők mindig is kitűntek állandó tanulási vágyukkal.”¹ A kor szokása szerint e kistelepülési intézményben még nem voltak osztályok, és csak egyetlen tanítót alkalmaztak. A feljegyzések szerint Vitéz Mihály volt a községi elemi első tanára.² Mint a legtöbb hasonló intézményt ebben az időben, a somi iskolát is az egyház működtette.

Így volt ez a XX. század elején is. Az intézményt fenntartó református egyház-község anyagi lehetőségei azonban a tárgyalt időszakra jelentős mértékben beszűkültek. A működtetés költségei immár túl nagy terhet róttak a községre, ezért állami beavatkozás vált szükségessé. A feljegyzések szerint Mízsák Péter, az egyház lelkésze 1900. szeptember 16-án tartott presbiteri gyűlésen olvasta fel a Királyi Tanfelügyelői Hivatal által a somi iskola államosítására küldött szerződést, s felhívta a presbitériumot annak megtárgyalására.³ A tanács tekintettel a nyomasztó szegénységre, a körülmények kényszerítő hatására az iskolát állami kezelésbe bocsátja. Az intézmény államosításához az is hozzájárult, hogy az egyház még adósságainak kamatait sem tudta fizetni, így még állami segíellyel sem lett volna képes annak fenntartására, továbbfejlesztésére. (1895-től Nagy Béla beregsomi lakos volt az iskola tanítója, az egyházközség azonban az ő fizetését is egyrészt kántororganista díjára, másrészt adósságainak törlesztésére fordította.) Mikor a presbitérium elfogadta a szerződést, annak aláírásával a lelkészt és a gondnokot bízta meg, s az okmányt a felsőbb egyházi hatóságoknak továbbították jóváhagyásra.⁴ A kérelmet visszautasították, továbbá közölték: bizottságot fognak küldeni, hogy megvizsgálják, miként lehet megtartani a felekezeti iskolát.⁵ Ebből is látszik, mennyire ragaszkodott az egyház oktatási intézményeinek fenntartásához, s nem akarta, hogy az állam irányítása alá kerüljenek.

Nemcsak az egyház és az egyházi iskola volt nehéz anyagi helyzetben, de a lakosság jelentős hányada is a szegénységi küszöb alatt élt. Ezért is volt nagy jelentősége annak, hogy a somi község képviselőtestülete 1902. szeptember 21-én rendkívüli közgyűlésen határozatot hozott, mely szerint Kossuth Lajos születésének centenáriuma alkalmából 200 koronát „Kossuth Lajos emlékalap” címen kamatozás céljára letétbe helyez, s ennek kamataiból a helybéli elemi iskola két jó magaviseletű, szorgalmas és szegény sorsú tanulójának – vallási hovatartozás figyelembevételével – minden iskolai év végén pénzjutalmat folyósít.⁶ A jutalmat az iskolaszék és az előjáróság adta át. Az alapítvány létrehozását a képviselőtestület egyhangúlag támogatta (Mizsák Péter, Barta Gábor, Deme Péter, Kódus János, Nagy András és Sz. Kódus János, Bartók Károly).⁷ Miután a kezdeményezést az 1904. április 14–15-én tartott tavaszi közgyűlésen, 125/21481. számú határozatával a törvényhatóság is jóváhagyta, ennél fogva az alapítvány kezelésére a következő rendelkezések váltak irányadóvá:

„1. Amennyiben a 200 korona alaptőke érintetlenül hagyásával csak az alapítvány kamatai fognak évről-évre az iskolai célokra fordíttatni, ennél fogva az alapítvány a „Somi Kossuth Lajos Segélyalap” címet viseli.

2. Az alapítvány célja annak évi kamatából a somi iskola 2 szegény sorsú szorgalmas és erkölcsi tekintetben kifogás alá nem eső tanulóját valláskülönbőség nélkül segíyezni.

3. Az alaptőke 200 korona jelenleg a községi pénztárban községi szegényalap címen kezeltetik, az alapítólevél jóváhagyása után valamely jó hitelű és vagyoni biztosítékot nyújtó megyei pénztárban fog gyümölcsözés végett elhelyeztetni.

4. Az adományozás jogát a Beregsomi község a Beregsomi Református Evangélikus Egyházra ruházza át, az évadzárókor meghatározza, kik nyerjenek segélyt az évi kamatból.

5. Az alapítványt a mindenkori községi bíró a községi pénztárban kezeli, vállalja a teljes vagyonának jelentőségét.

6. Az alapítvány felett a közvetlen felügyeleti jogot Bereg vármegye törvényhatósága, a fő felügyeleti jogot pedig a Magyar Királyi vallás és közoktatásügyi minisztérium gyakorolja.

7. Az alapot peres és peren kívüli ügyekben a mindenkori községi bíró képviseli.”⁸

Az alapítólevelet 4 példányban állították ki: Beregsom községnek, a Beregsomi Evangélikus Református Egyháztanácsnak, Bereg vármegye törvényhatósági bizottságának és a Magyar Királyi Vallás és Közoktatásügyi Minisztériumnak. Az alapítólevél Somban kelt 1905. február 25-én, s a 03933 számú törvényhatósági és a 62296 számú miniszteri határozattal hagyták jóvá.⁹ Iskolás gyermekek jutalmazására szolgáló „Blaksay” és „Kossuth” alapítvány kamataiból, valamint ugyanerre a célra, özvegy báró Koos Ivorné által adományozott 20 koro-

nából, az 1906-os évváró vizsgán jutalmat kaptak: Ködöböcz Révsz (Réssi) és Kelemen Erzsébet VI. osztály 5-5 koronát, Ködöböcz István, Tuba Erzsébet, Tóth Ilka V. osztály, Barkaszi Bálint, Barta Máli, Ködöböcz Károly IV. osztály 3-3 koronát, Nagy Sándor, Ködöböcz Mária III. osztály, és Ködöböcz Máli II. osztály 2-2 koronát.¹⁰

Talán az alapítvány létrehozásának köszönhető, hogy a tanulók létszáma folyamatosan nőtt, és a meglévő osztály már nem volt alkalmas a befogadásukra. Ezért szükségessé vált az új iskola építése. 1904. május 8-án a Somi Református Egyház presbitériumának gyűlésén az elnöklő lelkész felhívta a presbitériumot, hogy az iskolaépítés költségeinek fedezésére szükséges összeget vesse ki. A presbitérium a kivetést illetően abban állapodott meg, hogy minden egyháztag állami adójának 50%-át kell befizetnie az építendő iskola költségeire. Azonban akiknek állami adója 8 koronától kevesebb volt, azok 4 koronával, a vagyontalan özvegyasszonyok pedig 3 koronával tartoztak hozzájárulni a költségekhez.¹¹ Az iskola felépítése nem váratott sokáig magára: 1904. november 3-án a reggeli istentisztelet után a gyülekezet együtt átment az iskola épületébe, s a buzgó ének és imádkozás által adta át a használatnak.¹²

1910-ben a felekezeti iskola mellett állami iskolát is nyitottak Somban. Ez az intézmény Papp Jenő tanár házában működött éveken keresztül, s itt már két tanár is dolgozhatott.¹³ Mivel a településen immár két iskola is volt, Mizsák Péter tiszteletes az 1913. július 20-i presbitériumi gyűlésen javaslatot tett a megosztásukra: „*nem látná-e célszerűnek a presbitérium a tanítás eredményének fokozása érdekében az iskolák osztály szerinti megosztását, mely esetben, az egyházi iskolában a felső osztályokat tanítanak, és így a református vallású gyermekek mind a református iskolából kerülnének ki.*”¹⁴ A tiszteletes kijelentette azt is, hogy ezen felosztáshoz már a királyi tanfelügyelő is hozzájárult. A presbitérium a két iskola osztályonkénti tagolásához hozzájárult, azonban kijelentette a megosztás ideiglenességét, valamint biztosította a református egyház tagjait, hogy ezen megosztásból kifolyólag az állami iskolával szemben semmiféle kötelezettséget nem vállalnak. Továbbá tudomásul vette, hogy az állami iskolába járó református gyerekek vallásnevelését a szintén református vallású állami tanítónak kellett ellátni.¹⁵

Az I. világháború 1914. július 28-i kitörése a somi iskolában is érezte hatását. Nagy Béla tanítót besorozták az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregébe. Bár a felekezeti iskolába a III-IV. osztályos tankötelesek jártak, akik a mezei munka befejezéséig fel voltak mentve az iskolalátogatás alól. 1914 októberében, a mezei munkák befejeztével a diákok ideiglenesen helyettes tanítóval folytatták a tanulmányaikat.¹⁶ Mivel a presbitérium továbbra is feladatának érezte a tanköteles gyerekek beiskolázását, ezért Gerzsenyi Irma beregsomi lakos okleveles tanítónőt bízták meg a tanítói teendőik ideiglenes ellátásával. Számára a presbitérium 1914.

november 1-től nyolcvan korona havi járadékot biztosított, melyet a gondnok havi utólagos részletekben fizetett ki, Nagy Béla fizetésének sérelme nélkül. E fizetés fedezésére az évenként kivetett rendkívüli adó jövedelme szolgált.¹⁷

Az első világháború végét követően Magyarországon a zűrzavaros helyzetet kihasználva 1919. március 21-én a Kun Béla vezette kommunista párt ragadta magához a hatalmat. Az új hatalom törvénykezése azonnal hozzálátott a társadalom átszervezéséhez.¹⁸ 1919 áprilisának elején adták ki a kormányrendeletet az iskolák államosításáról. A rendelet kimondta, hogy a vallástanítást nem engedélyezik az iskolákban. Mizsák Péter somi református lelkész az 1919. április 13-i presbitériumi gyűlésen hangsúlyozta, hogy a kérésnek eleget tesz, „...*de ha a múltba visszatekintünk, a református egyházat semmi sem terheli a demokratikus formát illetően, s ha az egyház tagjaiban meg lesz a kellő vallásosság, az egyház sértetlenül fennmarad, s kijelenti, hogy a vallás tanítását a lelkész átveszi s azt a templomban fogja végezni.*”¹⁹

Miután 1919. szeptember 10-én Kárpátalját bekebelezte a Csehszlovák Köztársaság, a felekezeti iskola fenntartása újfent nehézségekbe ütközött. A Beregszászi Tanfelügyeleti Bizottság 1920. július 6-án felszólítást küldött a Somi Református Egyház iskolafenntartó hatóságának, hogy a kántortanítói állást a fogadalmat tett tanulókkal töltsse be, illetve e célból pályázatot hirdessen ki. A presbitérium az átiratra vonatkozólag abban állapodott meg, hogy a kántortanítói állás az egyházi törvények értelmében nem üresedett meg. Bár a csehszlovák államot tanítóállítási jogában nem akarta korlátozni, de az iskolaépülethez, mint kántorlakáshoz feltétlenül ragaszkodott.²⁰ A kántortanítói állást 1920-tól ismét Nagy Béla töltötte be, miután leszerelt a hadseregből.²¹

Megjegyzendő, hogy a csehszlovák állam, bár nemzetiség- és egyházellenes politikát folytatott, de a Somi Református Egyház által működtetett intézményben idegen nyelvként a tanulóknak továbbra is a ruszin nyelvet oktatták, és a kormány hosszú időn át nem változtatott ezen a gyakorlaton. Egészen 1927 májusáig volt így, amikor a tanügyi referens 24429/27. számú rendelete beszüntette a somi iskolában a ruszin nyelv tanítását, s helyette a szülők kívánságára a csehszlovák nyelvet rendelte el.²² Viszont gondot jelentett, hogy nem állt rendelkezésre az államnyelvet oktatni képes tanerő. A presbitérium az 1868. évi XXXVIII. tc. 11§-ra hivatkozva, nem látta szükségesnek a tantárgyak megváltoztatását, s kérte a referenst a fenti számú rendeletének hatályon kívül helyezésére, arra való hivatkozással, hogy a nemrég megindult ruszin nyelvoktatás átmenet nélküli megszüntetése a tanulók nyelvtanulási vágyát is csökkentené. Indokként szolgált a ruszin nyelv tanítása mellett, hogy a település közel fekszik a ruszinlakta területekhez, így a velük való érintkezés különösen a vásárok alkalmával ugyyszólván elkerülhetetlen volt.²³

Az 1928-as év eseményei között tartják számon a jegyzőkönyvek Nagy Béla kántortanító elhalálózását, aki 27 éven át töltötte be hivatalát, a presbitériumi gyűlésen elnöklő lelkész beszámolója szerint szakértelemmel és kötelességtudóan. Ő úgy is, mint kántortanító, úgy is, mint ember, hivatali és magánéletével, szakavatott tanításával, szeretetteljes modorával az egész gyülekezet szeretetét s megbecsülését elnyerte. A presbitérium elhatározta, hogy az egyház nevében koszorút helyez a koporsójára, s a temetési költségekhez 1500 koronával az egyház pénztárából hozzájárul.²⁴

A csehszlovák állam továbbra is folytatta a református egyházak és a felekezeti iskolák elleni támadását, melynek eredményeként 1933 tavaszán megszületett a Dérer-féle iskolareform-tervezet. A Somi Református Egyház közgyűlése felháborodással vette tudomásul a kormány új iskolareform-tervezetét a tanintézmények államosításáról, s azt sérelmezőnek találta úgy önmagára, mint az egyetemes református egyházra nézve.²⁵

A presbitéri gyűlés tiltakozott a javaslat törvényerőre emelése ellen. Kijelentette, hogy az iskoláját a maga jogos tulajdonának tekinti, s azt átengedni vagy elvétenni semmilyen körülmény között nem engedi. Szükségesnek tartja ugyanis, hogy gyermekei nem csak néhány hittanóra keretében tanuljanak vallási ismereteket, „hanem a tanítás egész anyagát uraló szellem által, a tanítás egész ideje alatt valláserkölcsei irányban neveltessenek, s megállapította, hogy erre csak a különböző vallásszükségleteket kielégítő felekezeti iskolák alkalmasak.”²⁶ Kijelentette, hogy nem fog belenyugodni iskoláinak magániskolává minősítésébe, s a legelősebben fog tiltakozni a tanítói fizetés kiegészítésének beszüntetése, vagy csökkentése ellen, mivel annak célja az iskolák életképtelenné tétele.²⁷

A presbitérium természetesnek tartotta a tanintézményei állami támogatásra való jogát, hiszen az állam a felekezeti iskolák támogatásával csak annak a pénznek a csekély töredékét adta vissza, amit a polgárok, egyúttal egyháztagok az államnak adóznak. Befizetik azért, hogy az ő tényleges szükségleteik szerint használhassák fel, nem pedig azért, hogy a nép egy töredékét képviselő párt vagy világnézet vezetőinek propagandaeszköze legyen, „s azok ezt azon egyének, néptömegek legszentebb meggyőződésének megcsúfolására használják fel, akiktől a pénzt tényleg kapják.”²⁸

„Az állam hatósága különböző világnézeti egyénekből tevődik össze s az állam feladata nem az, hogy ezek közül egyiket pártolja, a másiknak ellene forduljon, hanem mint a nép pénztárosa minden jogos meggyőződést tiszteletben tartson, s a néptől befolyó pénzből a nép igényeinek és kulturális kívánságának megfelelően az egyes kultúrközösségek, tehát az egyházak részére arányos támogatást utaljon ki. A demokrácia szelleme ezt követeli, nem pedig egy egyoldalú világnézeti oktrojálást, s a többi kultúrlehetőségeknek és kívánsá-

maknak elsorvasztását. Szlovenszko és Podkarpatszka Rusz a Csehszlovák államba való bekebelezése előtt ehhez a valóban demokratikus, és a nép tényleges igényeinek kielégítését szolgáló törvényekben biztosított rendszerhez volt szokva, s a felekezeti és a nemzeti különbségek nélkül élvezte a kultúrközösségek egyházak részére kijáró és őket jogosan megillető államsegélyt. Ezt a törvényen alapuló jogát fenntartja és az egyházellenes pártok törekvései által ettől magát megfosztani nem engedi.”²⁹

Az ellen is tiltakozott a presbitérium, hogy amely község lakossága felekezeti iskolák fenntartásával, annak terhének közvetlen vagy közvetett viselésével a gyermekek tanításáról gondoskodik, azt az állam új és mindenkire kötelező tanügyi adó kivetésével kétszeresen terhelje meg. *„Mert ez ellentétben állt mind a józan ésszel, az egyenlő teherviselés elvével, ellentétben az eddig érvényben lévő igazságos, méltányos és demokratikus magyar törvénnyel, mely kimondta, hogy aki egy felekezeti iskola terheinek viseléséhez hozzájárul, az más iskola terheinek viselésére nem kötelezhető.”*³⁰ A Somi Református Egyház közgyűlésének tagjai 1933. április 16-án egyértelműen kijelentették, hogy az egyháznak tanítási és nevelési célt szolgáló vagyonát sem önként, sem erőszak útján, sem az államnak, sem a községnek, sem más testületnek, vagy jogi személynek nem adják át, s mivel a híveknek a célnak megfelelő saját iskolájuk van, felesleges új iskolák alapítása érdekében sem új községi, sem új állami terheket vállalni nem fognak. Az akkori végtelenül súlyos gazdasági helyzetben az ilyen pénzpazarlást esztelenségnek és lelkiismeretlenségnek minősítették.³¹

Követelték még az államtól eddigi jogaik tiszteletben tartását és további elismerését, az egyoldalú pártszellem erőltetésének megszüntetését, s azon egyének elmozdítását az ügyek intézésétől, akik az állam alapját képező demokratikus elv megcsúfolásával foglalkoztak. A Somi Református Egyház közgyűlése felkérte az illetékes egyházi felsőbbbségeit, az egyház jogainak minden módon való megvédelmezésére, nem riadva vissza a legszélsőbb eszközök alkalmazásától sem.³²

Ez az 1933. április 16-i közgyűlés csodálatos példája annak, hogy egy ilyen kis református közösség, mint a somi, amely a Csehszlovák Köztársasághoz képest porszemnek tűnik, mégsem ijedt meg az államtól, kiállt saját jogai védelmében. Nem tűrte az igazságtalanságot, az egyház s a nemzetiségek elnyomását, s józanul ésszel látta át a gazdasági világválság következményeit. Mindenképp dicséretes az, hogy mind az egyház, mind a település felvette a harcot a jogtipró intézkedésekkel szemben.

Az állami magyar népiskola és a felekezeti iskola a hatalom ellehetetlenítési törekvései ellenére továbbra is ellátta feladatát, s majd csak 1944. október 27-én szüntették be a tanítást, amikor a szovjet csapatok bevonultak a községbe, s a Szovjetunió gyakorlatilag bekebelezte Kárpátalját.³³

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. A Beregsomi Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1889–1911.
2. A Beregsomi Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1911–1928.
3. A Beregsomi Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1928–1940.
4. Botlik József–Dupka György: Ez hát a hon. Mandátum – Universum Kiadó, Budapest – Szeged, 1991.
5. Botlik József–Dupka György: Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján. Intermix Kiadó, Ungvár – Budapest, 1993.
6. Lehoczky Tivadar: Beregvármegye monográphiája. III. kötet, Pollacsek Miksa Könyvnyomda, Ungvár, 1881.
7. Móricz Kálmán: Kárpátalja sorsfordulói. Hatodik Síp Alapítvány, Budapest, 2001.
8. Romsics Ignác: A 20. század rövid története. Rubicon ház Bt, Budapest, 2007.
9. Szántó János: A Kárpátaljai Református Egyház Gyülekezetei. IMMANUEL Kiadó, Beregszász, 2006.

---

¹ Adatközlő – Istvánfi Margit somi lakos, szül. 1931.

² Lehoczky Tivadar: Beregvármegye monográphiája. III. kötet, Pollacsek Miksa Könyvnyomda, Ungvár, 1881, 656. o.

³ A Beregsomi Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1889–1911, kelt. 1900. szeptember 16.

⁴ U.o. 1900. szeptember 16.

⁵ A Beregsomi Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1889–1911, kelt. 1901. január 19.

⁶ U.o. 1906. április 22.

⁷ U.o. 1906. április 22.

⁸ A Beregsomi Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1889–1911, kelt. 1906. április 22.

⁹ U.o. 1906. április 22.

¹⁰ U.o. 1906. július 2.

¹¹ U.o. 1904. május 8.

¹² U.o. 1904. november 13.

¹³ Szántó János: A Kárpátaljai Református Egyház Gyülekezetei. IMMANUEL Kiadó, Beregszász, 2006, 18. o.

¹⁴ A Beregsomi Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1911–1928, kelt. 1913. július 20.

¹⁵ U.o. 1913. július 20.

¹⁶ U.o. 1914. október 25.

¹⁷ U.o. 1914. október 25.

¹⁸ Romsics Ignác: A 20. század rövid története. Rubicon ház Bt, Budapest, 2007, 187.o. Móricz Kálmán: Kárpátalja sorsfordulói. Hatodik Síp Alapítvány, Budapest, 2001. 36. o.

¹⁹ A Beregsomi Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1911–1928, kelt. 1919. április 13.

²⁰ U.o. 1920. július 11.

²¹ U.o. 1920. szeptember 5.

²² U.o. 1927. május 22.

²³ A Beregsomi Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1911–1928, kelt. 1927. május 22.

²⁴ A Beregsomi Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1928–1940, kelt. 1928. június 14.

²⁵ U.o. 1933.április 16.

²⁶ U.o. 1933. április 16.

²⁷ U.o. 1933.április 16.

²⁸ A Beregsomi Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1928–1940, kelt. 1933.április 16.

²⁹ U.o. 1933.április 16.

³⁰ U.o. 1933.április 16.

³¹ A Beregsomi Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1928–1940, kelt. 1933.április 16.

³² U.o. 1933.április 16.

³³ Botlik – Dupka, 1993:... i.m. 63.o.

ANTALL ISTVÁN

HARAG ÉS ELFOGULTSÁG NÉLKÜL

(VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ TÁBORI POSTA C. REGÉNYÉRŐL)

Lassan járt a posta és nehéz volt a felbontása is. Egyrészt, mert a költő mindig fegyelmezett, feszes, képekben beszélő soraihoz képest az emlékezés tágas mezeje nehezen belátható. Másrészt az idő észrevétlen, ficamveszélyes hegehupákat is rejtő síkja a végtelent ígéri, márpedig a próza szerkezetének kialakítása – élvezeti értékének csökkenése nélkül – a szépirodalom monumentális vállalásaihoz tartozik. A mesebeli hét esztendő ugyancsak kellett a szerzőnek ahhoz, hogy érzelmetli költői világában a tárgyilagosság legyen a fogódzó, amely a megszenvedett időt megóvjá a szenvedés és az önsajnálát elviselhetetlen stílusatlanságától.

Vári Fábián László olyan könyvet adott kezünkbe, amely egyedülálló a magyar emlékezés-irodalomban, hiszen a Tábori posta a XX. században, idegen mün-
dérban töltött katonaidőt, annak esztétikai és erkölcsi dilemmáit, a megszállt terü-
letről besorozott és birodalmi megszálló feladatokra kijelölt más országai földre vitt
baka sorsát tárja elénk. Nem mintha nem születtek volna emlékezőek a kisebbségi
sors illetén keserű tapasztalatairól: a háború utáni kényszeres elhurcolásokról, a
hadifogolytáborokat békés polgári lakosok tömegeivel feltöltő lágerekéről, a ma-
gyarokat Csehországba deportáló vonatokon zötykölődők sorsáról, s megjelentek
a regényekben a Sinistra körzetek, a Duna-delták, a börtönök és az internáló tábo-
rok is. Csakhogy ez a kárpátaljai fiatalember a Szovjetunió történetének egy kon-
szolidáltabb békeidejében került sor alá. Akkor is büntetésből, egy közösségform-
áló kulturális és irodalmi vállalat következményeként, amit akkoriban aligha
neveztek még – s leginkább nem ők, a szereplők – polgárjogi mozgalomnak.
Keveset árul el erről a Tábori posta, hiszen itt már csak az egyetemi padokból idő
előtt kirángatott fiú kilátástalan sorsa kerül elénk, s az okokat csak sejtethetjük. A
Fodó Sándor és Kovács Vilmos szellemi körébe tartozó – valahányan az írással, a
költészettel bíbelődő fiatalok szinte öntevékeny módon járn kezdték a magyar
falvakat. Már az is gyanús lehetett akkoriban, a hatvanas, hetvenes évek fordul-
ján, hogy gyűjtögetni kezdték a magyar népköltészet Kárpátalján föllelhető mor-
zsalékait (korán felfigyelve a ruszin-magyar interetnikus kapcsolatokra is), de en-
nél is nagyobb bajt hozott rájuk, hogy irodalmi esteken verseiket olvasták, az
ideszóló kuruc kori dalokat énekelték, történelmi hagyományokat ápoltak. Az
önmagát Lenin-versekben csodáló elvakult lojalitás, a szakmai irigység és a poli-

tikai korlátoltság magyarországi és helyi megjelenésüket, folyóirat kísérletüket is veszélyes dekadenciának, a Szovjetunióval szembeni hálátlanságnak igyekezett bélyegezni. A Forrás Stúdió néven elhíresült szellemi kör friss törekvéseit a kisebbségi jogokért való nyílt kiállássá érlelte a hatalmi arrogancia. A petíciók írása előbb százegynehány, majd többezres aláírásgyűjtést eredményezett, s ha már nem is szibériai száműzetés, a sztálini gulág valamelyik tábora, de az egyetemről való azonnali eltávolítás és a katonai behívó sújtotta azokat, akik makacsul ragaszkodtak elveikhez. Így került Vári Fábián László némi berdicsevi kiképzés, belorussziai átszállás után az NDK egyik ipari nagyvárosa, Magdeburg közelébe, ahol a korszak legmodernebb rakétás légelhárító rendszerének lesz katonája. Itt a szovjet hadsereggel kapcsolatos minden korábbi mítosznak vége, csak szürke hétköznapiak vannak és kétségbeejtő bezártság. A megszálló hadsereg katonái is rabjai a rendszernek, s bár a tiszteknek nyilvánvalóan egzisztenciális okokból is rendkívüli előrelépés az ilyen kiküldetés, a katonáknak nem jut más csak a szürke fal, a monoton szolgálat és a veszélyes technológia, a lokátorok sugárzásának egészségügyi kockázata. Bizonyos értelemben téren és időn kívülre kerül a közember, csak az otthonról érkező levelek üzennek, de az a másik civil világ mintha nem is ezen az égitesten lenne. Ezt az érzést csak fokozza, hogy magyarként még inkább egyedül lehet az ember, hiszen akad katonatárs, aki egyszerűen franciának véli latin betűkkel levelező kollégáját, s ettől a nézetétől nem tántoríthatja el semmilyen magyarázkodás, földrajzi vagy politikai lecke.

Vári Fábián Lászlónak nincs egy rossz szava sem bajtársaira, csak azért, mert mások. A birodalom hatalmi mechanizmusának működését csak éppen annyira vetíti ki rájuk, amennyire azok azt képviselni igyekeznek. Az orosz birodalmi gőg, amely már a beloruszokat vagy az ukránokat is alsóbbrendű emberként kezeli, mit sem tud kezdeni egy örménnyel, egy kirgizzel vagy egy magyarral. Jószerivel el sem tudja helyezni a nagy Szovjetunió térképén, legfeljebb afféle szolganépnek tekinti azt, aki éppen szolgálhat vele, vagy szolgálhatja őt is, ha gyengébbnek mutatkozik, vagy újoncnak számít.

A magyar fiúnak van még egy „gyenge pontja” ebben a közegben. Az egyetemen eltöltött hét szemeszter, ami beleértve a gimnázium végén megismert légkört már ekkor a szó klasszikus és európai értelmében értelmiségivé tette. Olyan kívülről, aki belülről lát mindent, s nem elégszik meg a rá mért életforma tapasztalataival meg akarja fejteni a rendszert, érteni akar mindent. A naivan meggyőződéses politikai tisztet, a rafinált együgyűségében is felelősséggel bíró örmestert, a legkisebb sarzsítól is megrészegülő katonatársat, a távoli kultúra ellenére vele közös nyelvet beszélőt, vagy a távolságtartó, ellenséges értetlent. Vári Fábián László olyan szakszerűséggel ír le gépjárművet, motorokat, áttételt, meghajtást, rakétát és sivatagi lőállást, őrtornyot, sátrat, laktanyai hálót, étkezdet és Lenin-szobát, hogy beavatása

részesévé tesz egy olyan gépezetnek, ahol azok is sorstársakká lesznek, akik „ezt megúszták”, s csak azonosulásunk és viszolygásunk alakít ki egy olyan összetett élményt, ami semmilyen más módon nem ismertethetne meg minket a rendszer egészével. Ha azt mondom, hogy ez a későbbi néprajzkutató szociografikus pontossága, akkor a későbbi történeteket vetítem oktanul vissza abba a korba.

A fizikai, szellemi értelemben egyaránt kiszolgáltatott magyar (szovjet) kiskatona helyzete nélkülöz minden hamis romantikát, jóllehet számolnia kell a dilemmával, hogy hazája-e neki is az a birodalom, az az ország, amelyet kénytelen fegyverrel szolgálni? A drámai kérdésfeltevésre nincs válasz más, csak az a méltóság, amit Vári Fábíán László az egész kötetben átsugárzó magatartásával képvisel, amit ha nem fél-nénk a kifejezéstől, a lehetetlen helyzetekben megmutatkozó humánus jellemez leg-pontosabban. Ezt a regényes emlékezést belső arányai is letehetetlenné teszik, mert az írás nem a levélforma tételeességét követi, sokkal egyneműbb, természetesebb a szöveg, idősíkjaival egészen finom részleteket hoz elő a gyermek és ifjúkorból, a családi vagy munkahelyi élményekből természetes háttérrel és helyenként erőteljes kontrasztot teremtvén a történetek köré. Ám nem az elmeséltek történelmi kuriózuma, a kárpátaljai magyar népesség részleteiben és egészében is ismeretlen története teremt különleges hangulatot, hanem az az utánozhatatlan nyelvi közeg, amit az író beszél, vagy még inkább használ. Külön esszé érdemelne, hogy mindez a magyar köznyelvtől elszakított, évtizedekig hermetikusan is elvágott kárpátaljai magyar beszéd finom ódon hangulata, különös, századelőről átmentett társalgási formájának áthallása mindössze, vagy tetézi mindezt a megismert, pontosabban tanult, hivatalosan beszélt szláv nyelv, az orosz értelmiségi szóhasználatának szinte kimódolt tartózkodó igényessége is. Egy biztos: feledhetetlenek azok a párbeszéddek, ahogy a szovjet tisztben (egy emberséges főtitzt bíztatására) felfedezi a magyart a kiskatona, ahogy legalább ennyire izgalmas mikor örmény sorstársával a közös orosz nyelvet használva bezártságuk és kiszolgáltatottságuk szinte filozofikus esszenciáját mondják el.

Vári Fábíán László verseiben eddig is elbűvölhetett minket a népköltészettől ellesett látomásos természetélmény. A Nagy László-, Kormos István-, Ratkó József-, Buda Ferenc-féle nemzedéki magatartás szerves folytatásaként mutatkozó közösségi és történelmi felelősségtudat, a szerelmet halálíg tartó élményként hordozó (néha szinte újkori Krúdyként nosztalgikus) lírai hang, amely ebben a minden szempontból egyedi és rendkívül izgalmas prózában csak olyan finoman tűnik át, mint a szöveketek évezredekén át összetartó aranyszálak. Bízunk kell abban, hogy ez a kárpátaljai magyar prózairodalomban ismeretlen hang nem vész el. Egyrészt lesz visszhangja, értő elemzője számos, másrészt lesz folytatása is.

(Vári Fábíán László: Tábori posta (Szovjet munderban Poroszföldön). Kortárs Kiadó, Budapest, 2011. – 299 o.)

HIRES-LÁSZLÓ KORNÉLIA

MAGYARKÉNT KÁRPÁTALJÁN. MIRŐL ÁRULKODNAK A SZOCIO- LÓGIAI KUTATÁSOK?

„AZ ÖREG FÁT MÁR NAGYON NEHÉZ KIVÁGNI” – A NEMZETI ÉS LOKÁLIS IDENTITÁS FAKTO-
RAI AZ EZREDFORDULÓN A KÁRPÁTALJAI MAGYAR KÖZÖSSÉGBEN
POLIPRINT KFT., UNGVÁR 2010. 124 LAP

Az identitás kifejezést gyakran használjuk a mindennapjainkban is, nem is gondolva a fogalom komplexitására szociológiai, pszichológiai vagy bármilyen más társadalomtudományi szempontból. Az identitás vizsgálatát több tényező is összetettebbé teszi, ezek közül megemlíthető például a kisebbségi lét. A kisebbségben élő egyének identitására természetesen hatnak a többségi társadalomban átélte élmények, olykor sérelmek nemzeti hovatartozásuk, magyarságuk miatt. Mindez természetesen nyomot hagy identitásukban, de vajon milyen mértékben? Mi is az az identitás? Milyen identitástípusok vannak? Mikor beszélhetünk kisebbségi identitásról? Hogyan élnek meg a kárpátaljai magyarok nemzeti identitásukat? – ilyen és hasonló kérdésekkel foglalkozik HIRES-LÁSZLÓ KORNÉLIA nemrégiben megjelent kötetében.

A témában jártas két neves nyelvész, Murányi István és Csernicskó István által bírált kötet a kárpátaljai magyar közösség identitásának tárgykörével foglalkozik. A szerző arra a nehéz feladatra vállalkozott, hogy a kárpátaljai magyarság viszonylatában megvizsgálja nemzeti és lokális identitásunk alakulását a történelem folyamán, valamint napjainkban. E cél elérése érdekében a szociológiában alkalmazott kvalitatív vizsgálati módszerek közül az interjúzást választotta. Összesen száz interjú tartalomelemzéses módszerrel történő analizálását követően próbálta igazolni a kutatás kezdetén felállított hipotéziseit, melyeket a lokális, kisebbségi, kulturális, politikai, etnikai/nemzeti és transznacionális identitással kapcsolatban állított fel.

A kötet logikusan egymásra épülő részekből áll, a bevezető utáni egység három nagyobb fejezetre bontható, majd az összefoglalással, konklúzióval, irodalomjegyzékkel, valamint mellékletekkel zárul. A bevezetőben a szerző felvázolja az adott problémát, alátámasztja a témával való foglalkozás fontosságát és jogosultságát.

Az első nagyobb részben, a 2. fejezetben a szerző elméleti keretek közé helyezi az identitás fogalmát, ismerteti a hazai, magyarországi és nemzetközi szakirodalom neves szociológusainak, nyelvészeinek elméleteit a nemzet és identitás fogalmával kapcsolatban. Kihangsúlyozza a nemzeti hovatartozás érzésének fontosságát, hiszen „a nemzeti hovatartozás részeleme az ember társadalmi identitásának. Funkciója nem más, mint az, hogy az egyén ez által képes legyen elhelyezni önmagát az ismerőség és az idegenség dichotómiájában” (9. old.). Az identitás definiálásakor *Csepelire* és *Patakira* támaszkodik, akik szerint az identitást az egyéntől a közösség felé haladva lehet meghatározni. A különböző identitástípusok összegzése és rövid leírása után részletesebben foglalkozik a kisebbségi és lokális identitással, hiszen kutatásait főleg e két faktorra alapozta. E fejezet végén összefoglalja a kárpátaljai magyarság identitásáról végzett eddigi kutatások eredményeit. A többnyire kvantitatív módszereket alkalmazó vizsgálatok közül kiemeli a *MOZAIK2001* című vizsgálatot, melynek eredményeiből kiderül, hogy a kárpátaljai fiatalok többsége magát kárpátaljai magyarnak, vagy egyszerűen magyarnak vallotta, szülőföldként, illetve hazaként is többnyire Kárpátját jelölte meg. „Azt a következtetést vonhatjuk tehát le, hogy az önbesorolás, egy nemzeti csoportba való tartozás tehát a kárpátaljai magyaroknál egyértelmű, [...] (20. old.). Emellett olvashatunk még a *Gereben Ferenc* által 1995/96-ban végzett kutatás eredményeiről, valamint a *Kárpát Panel* című kutatásról egyaránt.

A kutatás bemutatásával foglalkozik a 3. fejezet. Röviden és tömören összefoglalja a szerző azokat a történelmi eseményeket, melyek Kárpátalja lakosságára, egyben a magyar kisebbségre nézve sorsdöntőek voltak. A történelmi összefoglalóban főleg azokat az eseményeket emeli ki, melyek hatással lehettek az identitás alakulására. Hiszen gondoljunk csak a 20. század történelmi eseményeire, amikor is a politikai változások következményeként az emberek több ország állampolgárai, de ugyanazon kisebbségi közösség tagjai voltak anélkül, hogy megváltoztatták volna lakóhelyüket. Ezt követően a terület közigazgatási, etnikai és népességi adatai következnek, melyből kiderül, hogy Kárpátalja magyar nemzetiségű lakosainak száma főleg a városokban egyre fogy. Szó esik a fejezet további részeiben a lakosság vallási sajátosságairól, nyelvhasználatáról, valamint intézményekről és szervezetekről, melyek a magyarság körében működnek.

A kötet alapját képező kutatást a Hodinka Antal Intézet által irányított *A kárpátaljai magyar nyelvhasználat társadalmi rétegződése* című kutatási programon belül végezték, mely során 124 magyarlakta településen 618 személlyel készítettek interjút. Az irányított beszélgetéseket a mellékletben megtekinthető egységes, előre meghatározott kérdéslista alapján végezték, melyben a kérdések hét fő témakörre épültek: életút; identitás; a település; helyzetmegítélés; nyelv-

járás, nyelv, nyelvmegtartás; a település története; egyéni megjegyzések. Az adatközlők általános leírása (kor, nemi eloszlás, vallási megoszlás) után a felállított hipotézisek következnek a fentebb már említett témakörökre lebontva.

A 4. fejezet, a kötet terjedelmében legnagyobb egysége, összesen 12 fő témakörben taglalja az interjúelemzéseket. Mindegyik témakör az identitástípusok egy-egy elemét magyarázza. Legfontosabb következtetései közül kiemelhető, hogy a kárpátaljai magyarok az őket ért mindennemű hátrányos megkülönböztetés ellenére is pozitívan élik meg magyarságukat, valamint hogy magyarságuk megőrzésének szolgálatába helyezik a nemzeti ünnepek, hagyományok megtartását, illetve a nemzeti szimbólumok tiszteletét.

Következtetéseit Hires-László Kornélia interjúrészletekkel támasztja alá, melyek növelik azok hitelességét. Érdekességgént említhető meg, hogy egyes alpontok egy mottóként szolgáló idézettel kezdődnek, melyek ugyancsak a hangfelvételtként rögzített, majd lejegyzett átiratokból származnak.

Részletesebben foglalkozik a nemzeti hovatartozás, etnicitás kérdéseivel, a magyar-ukrán viszonyokkal. Ez utóbbit megvizsgálja települési, régió, országos szinten, illetve a többi kisebbségbe került régióhoz képest. Boncolgatja a szerző azt is, hogy milyen előnyökkel, illetve hátrányokkal járhat az, ha valaki bátran vállalja nemzetiségét, jelen esetben magyarságát, valamint hogy hogyan viszonyulnak a kisebbség tagjai a magyarországi magyarokhoz, és az áttelepült magyarokhoz. Ebben a tekintetben egyértelműen kirajzolódott az adatközlők véleményeiből, hogy a „Magyarországra áttelepült kárpátaljai magyarok többségének megmaradt a lokális identitása: folyamatos a „hazavágyódás”, a honvágy” (97. old.).

A magyar kisebbség jelenét vázolja fel a továbbiakban a szerző, jellemzi az ukrán nyelvhez való viszonyulásukat, a nyelvtudás hiányának következményeit és részben okait is, valamint a magyarság megélhetőségi lehetőségeit, mely ugyancsak összefüggésbe hozható azzal, hogy valaki beszéli-e a többségi társadalom nyelvét, vagy nem. Az idősebb korosztály szinte nosztalgizva emlegeti a szovjet éra biztos pénzkereseti és megélhetési lehetőségeit.

A tartalmas kötet átfogó képet nyújt azokról a tényezőkről, melyek befolyásolhatják/befolyásolják a kárpátaljai magyarok identitásának alakulását. A levont következtetésekből okulva érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy anyanyelvünk ápolása, hagyományaink megőrzése, ünnepeink méltó megtartása, nemzeti szimbólumaink tisztelete, vallásunk gyakorlása, nemzetünk múltjának és jelenének ismerete, mind-mind erősítik identitásunkat. E maroknyi magyar közösség fennmaradásának záloga, hogy mindezt továbbadjuk gyermekeinknek és a későbbi generációknak.

KÁRPÁTALJAI KULTÚRKRÓNIKA

2011. MÁRCIUS- ÁPRILIS- MÁJUS

ELISMERÉSEK

* Nemzeti ünnepünk alkalmából *Kossuth-díjjal* tüntették ki **Vidnyánszky Attilát**, a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház alapító igazgatóját és főrendezőjét, a Debreceni Csokonai Színház igazgatóját és művészeti vezetőjét. A rangos elismerést az Országgházban megrendezett díjkiosztó-ünnepségen **Schmitt Pál** magyar államfőtől vehette át (**Orbán Viktor** miniszterelnök jelenlétében).

* Az ungvári főkonzulátuson **Schmitt Pál**, a Magyar Köztársaság elnöke nevében **Gulácsy Lajosnak**, a Kárpátaljai Református Egyházkerület 86 éves nyugalmazott püspökének a *Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztje* kitüntetését adták át, a kárpátaljai magyarság fennmaradása és a gyülekezet érdekében végzett munkája elismeréseként.

* A *Magyar Köztársasági Érdemrend tisztí keresztje* kitüntetésben részesült **Bendász Dániel**, a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye Beregszászi Magyar Esperesi Kerületének esperese egyháztörténeti kutatásaiért, valamint a külhoni magyarság érdekében végzett, több mint negyedszázados áldozatos munkája elismeréseként.

* A magyar államfő nevében a *Magyar Köztársasági Ezüst Érdemkereszt* kitüntetését nyújtották át **Borbély Ibolyának**, a beregszászi Bethlen Gábor Magyar Gimnázium nyugalmazott tanárának, a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség elnökségi tagjának, a kárpátaljai magyarság megmaradása érdekében kifejtett oktatói munkásságáért.

* Átadták az ungvári magyar főkonzulátus sajtódíjait. A Duna Televízió kárpátaljai munkatársainak járó oklevelet **Tótik Enikő** szerkesztő vehette át. Sajtódíjban részesült továbbá **Iváncsik Attila**, a Magyar Rádió kárpátaljai tudósítója, valamint **Jaroslav Halasz** újságíró.

* A *KMMI Munkácsy Mihály emléklapettjében* részesült **Nigriny Edit** festőművész.

* Budapesten, az Iparművészeti Múzeumban megrendezett ünnepségen **Vári Fábián László** költő a *Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztjét* vette át.

* A 65 éves Magyar Melódiák kamaraegyüttes tagjai *MÉKK-oklevélben* részesültek.

ESEMÉNYNAPTÁR

2011. MÁRCIUS

* Nagyszerű mesejátékkal örvendeztette meg a legifjabb színházlátogatókat a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház. **Vidnyánszky Attila**, a színház főrendezője a budapesti **Gyevi-Bíró Esztert** kérte fel arra, hogy az Úz-völgyi székely népmesét színpadra vigye.

* Rekordszámú résztvevő töltötte meg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola patinás épületét a március első szombatján megrendezett latin-amerikai cserkészbálon. A beregszászi cserkészcsapat 19 éves történetében immár hagyomány, hogy a farsang közeledtével bált szervez-

nek. A rendezvényt **Bárdos István** csapparancsnok nyitotta meg.

* Kétnapos látogatást tett Kárpátalján **Balog Zoltán** államtitkár, a magyar Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium Társadalmi Felzárkóztatásért Felelős Államtitkárságának vezetője.

* A Tiszapéterfalvai Református Líceum, valamint a Técsői Magyar Tannyelvű Református Líceum megsegítése céljából jótékonyági hangversenyt rendeztek a Tiszapéterfalvai Művelődési Házban.

* 17. alkalommal rendezték meg a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség „Átal mennék én a Tiszán...” népdaléneklési versenyét, melyet idén is Nagyszőlősen, a Perényi Zsigmond Középiskola dísztermében bonyolítottak le.

* Beregvidék központjában zajlott le a *XI. Beregszászi Nemzetközi Borfesztivál* a Beregszászi Szent Vencel Borrend és a városi önkormányzat közös szervezésében. A rangos rendezvényt **Gajdos István**, Beregszász polgármestere nyitotta meg. Idén is látványos felvonulás, borverseny és díjkiosztó volt, valamint új borlovagokat és dámaikat is avattak.

* Újabb hagyományörző egységgel bővült a **Beregvidéki Múzeum, a borfesztivál keretében felavatták a szőlészeti-borászati múzeum pincehelyiségét** **Sepa János igazgató szervezésében.**

* „*Kisebbségek Európáért – Európa a kisebbségekért*”, ezzel a címmel rendezett a pécsi Palatinus Hotelben több napos nemzetközi konferenciát a Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi Köre, amelyen mintegy hetven szakértő, nemzetiségi szervezeti képviselő, történész, jogász, kutató és más meghívott vett részt. **Matkovits-Kretz Eleonóra**, a Német Kör elnöke a nagyszabású konferencia célját abban vélte látni, hogy a jövőben jobban odafigyelnek majd uniós szin-

ten is a Kárpát-medencében élő kisebbségekre. A konferencia során neves előadók jártak körül a témát a kultúra, a történelem a politika, a szociológia és a jog oldaláról. A *Kisebbségek múltja, jelene, jövője* elnevezésű szekcióban szót kapott **Bartók Csaba** szepsi újságíró, a Szlovákiai Magyar Televíziósok Szövetségének alelnöke, **F. Cirk Zsuzsa** zombori újságíró, **Gönczö Mandler László**, a Vajdasági Németek Nemzetiségi Tanácsának elnöke, **Dupka György** Gulág-kutató. Az ungvári svábok történelméről **Fuchs Andrea**, az Ungvári Svábok Baráti Körének képviselője olvasta fel dolgozatát. A kommunizmus rémtetteiről, az eltitkolt történelemről, a kárpát-medencei németiség és magyarság ellen elkövetett tömeges elhurcolásokról, a népiirtásokról a II. világháborús harcokat követően témakörben **Dr. Bognár Zalán** történész és **Máthé Áron** történész tartott előadást. Végezetül a konferencia résztvevői Budapesten felkeresték a Terror Háza Múzeumot, ahol többek közt megtekintették a *Délvidéki tragédia, 1944-45* című kiállítást.

* A budapesti Uránia Filmszínházban sor került *A költészet varázsa* elnevezésű rendezvényre, amelynek programjában **Vári Fábián László** költő, az *Együtt* című irodalmi, művészeti, kulturális folyóirat szerkesztőbizottságának elnöke is részt vett.

* *Tavaszi ébredés – a természet dallama* címmel nyitották meg a Péterfalvai Képtárban a Magyar Köztársaság beregszászi konzulátusának szervezésében a rahói **Darabán János** és tanítványa **Bilak Marina** tájképfestők tárlatát, melyet **Tóth István** beregszászi főkonzul és **Borbély Ida** igazgató méltatott. **Vaszil Juhász**, a Nagyszőlősi Járasi Művelődési és Turisztikai Osztály vezetője a kiállítás résztvevőinek okleveleket nyújtott át. A rendezvényen közreműködött **Kokas Károly** művészeti vezetésével a péterfalvai Kokas-

banda, amely új népzenei programmal mutatkozott be. Ezúttal is nagy sikert aratott **Kokas Erzsébet** szólóénekes. A rendezvényt többek között **Rezes Károly** megyei képviselő, a Nagyszőlősi Járási Közigazgatási Hivatal vezetője, **Tóth Bálint**, Péterfalva polgármestere, **Dupka György**, a MÉKK elnöke tisztelte meg jelenlétével.

* A kijevei Pecszerszka Lavra 1. számú épületében a *Márciusi magyar napok* nyitó rendezvényére került sor a Magyarok Kijevei Egyesülete szervezésében. **Vass Tibor** elnök üdvözlő-beszéde után a *Magyar karikatúra* csoportos kiállítást **Bayer Mihály**, a Magyar Köztársaság rendkívüli és meghatalmazott kijevei nagykövete nyitotta meg.

* A Magyar Köztársaság Ungvári Főkonzulátusa és Beregszászi Konzulátusa az ungvári rezidencián ünnepi fogadást adott a szabadságharc 163. évfordulója alkalmából.

* Szintén az 1848-49-es forradalom és szabadságharc 163. évfordulója alkalmából tartott kétnapos rendezvénysorozatot a Jász-Nagykun-Szolnok megyei Berekfürdő önkormányzata, amely eseményre a község lakosai mellett meghívást kaptak a Kárpát-medencei testvértelepülések küldöttségei is. A határon túli magyar közösségek képviselőiben felszólalt többek között **Zubánics László** elnök (UMDSZ Ukrainai Magyar Nemzeti Tanács). Ezután Berekfürdő testvértelepülései aláírták a Kárpát-medencei települések első testvérvárosi közösségének megalakulásáról szóló dokumentumot, amely értelmében a testvértelepülési kapcsolat a jövőben egymás között is érvényes. Az okmányt **Tóth Bálint** Tiszapéterfalva polgármestere és **dr. Hajdu Lajos** Berekfürdő polgármestere látta el kézjegyével. A jelenlévők megtekinthették **Profusz Marianna** népművész, a Bereg Alkotóegyesület elnökének beregi szöttesekből álló kiállítását.

* Az ungvári Dayka Gábor középiskolában *Nemzeti dal*-mondó versenyt szervezett a MÉKK.

* Az ungvári Kárpátaljai Népművészeti és Népi Építészeti Múzeumban a MÉKK és a KMMI támogatásával sor került **Nigriny Edit** ungvári festőművész jubileumi életműkiállítására. Az ünnepelt **Dupka György**, **Soltész Péter**, **Réti János**, **Angyal Gabriella** köszöntötte. **Zubánics László** átnyújtotta a KMMI *Munkácsy Mihály emléklapkettjét*. Közreműködött **ifj. Héder János** versmondó, a *Magyar Melódiák Együttes*, amelynek művészeti vezetője és első hegedűse is **Stefkó Antal**. Tagjai: **Stefkó Alla** másodhegedűs, **Ignatyó Volodimir** (brácsa), **Koljadzsín Sándor** (klarinét), **Havota Diana** (cselló), **Szvid András** (nagybőgő), **Nagy Anikó** szölista, **Kiss Gabriella** énekes, műsorvezető, **Lábik Klára** szölista, Ukrajna népművésze. Táncpáros: **Bálint Andrea**, **Bálint István**. **Nigriny Edit** és **Dupka György** a MÉKK nevében oklevelet adott át a 65 évvel ezelőtt alakult együttes jelenlévő tagjainak.

* A Magyar Értelmségiek Kárpátaljai Közössége (MÉKK) nyílt levelet tett közzé, amelyben visszautasítja a szélsőjobboldali Szvoboda párt Kárpátalja megyei szervezetének magyarellenes vádaskodásait az 1939-es kárpátaljai eseményekkel és a vereckei magyar honfoglalási emlékművel kapcsolatban. Az ungvári *zakarpattya.net.ua* hírportálon publikált, **Dupka György** MÉKK-elnök által jegyzett írásban a magyar szervezet a Szvoboda egy nappal korábban ugyanitt megjelent nyilatkozatára válaszol, amelyben az ukrán párt kárpátaljai szervezete „a magyar állam felelősségének tisztázását” követelte a „Kárpát-Ukrajna 1939-es megszállása idején elkövetett bűntettek”, „az ukrán nép ellen 1939–1944-ben végrehajtott néptársa” ügyében. Levelében a MÉKK egyetért azzal

a felvetéssel, hogy tisztázni kell a történelmi felelősséget, de szerinte azt nem egyoldalúan kell megtenni. Együttal mély sajnálatát és együttérzését fejezi ki mindazok iránt, akik ártatlanul veszítették életüket a 20. század első felének történelmi viharaiiban.

Ugyanakkor – mutat rá az írás – nem hagyható figyelmen kívül az 1944–1945-ben ukrán és orosz vezetők irányításával Kárpátalján végrehajtott etnikai tisztogatás sem, amelynek során mintegy 25 ezer magyart és németet internáltak, pusztítottak el. Ukrajna vezetése máig adós az ártatlanul meghurcoltak rehabilitálásával – emlékeztet a MÉKK.

* Az 1848–1849-es magyar forradalom és szabadságharc 163. évfordulóját Kárpátalja-szerte méltatták. Az Ukránjai Magyar Demokrata Szövetség (UMDSZ) Beregszászban, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) a Munkács melletti podheringi emlékműnél tartotta központi rendezvényét. Az előbbi helyszínen **Gajdos István**, az utóbbin **Kovács Miklós** elnök volt a szervezet fő szónoka. A nemzeti ünnep számos helyszínén megfogalmazódott: a márciusi ifjak példája is arra biztatja a ma emberét, hogy összefogással nagy dolgokra képes a nemzet.

* A Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége Ungváron a Petőfi-szobornál tartotta meg az 1848–49-es forradalom és szabadságharc 163. évfordulója tiszteletére rendezett központi ünnepségét, ahol ünnepi beszédet mondott **Bacsikai József** ungvári főkonzul, **Dupka György**, a MÉKK elnöke, **Zubánics László**, az UMSZ ONT elnöke, **Soós Kálmán**, a KMKSZ elnökségének tagja.

* Ünnepélyes megemlékezés volt a leMBERGI központi könyvtárban, ahol beszédet tartott **Szarvas Gábor**, a LeMBERGI Magyarok Kulturális Szövetségének elnöke.

* Kijevben, a Petőfi-szobornál **Vass Tibor**, a Magyarok Kijevi Egyesületének elnöke méltatta az ünnepséget.

* Az ungvári PADIJUN Szabadidőközpontban került megrendezésre (immár másodikkal) a **Mr. és Miss. Szépségverseny – 2011** a Ungvári Nemzeti Egyetem Humán- és Természettudományi Magyar Kar szervezésében. A zsűri tagjai között volt **Zubánics László**, a KMMI elnöke is.

* **Vári Fábíán László** József Attila-díjas költő születésének 60. évfordulója alkalmából *Együtt* irodalmi délutánt tartottak a beregszászi Európa–Magyar Házban a MÉKK és a KMMI szervezésében. Az *Együtt* szerkesztőbizottsága és a KMMI nevében **Zubánics László** és **Dupka György** mondott köszöntőt, akik az ünnepeltnek **Réti János** egyik festményét adták át. A költő barátai, alkotótársai is üdvözölték, egyebek mellett **Csordás László** olvasószerkesztő és **Tóth István** beregszászi főkonzul, valamint **Zselicki József**, **Fodor Géza** költők is.

* A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán zajlott le a **Rákóczi Napok** egyhetes rendezvénysorozata, melyet a tanintézmény minden évben Rákóczi Ferenc születésének emlékére és tiszteletére szervez. A rendezvénysorozat évente minden alkalommal egy jeles évfordulóhoz is kötődik: tavaly Trianon emlékezete állt a középpontban, míg idén a Rákóczi-szabadságharcot lezáró szatmári béke 300. évfordulója volt az események vezérfonala. A rendezvényen többek között **Vári Fábíán László** folklórkutató is előadást tartott.

* A Kijevi Magyar Napok záró-rendezvényén mutatták be **Örkény István: Tóték** című drámáját a kijevi Mologyozsnaja Tyeatr előadásában. A közönségszervezésben **Vass Tibor** elnök irányításával a Magyarok Kijevi Egyesülete is közreműködött.

* A Vérke-parti város fő kijáratain korábban felállított kétnyelvű, címeres táblák fölé felszerelt rovásfírások „Beregszász” névtábla felavatására került sor **Gajdos István** polgármester és a Jobbik küldöttsége tagjainak részvételével. Ezt követően a Credo együttes koncertet adott az Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színházban, ahol a jelenlévők meghallgatták **Usztics Mátyás** „*Magor nyelv és történelem*” című előadását.

* Kecskeméten zajlott le a Kárpát-medencei Magyar Kulturális Szervezetek Konferenciája, amelynek munkájában a KMMI küldöttsége (**Zubánics László, Dupka György, Fuchs Andrea, Szabó Tibor**) is részt vett.

* **Edvin Marton** hegedűművész nagysikerű koncertet adott Nagyszőlősen a Magyar Köztársaság Beregszászi Konzulátusa szervezésében.

* **Végh Hajnalka** budapesti festőművész kiállításának megnyitójára került sor a beregszászi Európa-Magyar Házban a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet (KMMI) szervezésében. A művésznő eddigi pályafutását **Zubánics László**, a KMMI elnöke méltatta; hangsúlyozta, hogy ezelőtt néhány héttel a kijevi Pecserszka Lavrában lehetett megtekinteni **Végh Hajnalka** munkáit. Ezt követően **Medveczky Anna** ungvári egyetemista tolmácsolásában Petőfi Sándor, Tarasz Sevcsenko, Alexandr Duhnovics egy-egy verse hangzott el ukránul, magyarul és ruszinul, míg **Bakos Kiss Károly** a hatvanéves **Vári Fábián László** *Illyés Gyula fejfája előtt* című népszerű költeményét mondta el. A verseket követően a művésznő vallomása következett, melyben egyebek mellett a jelenlévőknek beszámolt eddigi képzőművészeti tevékenységéről és jövőbeli elképzeléseiről. A köszöntő virágcsokor után a megjelentek gratuláltak a művésznőnek, akinek kalauzolásával megtekintették a kiállítást. Je-

len volt még **dr. Surján László** európai parlamenti képviselő, **Gyurin Miklós** a Magyar Köztársaság beregszászi konzulátusának konzulja is.

* A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Esztergom termében megtartották a Felsőoktatási Intézmények VI. Nemzetközi Kórustalálkozóját. A rendezvény megnyitása alkalmából köszöntötték a megjelent énekarokat, a szép számban egybegyűlt közönséget, valamint a találkozózn magukat képviseltető tanintézetek vezetőit, köztük **dr. Tóth Jánost**, a Komáromi Selye János Egyetem rektorát, **dr. Orosz Ildikót**, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola elnökét, **Miroslava Kacsurt**, a Munkácsi Állami Egyetem ének-zene tanszékének vezetőjét, **Prodán Máriát**, a Beregszászi Egészségügyi College igazgatóját, valamint **Hajduk Lászlót**, Ukrajna Érdemes Művészt, az Ungvári Nemzeti Egyetem tanári kórusának vezetőjét.

* A Kárpát-medencei Megbékélési Mozgalom keretében magyar-ukrán-ruszin nyilvános kerekasztal-fórumot szervezett **dr. Surján László** európai parlamenti képviselő a beregszászi Európa-Magyar Házban (a rendezvény helyi társrendezője a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet (KMMI) volt). A felvidéki Nagymegyer és a vajdasági Szabadka után a beregszászi fórum volt a sorrendben a harmadik. Az egybegyűltek – egyetemisták, főiskolai hallgatók, alkotó értelmiségiek és a civilszervezetek képviselői – előtt a *megbékélés chartáját* három nyelven (ukránul, ruszinul és magyarul is) felolvasták. A *Legyünk közösen nagyok!* címmel megtartott tanácskozás bevezető előadásában **dr. Surján László** hangsúlyozta: a beregszászi fórummal annak résztvevői hitet tettek a megbékélés mellett. A magyar és ruszin nép több mint ezer éves békés egymás

mellett élését hangsúlyozta **Ludvig Filip**, a Kárpátaljai Ruszin Néptanács alelnöke. **Olekszandr Pelin**, az Ungvári Nemzeti Egyetem Társadalomtudományi Tanszékének szociológusa szintén fontosnak tartja az ukrán, a ruszin és a magyar nép megbékélését. **Dupka György** közíró, Gulág-kutató, a KMMI igazgatója felhívta a jelenlévők figyelmét a Vereckei-hágón felépített honfoglalási emlékmű, a munkácsi turulos emlékoszlop és más úgynevezett „ukrán nemzeti öntudatot sértő” emlékmű kapcsán kialakult nyilatkozat-háborúra, amelynek mesterséges gerjesztői a radikális, újnáci szerepben fellépő ukrán nacionalisták, akik szeparatizmussal, elszakadási törekvésekkel vádolják a kárpátaljai magyarságot, a ruszinokat és más nemzetiségeket. **Vári Fábíán László** József Attila-díjas költő hozzászólásában párbeszédet sürgetett az ukrán és a magyar értelmiség között, a történelmi sérelmek tisztázása és a két nép megbékélésének elősegítése érdekében. **Zubánics László** történész, a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet (KMMI) elnöke az ukrán parlament elé terjesztett ukrán nyelvtörvény-tervezetre hívta fel a figyelmet, amely garantálná a regionális nyelvek státusát mindazon nemzetiségek számára, akiknek létszáma egy adott térségen belül eléri a 10 százalékot. Az ukrán-magyar megbékélés követendő példaként mutatta be a két nyelven is megjelent *Kárpátalja 1919–2009. Történelem, politika, kultúra* című nagymonográfiát. **Matl Péter** szobrász sajnálattal közölte, hogy a Vereckei-hágón felállított emlékmű elsőleges értelmezését, szimbolikáját, üzenetét a radikális ukrán csoportosulások teljesen félremagyarázzák, pedig végleges kialakításához a magyaron kívül ukrán és ruszin népi motívumokat is felhasznált. **Kovács Elemér** beregszászi újságíró az

idegenforgalom fejlesztésének fontosságára hívta fel a figyelmet, rámutatva, hogy mind a kárpátaljai ukrán, mind az országos ukránai médiában általában nagyon pozitív tudósítások jelennek meg a magyarországi és a kárpátaljai magyar turisztikai rendezvények, fesztiválok kapcsán.

dr. Surján László európai parlamenti képviselő tanulságosnak, gondolatébresztőnek és folytatásra méltónak minősítette a kerekasztal-fórumot. Aki támogatja a mozgalom szellemét és szeretné aláírni a chartát, megteheti a világhálón a www.chartaxxi.eu oldalon. A meghallgatás programját a péterfalvi Kokas-banda (művészeti vezetője: **Kokas Károly**, szólista: **Kokas Erzsébet**) magyar és ruszin népzenei összeállítása zárta.

* Beregszászban **Kovács Béla** európai parlamenti képviselő ügyfélfogadó irodájában a Credo Klub ülésezett *Beszéljünk meg* témakörben, melynek moderátora **Kovács Dezső** irodavezető és **Ivaskovics József** zeneszerző volt.

* A VI. *Kreatív alkotók, művészek klubjának* (KAMK) soros irodalmi összejövetelére került sor a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Községe és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet szervezésében. A rendezvény **Csákány Marianna** és **Csákány Dóra**, a kisgejőci kórus-műhely szólistáinak verseneklésével indult. Az *Együtt* új számának bemutatása után **Tárczy Andor** költővel, íróval és újságíróval élő-interjú készült **Csordás László** és **Dupka György** moderálásában. Majd a 65 éves Magyar Melódiák kamaraegyüttes köszöntésére került sor, **Steffkó Antal** művészeti vezető és **Nagy Anikó** szólista közreműködésével. Végezetül a meghívott pályakezdő alkotók, nevezetesen **Kovács Eleonóra**, **Marcák Gergely**, **Héder Ingrid** és **Csordás László** felolvasó délutánja követ-

kezett. A rendezvényt **Szalipszki Endre**, a Magyar Köztársaság Ungvári Főkonzulátusának konzulja is megisztalta.

* Kárpátaljai alkotók estjét rendezték meg Mátészalkán, a helyi városi könyvtárban, amelyen **Vári Fábián Lászlóval** és **Dupka Györggyel** **Oláh János** költő készített élőinterjút.

* **március folyamán:** kiállítások a MÉKK és a KMMI szervezésében: **Nigriny Edit** ungvári festőművész jubileumi életmű-kiállítása a Kárpátaljai Népművészeti és Népi Építészeti Múzeumban. *Tavaszi ébredés – a természet dallama* címmel **Darabán János** és **Bilák Marina** rahói képzőművészek kiállítása a Péterfalvai Képtárban. **Prófusz Marianna:** *Beregi szöttesek*ből. Kiállítás a berekfürdői Református Egyház Megbékélés Házában.

2011. ÁPRILIS

* Önnálló tárlata nyílt Ungváron **Berecz Margit** képzőművésznek 55. születésnapja alkalmából. Az ünnepélyes megnyitón a kiállításnak otthont adó Uzshorod galériában ott volt többek között **Borisz Kuzma**, az Ukrán Képzőművészek Nemzeti Szövetsége (UKNSZ) kárpátaljai megyei szervezetének elnöke, **Magyar László**, a Kárpátaljai Magyar Képző- és Iparművészek Révész Imre Társaságának (RIT) elnöke, **Jurij Hleba**, a Kárpátaljai Megyei Állami Közigazgatási Hivatal művelődési főosztályának vezetője, **Ljudmila Biksej** művészettörténész, a Boksay József Kárpátaljai Megyei Szépművészeti Múzeum igazgatóhelyettese, valamint **Sütő János**, Ukrajna kiváló művésze.

* A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola a *Rákóczi Napok* rendezvénysorozat keretében mutathatta be a 19 éves **Imre Ádám** főiskolai hallgató festményeit a nagyközönségnek. **Orosz Ildi-**

kó, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola elnöke méltatta a jelenleg a Budapesti Corvinus Egyetem beregszászi kihelyezett tagozatán tanuló fiatalember munkáit, majd a főiskola **Ladányi Katalin** által vezényelt leánykórusának fellépése emelte a rendezvény ünnepélyességét.

* Kárpátalján eddig példa nélküli borbemutatóra került sor kedden az ungvári várban. A Magyar Köztársaság Ungvári Főkonzulátusa révén a vendégek ugyanazokat a borokat kóstolhatták, amelyeket Európa Magyarországra látogató vezetői fogyasztanak ezekben a napokban.

* Megrendezték a II. Beregi Horgász- és Halászléfesztivált a Beregi-tónál lévő üdüllővezetben (Nagybereg mellett) a Bereg Tur vállalkozás szervezésében. Olyan vállalkozó szellemű csapatok, családok, magánszemélyek jelentkeztek, akik elkötelezettjei hobbijuknak. A rendezvény első napján a halászlét főző csapatok tagjaié volt a főszerep, akik versenybe szálltak a Halászléfőző Mester cím arany, ezüst és bronz fokozatának elnyeréséért. A második nap főleg a horgászatról szólt, amikor is a versenyzők összemérhették tudásukat és szerencséjüket. A rendezvény jó hangulatáról és a látogatók szórakoztatásáról hagyományőrző együttesek gondoskodtak.

* **Mester Sándor** budapesti gitárművész április folyamán Szlovákiában, Ukrajnában, Romániában és Szerbiában adott koncerteket. A turné során Bakfark Bálint és Bartók Béla műveiből játszott e négy országban. Április 6-án Ungváron, a Vár-alja múzeum-kávéházban tartott előadást, 7-én pedig a Munkácsi Állami Egyetem Humán–Pedagógiai Kollégiumának magyar tagozatán lépett fel. Mindkét helyszínen **Dupka György**, a MÉKK elnöke nyitotta meg az előadást és köszöntötte a gitárművészt.

* A kárpátaljai nemzetiségi kulturális/civil szervezetek vezetőinek fórumára került sor a Kárpátaljai Nemzetiségek Kulturális Központjában a megyei közigazgatási hivatal nemzetiségi osztályának szervezésében. Az itt elfogadott nyilatkozat elítéli a szélsőségesen nacionalista körök képviselői által kiváltott emlékmű-rombolást. A jelenlévők továbbá határozottan elítélik azok cselekedeteit is, akik ellenségeskedést szítanak a nemzetiségek között.

* A Nemzetközi Szent György Lovagrend Somogy és Zala Megyei Priorátusa a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézettel közösen a magyar történelmi hagyományok ápolása és a kulturális értékek megőrzése érdekében megszervezte a „*Mert én magyarnak itt születtem...*” című tehetségkutató versenyt. A megmérettetés után a bírálóbizottság tagjai értékelték a produkciókat, felhívták a fiatalok és felkészítő tanáraik figyelmét az esetleges hiányosságokra. Végül a versmondók közül **Vaskeba Hajnal-ka** (Beregszászi Magyar Gimnázium), **Salánki Judit** (BMG) és **Horváth Ákos** (BMG) állhattak fel a képzeletbeli dobogóra. A népdal kategória győztese **Baraté Edina** (BMG), **Halász Dóra** (Mezővári Művészeti Iskola), **Harangozó Dóra** (BMG) lettek. A néptáncosok legjobbjai: a mezőgécsei kultúrház, a mezővári, illetve a gáti művelődési ház néptáncsoportja. Az esszék közül **Beregszászi Ákos** munkáját tartották a legjobbnak, őt **Kopor Krisztián** követte, a harmadik helyet **Borbély Katalin** szerezte meg. Mindhárman a Beregszászi Magyar Gimnázium tanulói. Rajz kategóriában **Kocsis Adrienn** (BMG) érte el a legjobb eredményt. Különdíjban részesült **Simon Alexandra** (BMG), aki három kategóriában is kimagasló teljesítményt nyújtott. A nyertesek a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet okleveleit vehették át.

* Az ungvári Uzsgorod Galériában került sor az V. Kárpátaljai grafika csoportos tárlat megrendezésére, amelyet **Borisz Kuzma**, az Ukrajnai Képzőművészeti Szövetség kárpátaljai tagozatának elnöke és **Jurij Gleba**, a megyei művelődési főosztály vezetője nyitott meg. A grafikai tagozat 2007-től indított hagyományos tavaszi seregszemléjén a szövetségi tagokon kívül az alternatív művészi csoportok, műhelyek, tanintézetek grafikusai is részt vehettek a tárlaton. A MÉKK Munkácsy Mihály Képzőművészeti Egyesület tagjai közül **Fuchs Andrea**, **Klisza János**, **Nigriny Edit** és **Réti János** zsűrizett munkái is megtekinthetők a galériában.

* Kárpátalján immár hosszú évek óta hagyomány, hogy a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség (KMPSZ) költészet-napi versmondó versenyt szervez: az egyik évben a középiskolások számára a Bátyúi Középiskolában, a másik évben pedig az általános iskolások részére a Nagyberegi Középiskolában. Idén a Nagyberegi Középiskola adott otthont a költészet-napi rendezvénynek, amelyen a járási középdiöntők tizenhat dobogós versenyzője vett részt.

* A Somi Irodalmárok Emlékmúzeuma, a községi könyvtár és az általános iskola költészet-napi ünnepségét a falu szülötteinek, **Kecskés Béla** és **Balogh Balázs** költők 70. születésnapjának szentelték. A megjelenteket – az írókat, költőket, könyvtárosokat, közéleti személyiségeket, érdeklődőket – **Deme Ibolya**, a községi könyvtár vezetője és **Kovács Irma**, az iskola szervezőtanára, könyvtárosa üdvözölte. A rendezvényt megtisztelte jelenlétével **Balogh Balázs** költő, újságíró, **Dupka György** író, költő, valamint **Kecskés Béla** költő lánya, családjával együtt. **Balogh Balázs** életéről, munkásságáról **Kovács András**, a Nagyberegi Református Líce-

um tanára beszélt. **Roják Vince**, a Kaszonyi Középiskola tanára fényképekkel illusztrálva ismertette **Kecskés Béla** költő, történelemtanár életútját.

Megosztotta a jelenlévőkkel ünnepi gondolatait **Medvigy István**, a járási közigazgatási hivatal elnökének első helyettese és **Varga Éva**, a járási központosított könyvtárhálózat igazgatója is. **Dupka György** a kárpátaljai magyar irodalom jeles képviselőiről tartott előadást. A fiatal nemzedék képviselői — **Lengyel János**, **Csordás László**, **Marcus Gergely** — saját verseikből olvastak fel. Végül a jelenlévők közösen elénekelték **Dupka György** *Levél* című versét. Ezután a helyi temetőben elhelyezték a megemlékezés koszorúit, virágait **Kecskés Béla** és **Sütő Kálmán** sírjánál.

* A Gutí Általános Iskola diákjai és tanárai egész napos programmal méltatták a magyar költészet ünnepét. A nap folyamán a gyerekek a könyvtárban ismerkedhettek meg kimagasló költőink verseivel, alkotásaival, valamint hangos verseket hallgathattak színvonalas előadásban.

* **Matl Péter** paszterllépeiből nyílt kiállítás a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán *Tavaszi álmok* címmel.

* A XVIII. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál egyik kárpátaljai vendége volt **Vári Fábán László** költő, akinek erre az alkalomra megjelent *Tábori posta* című regénye.

* A Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet székházában került sor az *Együtt* című folyóirat szavalóversenyére. Az első fordulóban szabadon választott versek hangzottak el, többek között **Sütő Kálmántól**, **Balla D. Károlytól**, **Kovács Vilmostól**, **Lőrincz P. Gabriellától**, **Bakos Kiss Károlytól**. A második fordulóba jutott fiatalok az idén hatvanadik életévét betöltő **Vári Fábán László** költő, főiskolai tanár

verseit mondták el. A folyóirat szerkesztőiből és állandó szerzőiből álló zsűri a 18 év alatti kategóriában a Mezőváriból érkezett **Lengyel Alexandrának** ítélte az első helyet (felkészítő tanára **Bíró Irma**). A második a nagymuzsalyi **Kovács Adrienn**, a harmadik pedig **Tóth Ferenc** lett; mindketten a Nagyberegi Református Líceum diákjai (tanáruk **Kovács András**). Különdíjban részesült a benei **Bíró Dominika**, a Beregszászi 4. Sz. Kossuth Lajos Középiskola tanulója, aki egyben a **Vidnyánszky Éva** vezette Ficseri Stúdió tagja. A második kategóriában **Marcus Gergely**, az Ungvári Nemzeti Egyetem diákja végzett a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán tanuló **Szenyó Diana** előtt.

* **Márai Sándor** *A szegények iskolája* című írásából készült előadás a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színházban **Árkosi Árpád** rendezésében.

* Péntekre virradóra Ungvár belvárosában megrongálták **Petőfi Sándor** szobrát, az ismeretlen elkövetők lefűrészelték a magyar költőről elnevezett téren álló szoboralak kardját.

* A Magyar Köztársaság Beregszászi Konzulátusa szervezésében az Európa–Magyar Házban került sor **Darabán János** és **Bilák Marina** rahói képzőművészek *Tavaszi ébredés – a természet dallama* című kiállításának megnyitójára. A rendezvény résztvevőit **Zubánics László**, a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet elnöke köszöntötte, aki röviden ismertette **Darabán János** életútját. Az ünnepélyes hangulatról **Lengyel Alexandra** és **Marcus Gergely**, az *Együtt* című folyóirat szavalóversenyének győztesei gondoskodtak. A konzulátus képviseletében **dr. Félegyházi Péter** szolt a jelenlévőkhöz. **Mihajlo Firka**, a Rahói Járási Tanács elnökhelyettese a hivatal nevében köszöne-

tet mondott a konzulátusnak és a művelődési intézetnek a kiállításért, s egy-egy Rahót és környékét bemutató könyvet ajánlódokozott a szervezőknek. **Bilák Marina**, **Darabán János** unokája, tanítványa prágai tanulmányai miatt nem tudott jelen lenni a rendezvényen. Őt **Borbély Ida**, a Péterfalvai Képtár igazgatója mutatta be. Ezután **Darabán János** önvallomását hallgathatták meg a jelenlévők. Befejezésül **Marcásák Gergely**, az UNE hallgatója gitárkísérettel adta elő **Bakos Kiss Károly** egyik megzenésített versét.

* Önálló tárlata nyílt Ungváron **Soltész Gabriella** képzőművésznek 60. születésnapja alkalmából.

* Szent György napja alkalmából kétnapos rendezvénysorozattal ünnepelt a Hajdú-Bihar megyei Nagyrábé közössége. Az érdeklődők előbb egy turisztikai konferencián vehettek részt. **Gyarmati Sándorné** polgármester és **Koroknai Béla**, a Hajdú-Bihar Megyei Falusi Turizmus Egyesület elnöke köszöntője után *Élet a Velencei-tó árnyékában* címmel **Kurcz Mária** polgármester mutatta be Vereb községet és értékeit. **Frankó Pál**, a Békés Megyei Falusi Turizmus egyesület elnöke a falusi turizmus marketingjéről tartott remark, gondolatébresztő előadást. Ezután egy kárpátaljai „blokk” következett, amelynek keretében **Kocsis Csaba** író, szerkesztő, **Zubánics László** történész *Kárpátalja ezredéves kincsei* című fotókiállítását nyitotta meg. A falusi turizmus kárpátaljai törekvéseiről és eredményeiről **Dupka György**, a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet (KMMI) igazgatója és **Szuhán András**, Bene község polgármestere számolt be az érdeklődőknek. Előadásukból kiderült: összefogással, megfelelő szervezéssel és marketinggel minden lehetséges. Az egész napos konferencia Vereb község

gasztronómiai bemutatójával zárult. Másnap a tiszapéterfalvai Kokas-banda játszott gyönyörű népzene az V. Sárrét Íze fesztivál és főzőverseny résztvevőinek.

* A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola húsvétváró ünnepségén a tanítói és óvodapedagógia szakos hallgatók bemutatták társaiknak és az érdeklődőknek a kárpátaljai magyar nyelvterület húsvéti ünnepkörhöz kapcsolódó szokásait.

* A 65 éves Magyar Melódiák kamaraegyüttes (művészeti vezető: **Stefkó Antal**) „Operett Gálakoncert”-je volt a beregszászi Európa-Magyar Ház dísztermében, másnap a Kárpátaljai Filharmónia nagytermében. Mindkét helyszínen fellépett **Mészáros János** (tenor), **Nagy Anikó** (szoprán), **Tóth Sándor** (tenor) énekes. Közreműködött **Kiss Gabriella** műsorvezető.

* A szatmári béke 300. évfordulója alkalmából az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület kezdeményezésére Nagykárolyban történelmi tanácskozás került megrendezésre, amelyen többek között **Zubánics László** helytörténész, közíró *A beregi, ungi és máramarosi várak szerepe a II. Rákóczi Ferenc vezette szabadságharcban* címmel tartott előadást. Másnap a majtényi síkon, a harmadik napon Tarpán és Tiszabecsen volt megemlékezés és koszorúzás.

* Életének 61. esztendejében Barkaszon elhunyt **Fakász Mihály** pedagógus, ismert helytörténész.

* Az Európa-Magyar Házban az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtári Intézete közreműködésével *A könyvtár mint közösségi színtér* címmel sor került a könyvtárosok, művelődési dolgozók továbbképzésére. A kétnapos program során a kistelepülések könyvtáraiban, művelődési házaiban dolgozó könyvtárosok hasznos információkat kaptak intézményük korszerű felfogáson alapuló mű-

ködtetéséhez. A rendezvényt **Dupka György**, a KMMI igazgatója nyitotta meg, aki egyúttal bemutatta **Pilipkó Erzsébet** legújabb kötetét is. **Vári Fábian László** az *Együtt* című folyóirat legutóbbi számát ismertette. A tanfolyamot **Fehér Miklós**, az OSZK Könyvtári Intézetének munkatársa vezette.

* A Szolyvai Emlékparkbizottság **dr. Tóth Mihály** elnökletével megtartotta tavaszi szemlét a szolyvai emlékparkban.

* *Innováció a falusi turizmusban – a vidéki területek fejlesztési stratégiája* című nemzetközi tudományos konferencia került megrendezésre Ungváron a bőrvingesi Zolota Hora Hotelben. A rendezvény munkájában részt vett **dr. Tóth Mihály** is.

* Az ungvári református templomban **Ivaskovics József** karmester irányításával sor került a Kárpátaljai Református Kórusok X. Találkozójára.

* Megjelent az *Irka* idei második, tavaszkiöntő száma sok-sok érdekes olvasnivalóval.

* A Credo verséneklő együttes április 5-én Beregszászban, április 11-én Pakson, április 15-én ismét Beregszászban lépett fel.

2011. MÁJUS

* A szatmári béke 300. évfordulója alkalmából megemlékezés és koszorúzási ünnepség volt a tiszabökényi Turulos emlékoszlopnál az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület, a MÉKK és más civilszervezetek szervezésében. Köszöntőt mondott: **Dupka György**, a Magyar Értelmisségek Kárpátaljai Közösségének elnöke, **Rezes Károly**, a Nagyszőlősi Járási Állami Közigazgatás elnöke, **Muzsnay Árpád**, az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület elnöke (Szatmárnémeti). Beszédet tartott: **Katona Tamás** történész (Budapest). Ezt

követően **Tóth Bálint**, Péterfalva polgármestere és **Páva István**, a Tiszahát Kulturájáért Alapítvány elnöke adott fogadást az erdélyi és a magyarországi vendégeknek.

* Sopronban a XI. Területfejlesztési Szabadegyetem égisze alatt tartották meg a Kárpát-medencei régiók bemutatkozó napját a Nyugat-Magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Kar Nemzetközi és Regionális Gazdaságtani Intézete szervezésében. Kárpátaljával kapcsolatosan **Zubánics László**, a KMMI elnöke, **Orosz Ildikó**, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola elnöke és **Tarpai József**, az Ukrán-Magyar Területfejlesztési iroda elnöke tartott előadást.

* Pécsen rendezték meg *A Duna régió közösségeinek kulturális öröksége. Európa jövője, a jövő kultúrája* című nemzetközi konferenciát a Határokon Túli Magyarságért Alapítvány szervezésében, amelyen többek között **Zubánics László**, a KMMI elnöke tartott előadást.

* Befejeződött az *Erdélyi emlékt.* A túlélők, a szemtanúk és a résztvevők emlékeztek a kommunizmus áldozataira Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi Köre – Német Kör szervezésében. A „*Nem mondhatom el senkinek, elmondom hát mindenkinek*” program célja az volt, hogy minél szélesebb körben ismertté váljon, és bekerüljön a köztudatba a „malenkij robot” története. Az „*Itt volt a végállomás*” című uniós pályázat részeként a szervezők meglátogatták azokat a helyszíneket, ahol elosztó- és gyűjtőtáborok voltak: Nagykároly, Szaniszló, Szatmárnémeti, Érmindszent, Nagyszeben, Nagydisznód, Brassó, Ligetfalva, Marosvásárhely, Szászrégen, Nagyenyed, Déva, Lugos, Temesvár, Arad. A program kárpátaljai résztvevői: **Dupka György** Gulágkutató és **Kovács Erzsébet**, a KárpátInfó felelős szerkesztője.

* Nagyszőlős főterén megtartották a VIII. „*Ugocsai szőlőfürt*” Borfesztivált.

* Megnyílt **Juhász László** grafikus kiállítása az ungvári Kárpátaljai Nemzetiségek Kulturális Központjában. A pályakezdő grafikust **Dupka György**, a MÉKK elnöke és **Zubánics László**, a KMMI elnöke üdvözlölte. A mintegy 30 bemutatott grafikáról **Soltész Péter**, **Klisza János**, **Réti János**, **Asztalos Éva**, **Fuchs Andrea** képzőművész, **Nigriny Szabolcs** műkritikus mondott szakmai véleményt. Közreműködött **Marcus Gergely** versmondó és verséneklő, aki gitárkísérettel megzenésített költeményeket adott elő.

* A Nemzetközi Szent György Lovagrend avatóünnepségére került sor Zalaegerszegen, ahol vitéz **Zubánics László** történezt és a cseftalvai **Nagy Györgyöt**, a Beregvidéki zöld falusi turizmus mozgalmának egyik vezetőjét „lovaggá ütötték”. Az ünnepségen felléptek a Lovagrend Somogy és Zala Megyei Priorátusa a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézettel (KMMI) közösen megszervezett „*Mert én magyarnak itt születtem...*” című tehetségkutató verseny győztesei. Beregszász-Zalaegerszeg testvérvárosi kapcsolatának jövőbeli közös rendezvényeiről **Kincs Gábor** alpolgármester folytatott tárgyalásokat.

* A beregszászi Európa-Magyar Házban *Könyvtári partnerkapcsolatok témakörben* került megrendezésre a könyvtárosok, művelődési dolgozók továbbképzése a KMMI szervezésében az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtári Intézete és a Kárpátaljai Magyar Könyvtárosok Egyesülete közreműködésével. A tanfolyam résztvevői **Vidra Szabó Ferenc**, az OSZK Könyvtári Intézet munkatársának szakmai előadását hallgatták meg.

* Megszervezték a Panoráma Világklub Nyitóestjét Beregszászban és Técsőn. A rendezvény fő szervezője **dr. Mezei László**, a Kárpátaljai Társklub elnöke volt.

* A Kárpát-medencei Magyar Egészségügyi Társaság ezúttal az ungvári megyei kórház dísztermében tartotta meg vándorgyűlését. A házigazdák nevében az erdélyi, délvidéki, felvidéki és anyaországi szakorvosokat **dr. Ljách Erzsébet** alelnök üdvözlölte. A plenáris ülés előtt a kulturális műsor keretében **Dupka György** író beszélt az idei könyvhétre megjelenő könyvről (*Fogyó, gyarapodó nemzetiségek, érdekképviseltek Kárpátalján*). A Credo Együttes nevében **Ivaskovics József** zeneszerző és művészeti vezető **Varga Katalin** énekessel adott elő megzenésített verseket.

* Véget ért a Beregszász város napja elnevezésű rendezvény a Beregszászi Polgármesteri Hivatal szervezésében. Az ünnepélyes megnyitón **Gajdos István** polgármester mondott beszédet. A kétnapos rendezvénysorozat programjában szerepelt: a testvéreléptelések polgármestereinek találkozója, kiállítás és vásár, koncertműsor, tenis- és kézilabda-verseny Beregszász város kupájáért, Beregszász műkedvelő együtteseinek ünnepi hangversenye, látogatás a Beregvidéki Borászati Múzeumba, találkozó Ukrajna írószövetségének kárpátaljai tagjaival, ukrainai és magyarországi együttesek könnyűzenei koncertje. A pénteki nap ünnepi tűzijátékkal zárult. Szombaton a különböző sportversenyekre került sor. A nap központi rendezvénye az Esze Tamás-szobor felavatása volt a Rákóczi téren. A Beregszászi Művészeti Iskolában ünnepi koncertet szerveztek az Ungvári Zádor Dezső Zeneművészeti Szakközépiskola kórusának és L. Golubjevának, az országos énekversenyek díjazottjának részvételével. A helyi Művelődési Házban bemutatta egyik darabját a Beregszászi Ukrán Népszínház. A kíséző rendezvény a Beregszász Open '2011 sakkbajnokság volt.

A Gáti Középiskolában megrendezték a **Kovács Vilmos emlénapot**. Az ün-

nepség keretében könyvhét előtti író-olvasó találkozóra, **Kovács Vilmos** (1927—1977) irodalmi megemlékezésére, a költő emléktáblájának megkoszorúzására került sor. A rendezvényt **Román Erika**, a Gáti Középiskola igazgatója nyitotta meg. **Kurmai-Ráti Szilvia** *Törékeny szentek* című kötetét **Csordás László** irodalmár, szerkesztő mutatta be. **Dupka György** (*Fogyó, gyarapodó nemzetiségek, érdeképviseltek Kárpátalján*, Intermix Kiadó), **Vári Fábán László** (*Tábori posta*, Kortárs Kiadó), valamint **Zubánics László** (*Tájba írt történelem*, Intermix Kiadó) ismertette a 82. Ünnepi Könyvhétre megjelent legújabb kötetét és az *Együtt* c. irodalmi-művészeti-kulturális folyóirat legutóbbi számát. A résztvevők megkoszorúzták a Művelődési Ház és a Középiskola falán lévő Kovács Vilmos emléktáblát. A rendezvényt **dr. Kerekes Henrietta**, a beregszászi magyar konzulátus konzulja tisztelte meg.

* MUNKÁCS ART – 2011 elnevezéssel a Péterfalvai Képtárban került sor a Munkácsi Művészklub tagjainak - Angyalosi Sándor, Ivacsó András, Kopriya Attila, Matl Péter, Micska Zoltán, Seleveckij Jurij - csoportos kiállítására, amelynek szervezője a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet, a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége és a Péterfalvai Polgármesteri Hivatalhoz tartozó Péterfalvai Képtár volt. A művészeket **Borbély Ida** igazgató és **Zubánics László**, a KMMI elnöke köszöntötte. A 90 évvel ezelőtt alakult nagy múltú Munkácsi Művészklubot **Dupka György** író mutatta be. A rendezvényen jelen volt **Gyurin Miklós**, a beregszászi külképviselet vezető konzulja.

* Beregszászban, a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház-társulat előadta Vörösmarty Mihály *Csongor és Tünde*

című mesedramáját. A befolyt összeget a négyéves, súlyos beteg **Himinec Valéria** gyógykezelésére ajánlották fel.

* Megnyílt **Mihajlo Beleny** és **Puhlik-Beleny Magda** jubileumi kiállítása a Kárpátaljai Megyei Közigazgatási Hivatal előcsarnokában. A művészházaspár aktív tagként van jelen a MÉKK Munkácsy Mihály Képzőművészeti Egyesületének tevékenységében.

* Második alkalommal került megrendezésre a Munkácsi Magyarok Találkozója az 1. sz. Zrínyi Ilona Cserkészcsapat szervezésben, amelynek a II. Rákóczi Ferenc Középiskola adott otthont.

* Az ungvári filharmoniaiban ünnepelte megalakulásának 20. évfordulóját az Ungvári Közművelődési Kolledzs Magyar Tagozata. A műsor után csángó táncházat varázsolt az érdeklődők elé a budapesti Zurgó együttes. Ez az együttes később Szalókan csángózenei mesterkurzust tartott.

* A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Gross Arnold termében élő zenés táncház keretében bemutatkozott a Napraforgó táncegyüttes. Közreműködött a Credo és a Zurgó együttes.

* A Vereckei hágón a Credo Klub *Beszéljünk meg* családi-zenés rendezvényt szervezett.

* 2011. május 29-én gyermeknap műsor zajlott le az Oázis parkban a „Beregszász 900 éves” Városvédő, -szépítő és Művelődési Alapítvány szervezésében.

* Budapesten tartották meg a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságának elnökségi ülését. **Pomogáts Béla** előterjesztésében a nyári-őszi programok meg tárgyalása és elfogadása szerepelt. Kárpátaljáról **Dupka György**, a MÉKK elnöke vett részt a testület munkájában.

* A veszprémi Laczkó Dezső Múzeumban **Dupka György** író a „Kortárs irodalmi műhely” c. tehetséggondozó foglal-

kozáson Kárpátalja művelődési életéről, irodalmi műhelyeiről tartott előadást.

* A nyíregyházi Könyvhéten **Vári Fábian László** *Tábori posta* című könyvét dedikálta a Móricz Zsigmond Városi Könyvtár szervezésében.

* A Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház *Sólyompecsenye* című előadását mutatták be a Csapi Kultúrházban (a darab Giovanni Boccaccio *Dekameron* című műve alapján készült).

KIÁLLÍTÁSOK

* **ANGYALOSI SÁNDOR, IVACSO ANDRÁS, KOPRIVA ATILA, MATL PÉTER, MICSKA ZOLTÁN, SELEVECKIJ JURIJ** – munkácsi festőművészek csoportos kiállítása a Péterfalvai Képtárban.

* **Juhász László** grafikai kiállítása Ungváron a Kárpátaljai Nemzetiségek Kulturális Központjában.

* **Zubánics László** fotókiállítása (*Kárpátalja ezredéves kincsei*) Nagyrábén, a Kossuth Művelődési Házban.

* *Tavaszi ébredés – a természet dal-lama* címmel **Darabán János** és **Bilák Marina** rahói képzőművészek kiállítása a beregszászi Európa-Magyar Házban (*a tárlat 2011. május 18-ig tekinthető meg*).

* **Lőrincz István** fotográfus (Ungvár) III. *Kárpátaljai kaleidoszkóp* című fotókiállítása az UNE Humán- és Természettudományi Magyar Karán (*a tárlat 2011. május 30-ig tekinthető meg*).

* **Soltész Péter** festőművész (Ungvár) „Évszakok, emberek” című egyéni kiállítása az ungvári Váralja múzeum-kávéházban.

* **Garanyi József** és **Horváth Anna** képzőművészek emlékkiállítása a Beregvidéki Múzeumban.

* **Bartosh Tatjana, Bartosh József** és más kárpátaljai kortárs alkotók kiállítása a beregszentmiklósi várkastélyban.

* Kárpátalja kortárs képzőművészeinek, népművészeinek, fotóművészeinek állandó kiállítása a Péterfalvai Képtárban.

* A 20 évvel ezelőtt alakult **Kárpátaljai Magyar Képző- és Iparművészek Révész Imre Társaság** tagjainak kiállítása a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Gross Arnold kiállítótermében.

ÚJ KÖNYVEK

Kurmai-Ráti Szilvia: *Törékeny szentek.* Mesék, tárcanovellák. Illusztrálta: Juhász László. Ifjúsági kiadvány. Kárpátaljai Magyar Könyvek 206. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2011. – 108 o.

Dupka György: *Fogyó, gyarapodó nemzetiségek, érdekképviselők Kárpátalján. Hatásvizsgálatok a regionális történelmi folyamatok és a szociológiai-demográfiai adatok, nemzetiségi politika tükrében.* Történelmi tanulmányok. Kárpátaljai Magyar Könyvek 208. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2011. – 250 o.

Zubánics László: *Tájba írt történelem.* Ismeretterjesztés. Kárpátaljai Magyar Könyvek 207. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2011. – 150 o.

Pilipkó Erzsébet: *Identitás és hit III. A kárpátaljai magyar görög katolikusok identifikációs útjai.* Tanulmányok. Kárpátaljai Magyar Könyvek 204. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2011. – 116 o. (*elektronikus változata: <http://www.kmmi.org.ua>*)

Vári Fábian László: *Tábori posta.* Szovjet mundérban Poroszföldön. Kortárs Könyvkiadó, Budapest, 2011. – 304 o.

Hutterer Éva: *Gyermekelet Ráton.* Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 2011.

ELŐKÉSZÜLETBEN

Bartha Gusztáv: 3–7. *Jelen-lét.* (Elbeszélések, drámák). Kárpátaljai Magyar Könyvek 209. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2011. – 130 o. *Megjelenését az NKA támogatja.*

A magyar-ukrán múlt problémás korszakai. Nemzetközi tudományos konferencia anyagai (2010. február 26–27.) Előadások, tanulmányok két nyelven: magyarul és ukránul Zubánics László összeállításában és szerkesztésében. Kárpátaljai Magyar Könyvek 210. Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet – Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2011. – 250 o. *Megjelenését a Szülőföld Alap támogatja.*

ELŐSZERKESZTÉSSEN, VALAMINT KIADÁSI- ÉS KÉZIRAT-ELŐKÉSZÍTÉSI TÁMOGATÁSRA VÁR:

Bakos Kiss Károly, Finta Éva, Kádas Kati, Lőrincz P. Gabriella, Szabó István Keve, Szalai Borbála, Lengyel János, Nagy Zoltán Mihály, Szöllősy Tibor, Weinrauch Katalin, Sándor László, S. Benedek András, Fodor Géza, Pilipkó Erzsébet, valamint a Kárpátaljai mondák, legendák gyűjteménye Dupka György és Zubánics László összeállításában.

Összeállította: Dupka György

SZERZŐINK

ANTALL ISTVÁN (1953) Budapest
ARVO VALTON (1936) Tallinn
BAKA ISTVÁN (1948 – 1995)
BARTHA GUSZTÁV (1962) Nagybereg
CSORDÁS LÁSZLÓ (1988) Eszény
DINNYÉS JÓZSEF (1948) Budapest
DUPKA GYÖRGY (1952) Ungvár
FODOR GÉZA (1950) Ungvár
FODOR-NAGY GERGELY (1991) Beregszász
KOVÁCS ELEONÓRA (1989) Szalóka
LATOR LÁSZLÓ (1927) Budapest
LECHNER ILONA (1983) Mezővári
LŐRINCZ P. GABRIELLA (1982) Beregszász
NAGY ZOLTÁN MIHÁLY (1949) Csonkapapi
NIGRINY EDIT (1951) Ungvár
PALLAGI LÁSZLÓ (1987) Csonkapapi
PECKÓFER JÁNOS (195) Beregszász
POMOGÁTS BÉLA (1934) Budapest
TAR BÉLA (1961) (Szombathely)
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ (1951) Mezővári
ZSELICKI JÓZSEF (1949) Kisgejőc

EGYÜTT 2011/2

A Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának folyóirata,
az 1965–1967 között Ungváron megjelent szamizdat jogutódja

Felelős kiadó és lapigazgató: *Dupka György*

Szerkeszti a szerkesztőbizottság:

Elnök: *Vári Fábán László* (szépirodalom)

Szerkesztők:

Csordás László (olvasószerkesztő)

Bakos Kiss Károly (kritika)

Zubánics László (tanulmány)

Fábán Zoltán (tipográfia)

Védnökök:

S. Benedek András alapító-főszerkesztő (1965–1967)

Pomogáts Béla irodalomtörténész

Tanácsadók:

Dr. Botlik József, Fodor Géza

Megjelenik negyedévente a Szülőföld Alap,
a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közossége
és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet támogatásával

A szerkesztőség címe:

Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet, Európa-Magyar Ház
90202 Beregszász, Széchenyi u. 59B. Telefon/fax: +380-3141-42815

e-mail: kmmi@swi.net.ua, egyutt.lap@gmail.com

Az Együtt irodalom-művészet-kultúra számai elektronikus változatban is olvashatóak
a KMMI honlapján: www.kmmi.org.ua

Szerkesztőségi fogadóórák: szerda: 13⁰⁰–16⁰⁰

A kiadó címe: Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közossége
88000 Ungvár, Babuskin tér 5A. Telefon/fax: +380-3141-643737

Készült a Borneo Kft.-ben
Lapengedély száma: 3TN⁰188
A folyóiraton nyereség nem képződik

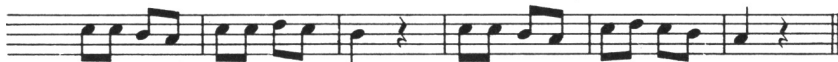
BAKA ISTVÁN

SZÉKELYEK

Évszázadok kalászaiból

kipergő népek sorsa sorsunk?

Ringunk a szél bölcsődalában... Holnap ki tudja már, kik voltunk?

*Asszonyaink párnára, ingre
mentik a szűkülő hazát:
vásznaikon az elkaszált
rét néküink pompázik tovább.*

*Úzhatnak - minket jégveréssel
szögezett e földhöz az Úr,
hol sírok kopjafái vívnak
miértünk halhatatlanul.*

*Szövetkezőnk, hogy megmaradjunk.
Oltár az asszonyok öle:
átlobban öleléseinken
Isten teremő gyönyöre.*

*Ringunk a szél bölcsődalában...
Már borzolódnak a füvek.
Villámlik - martalóc-vigyorba
rándulnak újra az egek.*